

T.C.
BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANA BİLİM DALI
AVRUPA BİRLİĞİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

“AVRUPA GÜVENLİĞİNDE TÜRKİYE’NİN DEĞİŞEN
KONUMU: AGSP VE TÜRKİYE”

HAZIRLAYAN

PINAR OLKAÇ

DANIŞMAN

ÖĞR. GÖR. DR. BİRGÜL DEMİRTAŞ COŞKUN

ANKARA – 2008

Pınar Olkaç tarafından hazırlanan,

“Avrupa Güvenliğinde Türkiye’nin Değişen Konumu: AGSP ve Türkiye” adlı bu çalışma jürimizce Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Kabul (sınav) Tarihi: 04 Temmuz 2008

İmza

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Menderes ÇINAR .....

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Nalan SOYARIK ŞENTÜRK .....

Jüri Üyesi : Öğr. Gör. Dr. Birgül DEMİRTAŞ COŞKUN .....

(Tez Danışmanı)

Pınar Olkaç, “Avrupa Güvenliğinde Türkiye’nin Değişen Konumu: AGSP ve Türkiye”

ÖZET

Bu tez, Avrupa Birliği’nin bir süreden beri geliştirmeye çalıştığı Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği ve Politikası içerisinde Türkiye’nin yerini ve önemini analiz etmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu çalışmada AGSP ve Türkiye bağlamındaki ilişkiler Karl Deutsch’un “güvenlik topluluğu” kavramı çerçevesinde ele alınırken; ilişkilerin bu kavram kapsamında geçmişten günümüze kadar ne çeşit bir yapıda ilerlediği de sorgulanmıştır. Bu konunun seçilmesinin temel nedeni, Avrupa Topluluğu ve daha sonrasında Avrupa Birliği ile Türkiye arasında gelişen siyasi ve ekonomik ilişkilere rağmen; Soğuk Savaş sonrasında güvenlik işbirliğinde yaşanan gerilemenin hangi nedenlerden kaynaklandığını ortaya çıkarmaktır. Bu bağlamda, iki taraf arasında yaşanan güvenlik ilişkilerinin neden sorunlu bir hal aldığı sorgulanırken; AB ile Türkiye’nin hangi süreçlerde hangi etkenlerden dolayı güvenlik topluluğu ilişkisi oluşturdukları ya da oluşturamadıkları da ele alınmıştır. Bu kapsamda tez içerisinde iki argüman üzerinde önemle durulmuştur. Birincisi, Soğuk Savaş sürecinde NATO çerçevesinde Avrupa ile Türkiye arasında ortak tehdit unsuru olan SSCB tehlikesinden dolayı, enstrümental bir boyutta da olsa güvenlik topluluğu ilişkisinin geliştirildiğidir. İkincisi ise; Soğuk Savaş sonrası AB ile Türkiye arasında farklılaşan güvenlik algılamaları ve kültürlerinin de etkisiyle, güvenlik topluluğu ilişkisinin mevcut konjonktürde mümkün gözükmediğidir. Bunun yanı

sıra, özellikle Soğuk Savaş ve 11 Eylül sonrası değişen dünya şartlarının da etkisiyle gelişen yeni güvenlik anlayışları üzerinde de durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Avrupa Birliği, NATO, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası, Güvenlik Topluluğu

ABSTRACT

This thesis is prepared to analyse Turkey's position and importance in European Security and Defence Identity and Policy which European Union tries to develop for some time. In this study, the relations between the European Union and Turkey are discussed in the framework of "security community" concept of Karl Deutsch. It is also examined within this context in which type of structure the relations have developed from past to present. The fundamental reason for choosing this subject is to analyse the reasons for the worsening of the security relations after the Cold War, despite the improving political and economic relations between the European Community -European Union- and Turkey. In this context, it is examined why the security relations between the two parties became problematic and in which processes and through which factors EU and Turkey were able or not able to establish a security community. This study has two main arguments: firstly, because of the common threat factor -the USSR- in the Cold War period, even it was in an instrumental dimension, a security community was developed between NATO and Turkey. Secondly, with the effects of differing security perceptions and cultures between the EU and Turkey after the Cold War, maintaining the security community became impossible. Moreover, the study examines new security conceptions developed as a result of the changing global conditions, for example the end of the Cold War era and attacks of 9/11.

Key Words: Turkey, European Union, NATO, European Security and Defence Policy, Security Community

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR DİZİNİ	ix
I. GİRİŞ	1
II. BÖLÜM: TEORİK ÇERÇEVE: GÜVENLİK VE SAVUNMA KAVRAMLARI	8
2.1. REALİZM, NEO-REALİZM VE GÜVENLİK-SAVUNMA ANLAYIŞLARI	8
2.2. NEO-LİBERALİZM VE GÜVENLİK-SAVUNMA ANLAYIŞI	12
2.3. SOSYAL İNŞACI KURAM VE GÜVENLİK-SAVUNMA ANLAYIŞI	14
2.4. ELEŞTİREL TEORİ VE GÜVENLİK-SAVUNMA ANLAYIŞI	18
2.5. GÜVENLİK TOPLULUĞU	20
III. BÖLÜM: SOĞUK SAVAŞ SÜRECİNDE AVRUPA GÜVENLİĞİNDE TÜRKİYE’NİN KONUMU	38
3.1. SOĞUK SAVAŞ SÜRECİNDE AVRUPA’DAKİ GÜVENLİK ANLAYIŞI	38

3.2.	AVRUPA’NIN GÜVENLİK ANLAYIŞI İÇERİSİNDE TÜRKİYE’NİN KONUMU	44
3.3.	SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE AT’NİN GÜVENLİK TOPLULUĞU YAKLAŞIMI VE TÜRKİYE BAĞLANTISI	48
IV. BÖLÜM:	SOĞUK SAVAŞ SONRASI AVRUPA’DAKİ GÜVENLİK YAPILANMASI VE AGSP’NİN OLUŞUM SÜRECİ	55
4.1.	ORTAK DIŞ VE GÜVENLİK POLİTİKASI	55
4.2.	AVRUPA GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI	59
V. BÖLÜM:	AVRUPA’DA OLUŞAN YENİ GÜVENLİK MİMARİSİ VE TÜRKİYE	70
5.1.	AVRUPA’DA OLUŞAN YENİ GÜVENLİK ANLAYIŞI VE TÜRKİYE	70
5.2.	AGSP VE TÜRKİYE	76
5.3.	AB’NİN TÜRKİYE’NİN AGSP’YE DAHİL OLMASIYLA İLGİLİ TUTUMU	83
5.4.	TÜRKİYE’NİN TUTUMU	85
5.5.	ABD’NİN TAVRI VE ROLÜ	88
5.6.	ANKARA-BRÜKSEL UZLAŞI METİNLERİ	91
5.7.	AVRUPA’DA YENİ GÜVENLİK MİMARİSİ VE TÜRKİYE	98

VI. BÖLÜM: 2002'DEN SONRA AGSP'DE YAŞANAN	105
GELİŞMELER VE TÜRKİYE	
6.1. 11 EYLÜL'ÜN AVRUPA GÜVENLİK ANLAYIŞINA	105
ETKİSİ VE AGSP-NATO BAĞLANTISI	
6.2. AVRUPA GÜVENLİK STRATEJİ BELGESİ	109
VE YANSIMALARI	
6.3. AGSP ÇERÇEVESİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN	116
OPERASYONLAR	
6.4. AGSP İLE İLGİLİ YAŞANAN GELİŞMELER	119
VE TÜRKİYE	
GENEL SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	133
KAYNAKÇA	143

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	:	Avrupa Birliği (<i>European Union-EU</i>)
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri (<i>United States of America</i>)
AET	:	Avrupa Ekonomik Topluluğu (<i>European Economic Community-EEC</i>)
AGİK	:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansları (<i>Conferences for Security and Cooperation in Europe-CSCE</i>)
AGİT	:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (<i>Organisation for Security and Co-operation in Europe-OSCE</i>)
AGSK	:	Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (<i>European Security and Defence Identity-ESDI</i>)
AGSP	:	Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (<i>European Security and Defence Policy-ESDP</i>)
AKÇT	:	Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (<i>European Coal and Steel Community-ECSC</i>)
ASC	:	Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği Güvenlik Topluluğu (<i>Association of South East Asian Nations-ASEAN Security Community</i>)
ASCC	:	Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği Toplumsal ve Kültürel Topluluğu (<i>Association of South East Asian Nations-ASEAN Social and Cultural Community</i>)
ASEAN	:	Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (<i>Association of Southeast Asian Nations</i>)
ASİ	:	Avrupa Siyasi İşbirliği (<i>European Political Cooperation</i>)
AT	:	Avrupa Topluluğu (<i>European Community-EC</i>)
BAB	:	Batı Avrupa Birliği (<i>West European Union-WEU</i>)
BM	:	Birleşmiş Milletler (<i>United Nations-UN</i>)

EDA	:	Avrupa Savunma Ajansı (<i>European Defence Agency</i>)
EUPM	:	Avrupa Birliği Polis Misyonu (<i>European Union Police Mission</i>)
GKRY	:	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (<i>Greek Cypriot Administration</i>)
MDA	:	Merkezi Doğu Avrupa Ülkeleri (<i>Central East European Countries</i>)
MGSB	:	Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi (<i>National Security Policy Paper</i>)
NATO	:	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (<i>North Atlantic Treaty Organization</i>)
ODGP	:	Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (<i>Common Foreign and Security Policy-CFSP</i>)
PKK	:	Kürdistan İşçi Partisi (<i>Partiya Karkerên Kurdistan</i>)
SHAPE	:	NATO Avrupa Kuvvetleri Komutanlığı (<i>Supreme Headquarters Allied Powers Europe</i>)
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (<i>Union of Soviet Socialist Republics-USSR</i>)

I. GİRİŞ:

Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği/Politikası, temellerini II. Dünya Savaşı sonrasında oluşmaya başlayan Avrupa entegrasyon sürecinden almaktadır. II. Dünya Savaşı'nın sona erişiyile birlikte birbirine zıt olan iki ideoloji (komünizm ve kapitalizm) arasındaki çekişme, kutuplaşmaları da beraberinde getirmiştir. Bu kutuplaşmanın Batı kanadını oluşturan kapitalist devletler, algıladıkları komünist Sovyet tehdidine karşı ortak bir birlikteliği ön plana çıkararak 24 Ağustos 1949 tarihli "Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü"nü (*North Atlantic Treaty Organization- NATO*) kurmuşlardır.¹ Avrupa ülkeleri kendilerine has güvenlik kurumları oluşturmaya çalıştılsa da, bu dönemi daha çok NATO ile ortak hareket ederek geçirmişlerdir.

Tarihsel süreç içerisinde kendilerine has güvenlik kurumlarına bir örnek olan Batı Avrupa Birliği (BAB) Avrupa'da güvenlik kavramının oluşumunda önemli bir yere sahiptir. Teşkilatın kuruluşu 17 Mart 1948'de İngiltere, Fransa, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'un bir araya gelmesiyle imzalanan "Brüksel Ekonomik, Sosyal ve Kültürel İşbirliği ve Ortak Savunma Antlaşması"na dayanmaktadır. BAB'ın resmi kuruluşu 6 Mayıs 1954 tarihinde imzalanan Paris Antlaşması ile gerçekleşmiştir. Brüksel Antlaşması'nın yerini alan Paris Antlaşması'yla BAB'ın, üye sayısı Federal Almanya ve İtalya'yı da kapsayacak şekilde yediye çıkmıştır. BAB, Soğuk Savaş dönemi boyunca Batı'nın ortak

---

¹ Can Buharalı, *Avrupa Güvenliğinde AB ve Türkiye*, (İstanbul: Omaş Ofset Yayıncılık, 2002), s. 15.

güvenlik politikasında önemli bir role sahip olmuştur. Bu dönemde AT, “ekonomide dev, siyasette cüce”² olma kompleksini aşabilmek için 1969 yılındaki Lahey zirvesinde bazı adımlar atmış ve 1970’te kabul edilen Davignon Raporuyla, Avrupa Siyasi İşbirliği (ASİ) projesini başlatarak, takip eden 20 yıl boyunca ASİ’nin önemli bir uzlaşma mekanizması olmasını sağlamıştır. 1986 yılındaki Tek Senet ile de, Avrupa Topluluğu’ndaki fiili siyasi işbirliği kurumsal hale getirilmiştir.

1990’lı yıllarda yaşanan uluslararası gelişmeler; özellikle Sovyetler Birliği’nin dağılması, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerindeki siyasi değişiklikler ve iki Almanya’nın birleşmesi ile Avrupa Topluluğu’nun güvenlik ve savunma alanında manevra alanı genişlemiştir. Bunun yanı sıra, 1990’lı yıllarda Balkanlar coğrafyasında meydana gelen karışıklıklar, AB’nin dış politika ve güvenlik alanındaki açılımlarının işlevselliği açısından da sınav niteliğinde olmuştur. Hem Yugoslavya’nın parçalanma sürecinde yaşanan Bosna krizi hem de Kosova’daki Sırp-Arnavut çatışması AB’nin NATO’dan ne derece bağımsız bir dış politika ve güvenlik stratejisi izleyip izleyemeyeceği açısından da önemli örnekler teşkil etmiştir.

AB’yi kuran Aralık 1991 tarihli Maastricht Antlaşması, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası’nın (ODGP) AB’nin dayandığı üç temel sütundan biri olarak

---

² B. Esra Çayhan, “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye,” *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 3, (2002), s. 43.

kabul edilmesi açısından ayrı bir önem taşımaktadır.³ ODGP çerçevesinde AB'nin güvenlik kanadı haline dönüştürülecek olan BAB'ın, gerektiğinde NATO'nun kaynaklarını kullanacağı yeni bir yapılanma üzerinde durulmuştur. Bu çerçevede, BAB'ın Haziran 1992'de Petersberg'de yaptığı toplantı sırasında belirlenmiş olan ve "Petersberg görevleri" adıyla ortaya çıkan, insani yardımlar ve kurtarma, barışı koruma, kriz yönetiminde müdahale ve barışı sağlama girişimlerinde de Avrupa Birliği kararlarının BAB tarafından uygulanması hedeflenmiştir.⁴ 1999 yılında Köln kentinde yapılan zirvede, BAB'ın tarihi misyonunu tamamladığına ve 2000 yılında feshedilmesine karar verilirken; Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın (AGSP) işbirliği mekanizmasının çerçevesi de Köln'de oluşturulmuştur. Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirvesi ise, askeri kabiliyetler bakımından ana hedefin belirlenmesi hususunda ayrı bir öneme sahiptir. Bu zirvede, 2003 yılına kadar tüm Petersberg görevlerini yerine getirebilecek 60.000 kişilik Acil Müdahale Gücü'nün oluşturulması yönünde karar alınmıştır.⁵

II. Dünya Savaşı'na dahil olmamaya özen gösteren Türkiye ise, Soğuk Savaş süreci boyunca Sovyetler Birliği'nin tehditlerine karşı NATO-ABD ve Batı Avrupa devletlerinin yanında yer almıştır. Kore Savaşı'na asker gönderen Türkiye 1952 yılında NATO'ya üye olarak, algılanan Sovyet tehdidine karşı kendisine önemli bir müttefik bulmuştur.⁶ Aynı zamanda Türkiye'nin NATO üyeliği, Batı'ya yönelişinde kendisini Batı'ya bağlayacak olan uzun süreli kurumsal ve

³ Konuyla ilgili bkz. David M.Wood ve Birol A.Yeşilada, *The Emerging European Union*, (US: Pearson Education, 2004), s. 214.

⁴ Çayhan, "Avrupa Güvenlik ve Savunma..." s. 48.

⁵ Wood ve Yeşilada, *The Emerging European Union*, s. 219.

⁶ Hüseyin Bağcı, "Türkiye ve AGSK: Beklentiler, Endişeler," *21.Yüzyıl'da Türk Dış Politikası*, içinde, derl. , İdris Bal (Ankara: Global Araştırmalar Merkezi, 2006), ss. 967-968.

fonksiyonel bağların da kuvvetlendirilmesini sağlamıştır. ABD ve Batı Avrupa için ise Türkiye, Güney Doğu Avrupa'nın güvenliğini sağlamada yeni bir ortak durumunda olup, aynı zamanda Sovyetler Birliği ile de sınırı olan önemli bir müttefik olmuştur. Ayrıca, Batı Avrupa Türkiye'yi Sovyet tehdidine karşı çıkarlarının örtüştüğü, kendi güvenliği ve savunması açısından önemli bir ülke olarak da görmüştür. Soğuk Savaş sürecinde Türkiye ile Avrupa Topluluğu (AT) arasında tehdit algılamalarında bir ortaklık söz konusuken, Soğuk Savaş sonrasında güvenlik ve tehdit algılamalarında farklılıklar oluşmuştur.

Özellikle Sovyet tehdidinin ortadan kalkması ve iki kutuplu sistemin çöküşüyle birlikte, sistemin mevcut yapısı değişime uğradığından dolayı ülkelerin güvenlik tanımlamaları ve endişelerinde de fikir ayrılıkları söz konusu olmuştur. Her ne kadar Türkiye'nin üye olarak kabul edildiği NATO'dan dolayı Avrupa güvenliğiyle Soğuk Savaş dönemi boyunca çok sıkı bağları olmuşsa da, küreselleşmenin etkisiyle gelişen yeni dünya düzeni içerisinde Avrupa güvenliğinde Türkiye'nin yeri ve konumu sorunlu bir hal almıştır.

Türkiye; NATO, AGİT, BAB ve Avrupa Konseyi gibi Avrupa güvenliğini doğrudan ilgilendiren uluslararası güvenlik kuruluşları içinde üye sıfatıyla önemli roller üstlenmiştir.⁷ AB ülkeleri, Türkiye ile yaşanan NATO tecrübesi ve AGİT'te sürdürülen sıkı ilişkiler nedeniyle, Türkiye'nin bu yeni güvenlik oluşumunda yer alma isteğine ilk başlarda, 1999 Washington Zirvesi de dahil olmak üzere

---

⁷ Hasret Çomak, "Avrupa'da Güvenlik Yapılanmasının Yeni Parametreleri ve Türkiye'nin Durumu," *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 14, (2006), s. 116.

olumsuz yanıt vermemişlerdir. Ancak, 1999'un sonlarına doğru gerçekleşen Köln ve Helsinki zirvelerinde Türkiye ve Avrupa güvenliği bağlamında bir politika değişikliğine gitmeye çalıştıkları da görülmektedir. Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgilere ilerleyen bölümlerde yer verilecektir.

Özellikle 11 Eylül olaylarının yarattığı küresel ölçekli terörizm korkusu, Avrupa'da ortak güvenlik ve dış politika geliştirme bağlamındaki ihtiyacın aciliyetini bir kez daha ortaya koymuştur. Terör konusunun bölgesel bir tehdit olmaktan ziyade küresel bir boyutta ilerlediğini gören Avrupa Topluluğu, uluslararası güvenlik ile demokrasi ve insan hakları konularını birleştirerek yeni bir güvenlik topluluğu kavramı üretmeye çalışmıştır.

Bu bağlamda, bu tez içerisinde Avrupa'nın bir süreden beri geliştirmeye çalıştığı AGSP içinde Türkiye'nin yeri ve Soğuk Savaş dönemiyle Soğuk Savaş sonrası dönem kıyaslandığında Avrupa güvenliği içindeki değişen konumu analiz edilecektir. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası oluşturulan güvenlik politikalarının Soğuk Savaş'ın bitimiyle geçerliliğini yitirmesi Avrupa'nın da güvenliğini ve savunmasını yeniden tanımlamasına neden olmuştur. Bu tanımlama ve değişen dünya dengeleri ekseninde, Batı Avrupa'nın NATO üyesi olan ama AB üyesi olmayan Türkiye'yi, güvenlik politikaları içinde nerede ve nasıl algıladığına ve bu algılamalarda zaman içinde yaşanan değişikliklere güvenlik topluluğu çerçevesinden bakılacaktır.

Bu çerçevede, AB bölgesini bir güvenlik topluluğu olarak gören Birlik üyelerinin; Türkiye'nin durumuna bakışları, tarihsel miras ile mevcut bölgesel ve uluslararası konjonktür yönünden ele alınacaktır. Özellikle tarihsel süreç boyunca Avrupa kimliği içerisinde ötekileştirilen Türkiye'nin Avrupa güvenlik topluluğunun hangi dönemlerinde neye göre ve hangi nedenlerden ötürü "biz" yaklaşımı içerisinde yer alıp almadığı analiz edilmeye çalışılacaktır.

Çalışmanın oluşumu ve tezin yazımı sürecinde ilk olarak literatür taraması yapılarak konu hakkındaki kitaplara, makalelere ve dökümanlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Özellikle tez konusu hakkındaki AB belgeleri ve bu belgelerin öncesindeki zirveler ve toplantılarda yaşananlar konusunda da basın taraması yapılmıştır. Basın taramasından yararlanılarak, yetkililerin konu hakkındaki açıklamalarına da yer verilmiştir. Ayrıca tez konusunda son dönemde yaşanan gelişmelere dair daha ayrıntılı ve net bilgiye sahip olmak için konuya vakıf üç yetkili kişi ile mülakatlar yapılmıştır. Dışişleri Bakanlığı'nda çalışan bir yetkilinin yanı sıra, iki tane emekli askeri bürokrat ile de görüşmeler yapılarak sürecin doğru anlaşılabilmesi hedeflenmiştir.

Bu noktada, çalışma içerisinde giriş bölümünden sonra güvenlik ve savunma kavramları incelenecek ve ayrıca Karl Deutsch'un "güvenlik topluluğu" kavramının analizine yer verilecektir. Üçüncü bölümde ise, tarihsel çerçeveden Soğuk Savaş sürecinde Türkiye ile AT ilişkileri güvenlik topluluğu açısından irdelenirken, NATO ve BAB'ın oluşumuna ve Ortak Dış Güvenlik Politikasına giden yolda yaşanan aşamalara değinilecektir. Dördüncü bölümde ise,

Soğuk Savaş sonrası dönem içerisinde AGSP'nin oluşum süresince yaşanan gelişmeler ve Türkiye'nin bu oluşumdaki durumunu etkileyecek gelişmeler hem güvenlik politikaları hem de siyasi politikalar yönünden ele alınacaktır. Beşinci bölümde ise, özellikle 1999-2002 yılları arasında Türkiye ile AB arasında AGSP konusunda yaşanan gelişmelere yer verilirken, 11 Eylül sonrasında değişen güvenlik ve tehdit algılamasının bu ilişkideki etkileri de analiz edilecektir. Altıncı bölümde, 2002 yılından günümüze kadar uzanan süreçte AGSP'de Türkiye'nin mevcut durumu ve geleceğine dair olası senaryolar; Türkiye ve AB'nin güvenlik topluluğu oluşturmaları önündeki engellerin neler olduğuyula ve AB'nin son dönemde güvenlik konusunda Türkiye'ye olan mesafeli yaklaşımıyla bağlantılı olarak değerlendirilecektir. Bunun yanı sıra genel bir çerçevede AT ile Türkiye arasında yıllar geçtikçe gelişen siyasi ve ekonomik ilişkilere rağmen güvenlik işbirliğinde oluşan azalmanın ve gerilemenin olası nedenleri ve yansımaları irdelenecektir. Sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirme yapılarak tez araştırması boyunca ortaya çıkan sonuçlar ifade edilecektir.

II. BÖLÜM: TEORİK ÇERÇEVE

2. 1. Realizm, Neo-Realizm ve Güvenlik-Savunma Anlayışları

Uluslararası politika alanında özellikle 1930'lardan 1970'li yıllara kadar süren çalışmalarda etkili konumunu sürdüren realizm, meydana gelen olayları olması gerektiği gibi değil, olduğu gibi gördüğünü savunmaktadır.⁸ Klasik realist yaklaşımda uluslararası ilişkilerin anlamlandırılmasında "güç" unsuruna vurgu yapılırken, ulusal güç kavramı da ciddi bir öneme sahiptirler.

Realizm, uluslararası sistemin temel aktörlerini egemen devletler olarak görür ve uluslararası ilişkileri devletler arasındaki mücadele süreciyle tanımlar. Bu mücadeleyi etkileyen faktörleri ise güç peşinde koşmak ve ulusal çıkar olarak gören realistler, devletin temel yükümlülüğünün kendisine olduğuna inanmaktadırlar.⁹

II. Dünya Savaşı sonrasında beliren realist düşüncenin önde gelenlerinden Hans J. Morgenthau, uluslararası ilişkilerde ve siyasette gücün önemini vurgularken, devletlerin de bu güce ulaşma mücadelesi içinde olduklarını söylemiştir. Bu mücadele içerisinde uluslararası alan da bir çatışma ortamı

---

⁸ Terry Teriff et al., *Security Studies Today* (USA: Polity Press, 1998), s. 29.

⁹ *Age*, s. 31.

içerisinde olduğundan, devletlerin kendilerini var edebildikleri ve ulusal güvenliklerini koruyabildikleri temel unsur askeri güçleri olmaktadır. Realistler, ulusal güvenlik ve askeri güçle ilgili meselelerin uluslararası arenada en fazla öneme sahip olan konular olduğuna inanmaktadırlar. Bunun yanı sıra, uluslararası sistemin anarşik bir yapıda olduğunu savunan realistlere göre, egemen devletlerin çıkarlarını gözetebilmek adına yapacakları davranışları seçme özgürlükleri vardır. Bu davranış özgürlüğü ise adalet veya hukuk gibi soyut değerlerle değil, ancak diğer devletlerin çıkarları ve davranışlarının varlığıyla engellenebilir.¹⁰

Uluslararası ilişkilerde askeri ve güvenlik konularına öncelik tanıyan realist anlayışa göre, devletlerin güvenlik ve dış politikalarında en önemli faktörlerden biri de devletin bekasına verilen önemdir. Bu anlayış çerçevesinde, devletler dış politikalarında güç ve çıkarları peşinde koşarak mevcut yapılarını arttırma isteğinde olduklarından dolayı, yapabildikleri ölçüde diğer devletler üzerinde hakimiyet sağlamaya çalışırlar. Bu durum ise, uluslararası yapıda savaş ve çatışma ortamının olağan hale gelmesine neden olmaktadır. Realist anlayışa göre devlet davranışı olan savaşlar, devlet siyasetinin devamı niteliğinde olup “güç” ve “güvenlik”in muhafaza edilmesi amacıyla yapılır. Çünkü realistlere göre, düşman özelliklerini barındıran bir devletin güçlenmesine göz yumulmaktansa onun savaş yöntemiyle engellenmeye çalışılması gerekir. Kısacası, realizmde anarşik ve

---

¹⁰ Tuncay Kardaş, “Güvenlik: Kimin Güvenliği ve Nasıl?,” *Uluslararası Politikayı Anlamak, Ulus-Devlet’ten Küreselleşmeye* içinde, derl., Zeynep Dağı (İstanbul: Alfa Yayınları, 2007), s. 127.

çatışma dolu bir uluslararası sistem içerisinde devletlerin en önemli özellikleri varlıklarının devamı (ulusal beka) ve ulusal güvenlikleridir.¹¹

Realistlere göre dünya sahnesindeki en önemli aktörler devletlerdir ve bir devlet her ne kadar bir uluslararası ya da bölgesel bir örgüte üye olsa da asıl olan kendi çıkarıdır ve bu tür örgütlerin varlığı devletlerin gerisinde kalmaktadır. Bu nedenle, her devletin kendi ulusal çıkarlarını gözettiği ve kendi güvenliğini korumak için kuvvet kullanımına hazır olduğunu savunan bu teori içerisinde, devletler sürekli bir güvenlik ikilemi durumuyla da karşı karşıya kalmaktadırlar. Çünkü realist anlayışa göre bu anarşik uluslararası sistem içerisinde, bir devletin askeri gücünü savunma amacıyla artırmaya çalışması, başka bir devletin bu artırımını kendi güvenliğinin ve savunmasının azalmasına yol açabilecek derecede tehlikeli ve saldırı amaçlı görmesine neden olabilir. Güvenlik ikilemi kadar önemli olan bir diğer kavram olan güçler dengesi¹² ise, mevcut dengeyi sürdürmek veya yıkmak amaçlı güç mücadelesi içindeki devletlerin uyguladığı politikalarıdır. Güçler dengesi politikası Soğuk Savaş döneminde ABD ile SSCB arasındaki siyaset anlayışlarında görülebilmektedir. Realistler, kalıcı bir güçler dengesinin varlığının mümkün olmadığını düşünmekle beraber, bu durumun özellikle değişen uluslararası yapıdan ve şartlardaki değişimden kaynaklanacağını savunmaktadırlar.

---

¹¹ Mustafa Aydın, "Uluslararası İlişkilerin 'Gerçekçi' Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği," *Uluslararası İlişkiler*, 1, 1, (2004), s. 38.

¹² Konuyla ilgili bkz. Teriff et al., *Security Studies Today*, s. 33.

Neo-realizm ise, klasik realizme bilimsel bir netlik kazandırmak amacıyla, 1970'li yılların sonunda Kenneth Waltz tarafından ortaya atılmıştır. Neo-realizmde de klasik realizmde olduğu gibi güç kavramı ana unsur olmaya devam ederken, devletler ve uluslararası anarşik sistem üzerine de çalışmalar yapılmıştır.¹³ Realizm'den farklı olarak, neo-realizm güvenlik konusunda daha bilimsel bir teori geliştirebilmek amacıyla analiz düzeyi bakımından sistem ve yapıyı ele almıştır.¹⁴ Waltz, neo-realist teori içerisinde sistemin yapısını, sürekliliğini ve değişkenlerini incelerken, özellikle gücün devletler arasındaki dağılımını temel nokta olarak belirlemiştir. Waltz, devletlerin birçok özellikleri açısından farklı olmalarına rağmen, temelde aynı özellikleri taşıdıklarına inandığından, farklılaşan kapasiteleriyle birbirlerinden ayırt edilebileceklerini ifade etmiştir. Devletlerin farklılaşan kapasiteleri kavramıyla Waltz, devletlerin güce ne kadar sahip oldukları üzerinde dururken; sistemin dönüşümündense sistemin devamlılığına ve sürdürülebilirliğine¹⁵ daha fazla önem vermektedir.

Her ne kadar realizm ile neo-realizmin vurguladıkları bazı unsurlar aynı olsa da, varsayımlar ve ele alınış biçimlerinde farklılıklar mevcuttur. Realistlere göre güç için yapılan mücadele uluslararası ilişkilerin ana unsuru ve amacıken, neo-realizmde ise güç kavramı devletin varlığını sürdürmesinin ve güvenliğini sağlamasının aracı niteliğindedir.¹⁶ Neo-realizmin kurucusu Waltz, uluslararası anarşik sistemde her bir devletin öncelikli amacının sadece ulusal çıkarını

¹³ Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, (New York: Random House, 1979), s. 102-103.

¹⁴ Teriff et al., *Security Studies Today*, s. 34.

¹⁵ Konuyla ilgili bkz. Barry Buzan ve Richard Little, *International Systems in World History* (Oxford: Oxford University Press, 2000), s. 41.

¹⁶ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2004), s. 196.

maksimum kılmak için güç elde etmek yerine, egemenliğini ve güvenliğini korumak olduğuna inanmaktadır. Bu nedenle neo-realistler, gücü devletin daha fazla güvenliğe sahip olmasının bir aracı olarak belirterek, klasik realizmden ayrı bir inceleme konusu yaratmışlar ve devletlerin esas kaygılarının güç kavramındansa güvenlik temelinde şekillendiğini öne sürmüşlerdir.

Bunun yanında neo-realistler, realistler gibi uluslararası ilişkileri devletler temelinde şekillendirmişlerse de, devletler arasındaki sürecin yapısal nedenlerini ve devletlerin kendi varlıklarından dolayı oluşan birim düzeyindeki nedenleri ele almışlardır. Özellikle uluslararası sistemin temel unsuru sayılan devletlerin birim düzeyindeki kapasite farklılıkları ve güç dağılımından kaynaklanan politikaları da, devletlerin kendi aralarındaki ilişkilerini etkileyen önemli bir husus olmuştur.

Sonuç olarak, klasik realistler ulusal güvenlik kavramını çalışmalarının merkezine koymalarından dolayı devlet güvenliğiyle birebir ilgili olmayan konuları göz ardı etmişlerdir. Ancak, Soğuk Savaş sonrasında gelişen şartların da etkisiyle daha önceden düşük politika olarak görülen ekonomik, toplumsal ve kültürel ilişkilerin askeri ve güvenlik konuları kadar önem kazanması ve yüksek politika olarak görülmesi; klasik realist teorisinin de yeni dönemde ne derece anlamlı ve geçerli olduğuna dair kuşkular yaratabilmiştir.

2. 2. Neo-Liberalizm ve Güvenlik-Savunma Anlayışı

Soğuk Savaş sürecinin sona ermesiyle birlikte gelişen uluslararası yapı içerisinde güvenlik ve savaş olgusu devletlerin dış politikalarını belirleyen tek faktör olmaktan çıkmış ve küreselleşen bir dünya içerisinde ticaret, göç, sağlık ve çevre gibi konular da güvenlik kadar önemli bir hal almaya başlamıştır. Bu sürecin etkisiyle Uluslararası İlişkiler disiplininde daha fazla önem kazanan neo-liberal teori ise, uluslararası sistem de devletlerin çatışma ve savaş olgularının yerine, barış ve işbirliği konularını ele almıştır.¹⁷ Bunun yanı sıra, neo-liberaller realistlerin uluslararası sistemin tek aktörü olarak gördüğü devletlere karşılık, başka aktörlerin varlıklarını da kabul etmektedirler. Çünkü neo-liberaller devletleri sistemin tek ve yegane parçası olarak görmektense, birçok devletin de yer aldığı uluslararası kuruluşların da önemli bir yere sahip olduğunu söylemişlerdir. Özellikle iki kutuplu sistemin bitimiyle beliren yeni dünya düzeni içerisinde savaş ve çatışma kavramının da bir dönüşüm geçirdiğini ve devletlerin de bu dönüşüm içerisinde güvenliklerini bu tür uluslararası örgütler içerisinde yer alarak sağlayabileceklerini savunmaktadırlar.

Bunun yanı sıra, neo-liberaller savaşı kaçınılmaz olarak görmezler ve savaşın sıklığı onu destekleyen anarşik durumların yok edilmesiyle azaltılabilirler.¹⁸ Bununla birlikte, uluslararası sistemin anarşik yapısı potansiyel düşmanların saldırısını caydırmak için yeteri kadar askeri kapasiteye sahip olmayı gerektirir diye de eklemektedirler.¹⁹ Siyasi ve askeri konuların yanı sıra ekonomik konulara da önem veren neo-liberaller, ekonomik refahı önemli ve başta gelen bir

¹⁷ Teriff et al., *Security Studies Today*, s. 46.

¹⁸ Charles W. Kegley, *Controversies in International Relations Theory*, (New York: St.Martin's Press, 1995), s. 4.

¹⁹ *Age*.

devlet hedefi olarak görürler. Askeri harcamaların düşmesinin ekonomik büyümeye katkı sağlayacağını düşünen neo-liberaller, devletler arasında ekonomik açıdan artan karşılıklı bağımlılığın barışa katkı yaptığına inanırlar.²⁰

Özellikle pazar ekonomisi ve korumacı gümrük tarifelerinin kaldırılmasıyla oluşan serbest ticaret ile “devlet”in sert kabuğunun kırıldığını öne sürmektedirler.²¹

Neo-liberal teoride, uluslararası sistem anarşik bir yapı olarak görülmekteyse de, realizm ve neo-realizmden farklı olarak, devletlerin kendi çıkarlarını arttırmaları ve güvenliklerini sağlamlaştırmaları adına farklı bir yöntem kullanılmıştır. Neo-realistler devletlerin güç kavramından ne için yararlandıkları üzerinde dururken, neo-liberaller devletlerin ne tür tercihleri olduğunu ve bu tercihleri etkileyen faktörleri incelemişlerdir. Diğer bir deyişle, neo-liberaller tercihler üzerinde dururken, neo-realistler ise güç ve kapasitenin dağılımına önem vermişlerdir.²²

Kısaca, neo-liberalizm insan haklarının varlığı ve korunması için iki ve çok taraflı diplomasiye vurgu yaparken; savaş ve adaletsizlik gibi uluslararası problemlerin ortadan kaldırılması için de çok taraflı çabaların varlığına inanmıştır.²³

2. 3. Sosyal İnşacı Kuram ve Güvenlik-Savunma Anlayışı

---

²⁰ *Age*, s. 11

²¹ *Age*.

²² Konuyla ilgili bkz. Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorisi*, s. 370.

²³ Kegley, *Controversies in International Relations Theory*, s. 14.

Uluslararası İlişkiler disiplininde son yıllarda önem kazanmaya başlayan bir kavram olan sosyal inşacı kuram, pozitivizm (maddeci) ile post-pozitivizm (idealist) arasındaki köprüyü oluşturan bir teori olarak görülmektedir.²⁴ Sosyal İnşacı kuram; uluslararası sistemin ve devletler arasındaki ilişkilerin açıklanmasında karşılıklı etkileşimlerin, insan davranışlarının, kolektif ve tarihsiyasi kimliklerin belirleyici olduğunu savunmaktadır. Bu anlamda Sosyal İnşacı kuramın en önemli özelliği, kimlikler ve fikirler, normlar ve kurumlar, diller ve söylemler içerisinde oluşan bilgi felsefesidir.²⁵ Realizmin aksine sosyal inşacı kuramda milli çıkarlar ya da kimliksel davranışlar soyut, kategorik veya hazır veriler olarak ele alınmaz²⁶ çünkü siyasal ve sosyo-kültürel sürecin etkisi altında inşa edildiği ve geliştiği düşünülür.

Sosyal inşacı kuramcılar, güvenliği insanlar ve devletler arasındaki ilişkilerin neticesinde beliren kimliklerin (biz-öteki, dost-düşman) ve algılamaların ortaya çıkardığı değerlendirmeler olarak görürler.²⁷ Ayrıca, güvenlik bağlamında kimliklerin belirleyici etkisine örnek olarak ise nükleer silahlara sahip devletlerin tehdit ve düşman algılamasındaki durumlarını verirler. Bununla ilgili ise en çok nükleer silahlara sahip olan ülkelerden ABD'nin, İran'ın nükleer enerjiye sahip olma ihtimalini bile Ortadoğu'daki çıkarlarına tehdit olarak algılamasını ve aynı bölgede aktif nükleer silahlara sahip İsrail'den ya da Asya Kıtasında

²⁴ Jörg Friedrichs, *European Approachs to International Relations Theory*, (London: Routledge Press, 2004), s. 108.

²⁵ *Age*, s. 116

²⁶ Kardaş, "Güvenlik: Kimin Güvenliği...", ss. 133-134.

²⁷ Pınar Bilgin, "Türkiye- AB ilişkilerinde Güvenlik Kültürünün Rolü," *Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa ve Türkiye içinde*, derl., Cem Karadereli (Ankara: Ayraç Yayınevi, 2003), s. 199.

Hindistan'dan kendisine bir tehdit algılamamasını örnek olarak verirler. Bu anlamda, “devlet kimlikleri”nin, devletlerin dünyadaki yerlerinin algılanmasında ve dış politikalarının anlaşılmasında önemli olduğu açıktır.²⁸ Bunun yanında, devletleri analizlerinin bir parçası olarak gören sosyal inşacı kuramda, devletler üç öğeden oluşmuş sosyal bir yapı olarak tasvir edilirler: ortak bilgi, maddeci kaynaklar ve alışkanlıklar.²⁹

Sosyal İnşacı kuram teorisiyle ilgili olan kavramlardan demokratik barış yaklaşımı da, demokratik yönetimlere sahip olan devletler arasında savaş yaşanmadığını ve siyasi nitelikli kimliksel bir olgu olan demokrasilerin birbirleriyle savaş halinde olmayacaklarını öne süren bir anlayıştır.³⁰ Bu anlayış içerisinde demokrasiye özgü özelliklere ve kurumsal yapılara sahip olan ülkeler arasındaki sorunların, şiddet ve çatışma ile değil barışçıl yollarla çözülebileceği vurgulanmaktadır. Özellikle uluslararası anarşik sistem yapısı içerisinde güvenlik ve savunma sorunlarının ancak dünyada daha fazla demokrasinin varlığıyla mümkün olabileceği savunulmaktadır.

Bir diğer deyişle, uluslararası sistem içerisindeki anarşik yapı ve güvenlik sorunlarının varlığı demokratik ülke sayısı ile ilişkilendirilmektedir. Temel husus olarak, demokrasiye sahip olan bir devletin herhangi bir ülke ile değil, demokrasiye sahip olan başka bir devlet ile savaşmayacağı anlayışından hareket

---

²⁸ Ramazan Kılınc, “The Place of Social Identity in Turkey’s Foreign Policy Options in the Post-Cold War Era in the Light of Liberal and Constructivist Approaches,” Master Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Eylül 2001.

²⁹ Age.

³⁰ Kardaş, “Güvenlik: Kimin Güvenliği...,” s. 136.

edilmektedir. Bununla birlikte, sosyal inşacı kuramdaki demokrasi anlayışı içerisinde anarşi ve güvenlik gibi kavramlar değişmez ve kalıcı özellikler olarak değil, aksine sosyal ve toplumsal nitelikteki devletlerin karşılıklı etkileşimleriyle inşa edilen yapılar olarak görülmektedir.

Sosyal İnşacı kuram yaklaşımındaki bir diğer kavram olan kolektif güvenlik ise, saldırgan devletleri durdurmaya yönelik olarak, uluslararası sistem içerisindeki devletlerin aralarında birlikteliği sağlayarak oluşturdukları güvenlik mekanizmasıdır.³¹ Bu kavram, realizmdeki güçler dengesi ya da güvenlik ikilemi kavramlarının aksine, bir güçler toplumu yaratarak kolektif bir barış ve uzlaşmayı sağlamayı öne sürmektedir.

Bunun yanı sıra, Sosyal İnşacı kuramcılar, güvenlik anlayışı içerisinde realizmin öne sürdüklerinin geçerliliğinin olmadığını göstermek için NATO'nun genişlemesini örnek vermektedirler. Çünkü, Soğuk Savaşın bitimiyle NATO gibi uluslararası bir örgütün meşruluğunu yitireceği düşünülmüşken, NATO tam tersi yönde yeni bir genişleme hareketi içerisine girmiştir. NATO'nun genişleme hareketini son derece normal bulan Sosyal İnşacı kuram anlayışı, birliktelikleri sağlayan tek şeyin ortak tehdit unsuru olmadığını belirtirken, aynı zamanda paylaşılan norm ve değerlerin de önemine dikkat çekmektedir.³²

---

³¹ *Age*. s. 140.

³² *Age*. s. 142.

2. 4. Eleştirel Teori ve Güvenlik-Savunma Anlayışı

Eleştirel Uluslararası İlişkiler Teorisi, başlangıcı Aydınlanma Projesi'ne dayanan düşünceler manzumesinden türemiştir.³³ Bu proje genel olarak geçmişteki adaletsiz yapının ortadan kaldırılması ve evrensel özgürlüğün gerektirdiği veya ihtiyaç duyduğu şartları geliştirmek ile uğraşmıştır.³⁴

Eleştirel güvenlik teorisi, güvenliğin odağını egemen devletten insanlığa kaydırmıştır.³⁵ Bu teori içerisinde ülkeler ve devlet sistemlerindense; güç, hakimiyet ve düzen kavramları ön planda tutulmuştur. Eleştirel teori, Uluslararası İlişkiler disiplindeki güvenlik yaklaşımlarının temeline devletlerin konulmasına karşı çıkmakta ve güvenlik kavramının çok daha geniş bir çerçevede ele alınması gerektiğini savunmuştur. Eleştirel güvenlik çalışmalarının temel yaklaşımı; bireyleri ve grupları yapısal ve yerel engellerden ve yanlışlardan kurtararak, teorik ve politik bir yönelimle daha insancıl bir düzen kurmak için diyalogu ve özgürleştirici pratikleri geliştirebilmektir.³⁶

Bu anlamda eleştirel güvenlik teorisi; “varolan yapının sabit olduğunu varsayan sosyal dünya” deneysel iddiasına karşı olup; bireyler ve toplumun daha

---

³³ Richard Devetak, “Critical Theory,” *Theories of International Relations* içinde, derl., Scott Burchill ve Andrew Linklater (New York: St. Martin's Press, 1996), s. 166.

³⁴ *Age*.

³⁵ *Age*, s. 167

³⁶ Kardaş, “Güvenlik: Kimin Güvenliği...,” s. 144.

yüksek seviyede özgürlük elde edebildiği toplumun yeni formlarına izahlar araştırmaktadır.³⁷ Eleştirel Teori, diğerleriyle açık diyalogları kapsama kapasitesi açısından ve gerekçesiz dışlamalarla kırılan yeni siyasi toplum formlarını öngördüğü için de sosyal düzenlemeleri yargılar.³⁸ Bu anlamda, Aydınlanma Projesine inancını sürdüren Eleştirel Teori, açık diyalogların sadece vatandaşlar arasında değil; radikal olarak insan ırkının tüm bireyleri arasında ideal olduğunu yani evrenselliği savunmaktadır.³⁹

Eleştirel güvenlik yaklaşımı özellikle özgürleşme, güvenlik ve birey kavramları üzerinde önemle dururken, güvenlik kavramını bireylerin özgürlüklerinin sağlandığı sosyal ve ekonomik ortamlarla özdeşleştirmektedir. Bu bağlamda pozitif barış kavramından da bahsedilen bu anlayış içerisinde, güvenlik kavramı bireyleri baskıcı ve hegemon güçlerin sahip olduğu düzenden kurtarabilmek ve bu güçlerin hakimiyetlerini kırabilmekle bağlantılıdır.

Pozitif barış anlayışı ise, diğer uluslararası ilişkiler teorilerinden farklı olarak güvenliğin temeline bireyleri yerleştiren eleştirel teori içerisinde, bireyleri şiddet kavramına karşı koruyarak bireysel gelişim sağlanmasından bahseder. Realist anlayışın gücü başkasının zararına da olsa elde edilen bir hakimiyet olarak gören anlayışına karşın, eleştirel teori yaklaşımının parçası olan pozitif barışta, güç ezilenlerin güvenliği adına eşitlik, özgürlük ve adaletin sağlanabilmesidir. Bu

---

³⁷ Andrew Linklater, "The Achievements of Critical Theory," *International Theory: Positivism and Beyond* içinde, derl., Steve Smith, Ken Booth ve Marysia Zalewski (Cambridge: Cambridge University Press, 1996), s. 279.

³⁸ *Age*, s. 280

³⁹ *Age*, s. 296.

görüş çerçevesinde yaratılmaya çalışılan insan haklarını ve bireylerin özgürlüğünü dünya toplumunun temel güvenlik kaynağı haline getirebilmektir.

Özellikle son dönemde AB'nin "Daha iyi bir dünyada daha güvenli bir Avrupa" başlığıyla ortaya koyduğu yeni güvenlik strateji belgesi eleştirel güvenlik yaklaşımının en güzel örneğini teşkil etmektedir. Güvenlik kavramı sadece güç, tehdit, silahlanma ve ülkeler arasındaki düşmanca rekabet anlayışından çıkmış ve çok yönlü bir boyut kazanmıştır. AB'nin Güvenlik Strateji Belgesi'nde de belirttiğı gibi; artık işkence, terörizm, çevresel faktörler, ekonomik geri kalmışlık, fakirlik, açlık, bulaşıcı hastalıkların engellenmesi, göç, sosyal adalet, insan hakları, yerel kültürlerin korunması ve demokratikleşme konuları da güvenlik kavramı içerisinde yerini almıştır.⁴⁰ Güvenlik kavramının tekil bir anlama indirgenemeyeceğini savunan eleştirel yaklaşımçılar da, güvenliğı bireylerin özgürleşmesi ve insan haklarıyla bağdaştırırken; anlaşmazlıkların askeri yollarla değil diyalog ve uzlaşmayla çözüleceğine inanmaktadırlar.

2. 5. Güvenlik Topluluğı

II. Dünya Savaşı sonrasında oluşan uluslararası sistem içerisinde özellikle bölgesel güvenlik kavramına dair farklı bir bakış açısı geliştiren Karl Deutsch, önemli bir siyasal entegrasyon projesi olan güvenlik topluluğı kavramı üzerinde çalışmıştır. Deutsch'un güvenlik topluluğı kavramını incelemeden önce, entegrasyon ve güvenlik kavramlarına dair yaklaşımları üzerinde durmak güvenlik

⁴⁰ "A Secure Europe in a Better World", European Security Strategy, December 2003.

topluluğu modelinin anlaşılabilirliği açısından faydalı olacaktır. Deutsch entegrasyon kavramını değişim ile ilgili olarak görür ve aralarında karşılıklı bağımlılık bulunan birimlerin tek başlarına sahip olmadıkları özelliklere sahip yeni bir siyasal topluluk meydana getirmeleri olarak değerlendirir.⁴¹

Siyasal toplulukların gelişiminde sistem içerisindeki birimlerin ya da siyasal aktörlerin birbirleriyle olan bağımlılık ve işbirliği ilişkileri de önemli bir yere sahiptir. Uluslararası sistem içerisinde çatışmacı nitelikteki şiddet unsurlarının azalmasıyla daha uyumlu ve bütünleşmiş bir entegrasyonun sağlanması, güvenlik topluluğu kavramının bölgesel alanda yerleştirilmesinde de önemli bir niteliğe sahiptir. Entegrasyonun amaç ve yararlarını Karl Deutsch; barışı korumak, daha büyük kapasitelere ulaşmak, belli görevleri yapmak ve yeni bir imaj- kimlik kazanmak olarak dört başlıkta sıralamıştır.⁴²

Bunun yanı sıra Deutsch, savunduğu güvenlik topluluğu teorisiyle kurumsal nitelikteki bir entegrasyondansa, toplumlar arasında geliştirilen, karşılıklı güvene dayanan ve halkların karar alma süreçlerinde etkili olduğu bir entegrasyonu ön planda tutmaktadır. Bu noktada Deutsch'un "güvenlik topluluğu" kavramında güvenliğin sağlanmasında toplumların önemini vurgulamasıyla eleştirel teorisinin güvenlik konusuna olan yaklaşımında benzer özellikler vardır. Deutsch güvenlik konusunu sadece devletler ya da kurumlar düzeyinde görmez. Toplumların diyalogu sayesinde barışın sağlanacağını ifade eder. Eleştirel teorideki güvenlik

⁴¹ Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, s. 446.

⁴² Karl W. Deutsch, *The Analysis of International Relations*, (New Jersey: Prentice-Hall, Inc. , 1968), s. 192.

yaklaşımı da bireyleri ve toplumları bütünü önemli bir parçası olarak belirtirken, bireylerin özgürleşmesiyle kurulabilecek bir uzlaşma düzeniyle güvenliğin barışçıl bir boyuta varabileceğinden bahseder.

Güvenlik teorisinin temel olgusu olan güvenlik kavramını Karl Deutsch sadece devletler düzeyinde askeri odaklı stratejiler olarak değil, aynı zamanda toplumların güvenliğini esas alan ve toplumlar arasındaki “karşılıklı bağımlılık”⁴³ ilişkisiyle geliştirilebilecek karşılıklılık ilkesiyle öne çıkarmıştır. Deutsch, karşılıklılık esasını çerçevesinde dış çevreye ve kendi toplumuna daha fazla bağımlı hale gelen devlet politikaları içerisindeki güvenlik kavramını, klasik düşman ve tehdit algılamalarından farklı bir şekilde ele almıştır. Güvenlik kavramı, diğer toplumlara ve devletlere karşı üretilen bir anlayış olmaktan çıkarak, onları da kapsayan ve içeren bir yaklaşım olma yolunda ilerlemiştir. Özellikle güvenlik topluluğunda mevcut olan toplumların yatay ve dikey ilişkileri anlayışı uluslararası sistem içerisinde değişimlere yol açarken güvenlik anlayışının gelişimini de etkilemiştir. Böylece güvenlik kavramı toplumların kendi içindeki ve diğer toplumlarla olan ilişkileriyle daha bağımlı bir hale gelirken, iç güvenlik ve dış güvenlik arasındaki farklar da ortadan kalkmaya başlamıştır.

Deutsch’un anlayışına göre güvenlik kavramı; devletin, bireyin ve toplumun güvenliği olarak ele alınmış ve “güç” kavramı ise çatışma ve hegemonya yerine birliktelik ve yeniden inşa edilme süreciyle ilişkilendirilmiştir. Bu hususta Deutsch’un güvenlik tanımlaması ile eleştirel güvenlik teorisinin güvenlik

---

⁴³ Age.

tanımlaması birbirine yakın ifadeler taşımaktadır. Güvenlik topluluğu anlayışıyla benzer şekilde, eleştirel teori de güvenlik kavramı içerisinde kurumların ötesinde bireyi ve topluluğu da katar. İki teoride de güvenlik kavramı güç ve mücadele kavramından farklı olarak, çözümleyici pratikler içerisindeki diyalogları önermektedir. Bu durum ise iki yaklaşım içerisinde de güvenlik kavramını mevcut olanın ötesinde bir noktaya taşımakta olup, bu kavramın daha geniş bir perspektifte ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Aynı zamanda devletin güce sahip olabilmesi sadece diğer devletlere karşı aldığı güvenlik önlemleriyle değil, bölgesinde ve çevresinde ortaya çıkardığı güvenlik performansı ile da son derece ilişkilidir, bu nedenle bölgesel güvenliğin üretilebilmesi toplumlar arasındaki karşılıkların oluşmasıyla esastır.⁴⁴

Ortak topluluk projesi olarak ele alınan güvenlik topluluğu, kolektif kimlik çatısı altında birleşecek olan devletlerin çeşitli iletişim-haberleşme faaliyetleriyle işbirliklerini geliştirdikleri ve ortak değerler yaratarak bağlılık duygusunu ön plana çıkarttıkları bir topluluğun ifadesidir. Kısaca güvenlik topluluğunun esas temeli; bir güvenlik alanı arayışı içerisindeyken oluşturulan “biz” değerlerinin, nasıl bir “öteki” yaratmadan olabileceği sorusuna odaklanmaktadır.⁴⁵

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Soğuk Savaş sürecinde iki kutuplu bir düzen içerisinde ortaya çıkan ve yeniden savaş yaşanmaması için o günün koşullarına özgü olarak gelişen güvenlik topluluğu kavramında Karl Deutsch, Batı Avrupa'ya

⁴⁴ Beril Dedeoğlu, “Yeniden Güvenlik Topluluğu: Benzerliklerin Karşılıklı Bağımlılığından Farklılıkların Birlikteliğine,” *Uluslararası İlişkiler*, 1, 4, (2004), s. 6.

⁴⁵ *Age*, s. 3.

ve Kuzey Amerika'ya yoğunlaşarak onların ilişkilerini incelemiştir. Ayrıca, Deutsch özellikle o döneme dair Avrupa Topluluğu ya da Trans-Atlantik Topluluğu türündeki bir siyasal birlikteliğin oluşumunun ve bütünleşme fikrinin savaş ihtimalini azaltacağını da vurgulamıştır.⁴⁶ Devletler arasındaki karşılıklı ilişkileri güvenlik kavramının barışçı bir noktaya taşınması için ortak bir sorumluluk geliştirirken, devletlerin birbirlerinden haberdar olmaları açısından daha fazla iletişim olanaklarının kullanılmasını sağlamaktadır. İletişim ve haberleşme kanallarının kullanımıyla bir yandan toplumlar arasında ortak değer ve tutumların gelişimi sağlanırken, diğer yandan uluslararası sistem daha güvenilir ve barışçıl bir yapıya sahip olmaktadır. Güvenlik topluluğu teorisi içerisinde haberleşme ve iletişim kavramı önemli bir yere sahiptir. Çünkü haberleşme ve iletişim kuramına göre, uluslararası toplumun birlik haline getirilmesi sürecinde güçlü bir iletişim ve erişim mekanizması gerekmektedir.

Karl Deutsch, güvenlik topluluğu kavramını, halk grupları arasında ortak topluluk duygusunun geliştiği ve devletlerin kurumsal faaliyetlerinin karşılıklı olarak birbirlerine açık tutulduğu bir topluluk olarak görmektedir.⁴⁷ Özellikle ortak "biz" mantığı etrafında artan sempati ve bağlılık duyguları dolayısıyla da, toplumların çıkar ve taleplerinin ortak hale geldiğini ve devletlerin tutumlarının da birbirlerine benzemeye başladığını dile getirmiştir. Güvenlik topluluğu kavramında bir güvenlik alanı yaratmaktan bahsedilirken, benzer şekilde sosyal inşacı kuramda da devletlerin aralarındaki birliktelikle sağlayabilecekleri bir

---

⁴⁶ Age. s. 9.

⁴⁷ Emanuel Adler ve Michael Barnett, *Security Communities*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1998), s. 14.

güçler toplumu yaratılmasından yani kolektif güvenlik anlayışından söz edilmektedir. Sosyal inşacı kuramda da, güvenlik topluluğu kavramında da birliktelik içerisindeki devletlerin ve toplumların ilişkilerinde sosyo-politik değerlerinin, kimliklerinin ve kültürlerinin önemi büyüktür. Bu durumlar ise her iki kuram içerisinde de toplulukların algılamalarında oluşan bütünlüğün kolektif bir yapıya ulaşabilmesinde etkilidir.

Karl Deutsch birleşik güvenlik topluluğu (*amalgam security community*) ve çoğulcu güvenlik topluluğu (*pluralistic security community*) diye iki tür güvenlik topluluğundan bahsetmektedir.⁴⁸ Birleşik güvenlik topluluğu, federasyon benzeri oluşumlar şeklinde farklı parçaların ortak kurumlar ya da tek bir hükümet etrafında şekillendiği bir güvenlik topluluğudur. Çoğulcu güvenlik topluluğu ise, birden fazla farklı niteliklerdeki ve kimliklerdeki devletlerin bir üst otorite altında oluşturduğu bir güvenlik topluluğu çeşididir. Karl Deutsch entegre olmuş siyasal birimler arasında barışın korunmasını çoğulcu güvenlik topluluğuyla örtüştürürken, daha özel amaçlar için ortak bir rol kimliğine sahip olarak ortak bir yapıya sahip olmayı ise birleşik güvenlik topluluğu ile bağdaştırır.⁴⁹ Deutsch; çoğulcu güvenlik topluluğunun toplumlar ve devletlerarasındaki oluşum safhasının birleşik güvenlik topluluğuna göre çok daha kolay olduğunu savunmaktadır. Çünkü ABD ve Britanya⁵⁰ türündeki birleşik güvenlik topluluklarının oluşumu için gerekli olan koşullar, çoğulcu güvenlik

⁴⁸ Deutsch, *The Analysis of International Relations*, s. 193.

⁴⁹ *Age*.

⁵⁰ *Age*.

topluluklarına göre çok daha fazladır. Öyle ki birleşik güvenlik topluluğu içerisindeki ülkeler arasında fikir ayrılıkları yok denecek kadar azdır.

Çoğulcu güvenlik topluluğunda ise az sayıdaki uygun koşulun varlığı topluluk içerisinde başarının sağlanabilmesi açısından yeterli olabilmektedir. Çünkü çoğulcu güvenlik topluluğu, üye ülkeler arasında barışın sağlanması için çok daha etkin bir araç olabilmektedir.⁵¹ Deutsch, çoğulcu güvenlik topluluğunun karşılıklı bağımlılık ilişkilerine de uygun olarak birleşik güvenlik topluluğundan çok daha uzun ömürlü olacağını söylerken, birlikteliğin sağlanması açısından bazı koşulların önemine de dikkat çekmektedir. Her ne kadar birleşik güvenlik topluluğundaki kadar fazla koşul aranmasa da, çoğulcu güvenlik topluluğu içindeki birimlerin de ortak bir kimlik oluşturma ve siyasi araçları kullanma kapasitelerinin varlığı önemsenmektedir.

Ayrıca, çoğulcu güvenlik topluluğunun oluşumuyla toplumlar ile hükümetlerin hem kendi içlerinde hem de diğer toplumlar ve hükümetler ile kurdukları ilişkiler güvenlik topluluğunun daha demokratik bir yapıda varolmasını sağlamıştır. Böylece güvenlik topluluğu bireysellik ile kolektiviteleri bir arada bulundurabilen bir topluluk olma özelliği taşıırken, demokrasiler ortaya çıkan barışçıl ilişkilerin de göstergesi olma iddiasını taşımıştır.⁵²

⁵¹ Konuyla ilgili bkz. *Age*. s. 196.

⁵² Dedeoğlu, “Yeniden Güvenlik Topluluğu...,” s. 13.

Bunun yanı sıra güvenlik topluluğu kavramı toplumlar arasında yeni bir ortak topluluk duygusunu sağlamakta olup devletler arasındaki iletişimin boyutlarından da etkilenmektedir. Karl Deutsch, güvenlik topluluğu kavramıyla diğer çalışmalardan farklı olarak, halklar arasında oluşan ortak duygulara ve duygusal ilişkilere değinmiştir. Oluşan bu durumun ise haberleşme ve iletişim faaliyetlerinin de etkisiyle toplumsal ve kurumsal bir eklemlenme yarattığından bahsetmektedir. Böylece yaratılan bu ortamda hem halkların hem de hükümetlerin (devletler) birbirlerini yeniden analiz etmelerine olanak sağlanan bir süreç gelişmektedir. Aynı şekilde birçok teoride sadece kurumsal yapı tarafından tanımlanan “ulusal çıkar” kavramı ise, güvenlik topluluğunda toplumlar ve hükümetlerin ilişkileriyle orantılı olarak yeniden belirmiştir.

Deutsch, güvenlik topluluğu kavramıyla farklı bir barış ve uzlaşma projesi yaratmaya çalışmış olsa da, bu teorinin de kendi içinde eksiklikleri ve noksanları mevcuttur.⁵³ Güvenlik topluluğu kavramı, II. Dünya Savaşı'nın sonrasında gelişen bir yaklaşım olması nedeniyle; aralarında bazı sorunlar devam etmesine rağmen (Fransa ve Almanya vs.), birliktelik anlamında birbirine en yakın devletleri baz alarak bir çalışma platformu yaratmış ve aralarında oluşabilecek ortak bir güvenlik topluluğunu incelemiştir. Bu anlamda, güvenlik topluluğuna özgü karşılıklılık esasının her zaman daha barışçıl bir bütün oluşturacağı iddiasında bulunmuştur. Özellikle de iletişim ve haberleşme⁵⁴ kanallarının etkisiyle gelişecek olan karşılıklılığın, toplumlar arasındaki ilişkileri pozitif ve barışçıl

⁵³ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz. Adler ve Barnett, *Security Communities*, s. 4.

⁵⁴ *Age*, s. 7.

açından etkilemesinin dışında herhangi bir olasılığın değerlendirilmemiş olması da önemli bir husustur. Oysaki karşılıklılık unsurunun varlığı toplumların demokratik ve barışçıl bir ortak güvenlik topluluğu oluşturabilmelerine yetmeyebileceği gibi, homojen bir çerçeveye büründürülmeye çalışılan bir yapıda çatlaklar çıkmasına da neden olabilmektedir. Özellikle güvenlik topluluğuyla pekişen karşılıklı bağımlılık anlayışı işbirliğinin yanında tam tersi yönde etki edebilecek çatışma ve farklılaşma yapılarını da bünyesinde barındırmaktadır. Bu nedenle Deutsch'un güvenlik topluluğu kavramı "biz"e karşı "öteki" nin varlığını göz ardı ederek sistemde karşıtlıklar yaratılmasına ve bu karşıtlıkların aşırı boyutlarda ilerlemelerine de neden olabilmektedir. Her ne kadar güvenlik topluluğunda, güvenlik kavramı benzer toplumlar içerisinde iç dinamiklere bağlı olarak geliştirilmiş olan bir kolektif algıya sahip olsa da, "biz" anlayışının oluşumu içerisinde ortak bir düşman ya da tehdidin tanımlanması da önemlidir.⁵⁵ Çünkü tehditlerin varlığını görmezden gelerek kendini var etmeye çalışan topluluklar, tehditlerin kendilerine karşı, kendilerini var etmelerine de uygun ortam hazırlıyor olabilmektedirler.

Deutsch'un çalışmalarında göz ardı edilen bazı konuların giderilmesi adına yeni bir güvenlik topluluğu anlayışı geliştiren Emmanuel Adler ve Michael Barnett, sadece benzer toplumlar arasındaki bir birliktelikten ziyade, farklılıkların ve ayrışmaların da var olduğu bir topluluk yaklaşımı geliştirmeye çalışmıştır.⁵⁶ Özellikle küreselleşen dünyanın da etkisiyle, toplulukların daha bölgesel ve yerel

⁵⁵ Dedeoğlu, "Yeniden Güvenlik Topluluğu...", s. 15.

⁵⁶ Adler ve Barnett, *Security Communities*, s. 15.

parçalara bölünme eğilimi, bu tür yapıların sisteme karşıtlıklar yaratacağına entegre edilebileceği gerçeğini de hatırlatmıştır.⁵⁷ Bunun nedeni ise, ayrışmaların ve farklılıkların göz ardı edilmesinin yeni kimlik ve güvenlik krizlerinin oluşmasına ve güvenlik topluluğu yaklaşımının yetersiz kalmasına neden olabileceğidir.

Küreselleşmenin de etkisiyle farklılıkların birlikteliği yaklaşımı özellikle Karl Deutsch'un çoğulcu güvenlik topluluğu anlayışı çerçevesinde şekillendirilmeye çalışılmıştır. Soğuk Savaş dönemindeki güvenlik kavramı daha çok silahlanma ve kitle imha silahlarının varlığıyla tanımlandığından dolayı güvenlik topluluğunun ancak benzer toplumlar ve devletler arasında mümkün olabileceği düşüncesi söz konusu olmuştur. Ancak Soğuk Savaş'ın bitimi ve iki kutuplu dünya düzeninin yok olmasıyla güvenlik kavramı; göçler, kitle imha silahlarının varlığının sorgulanması, açlık, çevresel kirlenmeler, sosyal ve siyasal parçalanmalar gibi konuları da kapsayan bir yapıda ilerlemiştir. Böylece de yeni güvenlik topluluğu anlayışındaki farklı toplumlar arasındaki birliktelik ve demokratik uzlaşma ortamı, ülkelerin askeri odaklı güç ve güvenlik anlayışlarını da değişime uğratarak yönlendirmiştir. Yeni güvenlik topluluğu anlayışı içinde güvenlik konusunun sadece devlet odaklı olmaktan ziyade birey ve toplum odaklı olması da demokratikleşme ve entegrasyon adına önemli bir adımdır. Böylece, farklı toplumlar ve bölgeler arasında işbirliği çerçevesinde sosyal, kültürel ve toplumsal temellerde gelişen yeni güvenlik anlayışı,⁵⁸ devletlerin kimliklerinin ve

⁵⁷ Dedeoğlu, "Yeniden Güvenlik Topluluğu...", s. 8.

⁵⁸ Adler ve Barnett, *Security Communities*, s. 51.

tutumlarının demokratik bir yapılaşma içerisinde yumuşak bir akışkanlığa da sahip olmasını sağlamıştır.

Adler ve Barnett'ın geliştirdiği yeni güvenlik anlayışı içerisinde, farklı toplumlar arasındaki meselelerin ve sorunların, uzlaşma ve birliktelik yöntemleriyle çözülmesi esas alınmıştır. Yeni güvenlik topluluğu anlayışı içerisinde farklılıkların birlikteliği söz konusu olduğundan, toplumlar ve devletler arasında tam anlamıyla bir kazanç söz konusu olamamaktadır. Bu nedenle benzer yapıdaki toplumlar için nisbi bir kazanç anlayışı geçerliyken, farklı toplumlar için ise asgari müşterek hususların varlığı ön plana çıkmaktadır.⁵⁹

Farklı kapasiteye ve farklı unsurlara sahip olan toplumlar arasındaki güvenlik topluluğu, karşılıklı ilişkileriyle toplumlar arasındaki ittifak ilişkilerinin güçlenmesini sağlamak ve birbirlerine rakip olan toplumların birbirlerini daha farklı algılayabilmeleri fırsatını yaratmaktadır. Yeni güvenlik topluluğu anlayışında önemli olan farklılıkların mevcut topluluklar içerisinde yer almasıyla, “biz” kavramının karşısında “öteki” kavramının var olma sürecindeki tehditsel bir unsur olma özelliğini yumuşatabilmektir.

Bu tez içerisinde, Deutsch'un geliştirdiği “güvenlik topluluğu” ve Adler ve Barnett'in ortaya koyduğu “yeni güvenlik topluluğu” yaklaşımlarının ışığında Türkiye ile Avrupa Topluluğu ilişkilerinin gelişimi ve Türkiye'nin Soğuk

---

⁵⁹ Dedeoğlu, “Yeniden Güvenlik Topluluğu...,” s. 14.

Savaş'tan bugüne kadar Avrupa güvenliğinin neresinde bulunduğu sorgulanacaktır. Soğuk Savaş sürecinde Avrupa Topluluğu güvenliğini, NATO bağlamında şekillendirirken; Batı'nın temsilcisi niteliğindeki ABD ise Avrupa güvenliğinde ciddi bir öneme sahip olmuştur. Bunun yanı sıra, Soğuk Savaş sürecinde Batı'nın karşısındaki mevcut Sovyet tehdidine karşı Türkiye ile AT arasındaki ilişkilerin boyutunun ne derece "biz" kavramı çerçevesinde şekillendiği de önemlidir. Tarihsel süreç içerisinde her şekilde Avrupa kimliğinin karşısında ötekileştirilen Türkiye'nin, özellikle Soğuk Savaş dönemindeki Avrupa güvenliğindeki yeri ve durumu analiz edilecektir. Özellikle ABD müttefiki ve NATO üyesi olan Türkiye'nin benzer toplumların birlikteliklerinin öngörüldüğü güvenlik topluluğu içerisinde mi yoksa farklılıkların vurgulandığı yeni güvenlik topluluğu içerisinde mi bulunduğunun da incelenmesi gerekmektedir.

Ayrıca, AT'nin gelişimi sürecinde Sovyet bloğundaki ülkelere karşı Batı'nın yanında yer alarak "biz" kavramı altında yer edinen Türkiye'nin neden günümüzde Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK) içerisinde ötekileştirmeye çalışıldığı güvenlik topluluğu yaklaşımı çerçevesinde ele alınacaktır. Bununla birlikte, Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin Avrupa güvenliğinde "biz"leştirilmeye çalışılmasının başka "öteki"lerin varlığından mı kaynaklandığı ve Türkiye'nin mevcut "öteki"liğinin hasıraltı mı edildiği de sorgulanacaktır. İki kutuplu dünya düzeni içerisinde Sovyetler Birliği tarafında yer alan Doğu Bloğu ülkelerinin çoğu Soğuk Savaş'ın bitiminden sonraki süreçte Avrupa güvenlik topluluğu içerisinde yer alırken, Türkiye'nin neden göz ardı edildiği incelenecektir.

Bunun yanı sıra, güvenlik topluluğu kavramının gelişiminde ülkeler açısından ortak güvenlik politikalarının üretilmesi ve ortak tehdidin varlığı birleştirici niteliktedir. Özellikle bu topluluk içerisinde yer alan ülkeler arasında savaş ihtimalinin olmaması ve algılanan tehdide karşı ortak bütünleşme fikri de güvenlik topluluğu kavramının oluşumunda önemlidir.

Bu anlamda güvenlik topluluğu oluşturulması düşüncesiyle kurulan ve bu yönde gelişimine ağırlık verilen dünya üzerinde bazı örgütlenmeler olmuştur. Bölgesel yapılanmalar düzeyinde Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) ve Şangay İşbirliği Örgütü içerisinde bu tür bir topluluk bilinci ve birlikteliği gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Sadece devletler arasında değil, toplumsal gruplar arasında da işbirliğinin sağlanabilmesi öngörülmüştür. Özellikle ASEAN düzeyinde 2003 yılında Bali’de yapılan zirvede⁶⁰ güvenlik konusu hem sosyokültürel hem de ekonomik yapılanmalarla pekiştirilmeye çalışılmışsa da, güvenlik topluluğu olmak yolunda zayıf ve cılız kalmıştır.⁶¹ Çünkü ASEAN içerisinde topluluk ve “biz” duygusunun gelişiminin sağlanabilmesi için Güneydoğu Asya halkları arasındaki bölgesel kimliğin daha fazla geliştirilebilmesi öngörülmektedir.⁶² Her ne kadar ASEAN Güvenlik Topluluğu (ASC) ve ASEAN Toplumsal ve Kültürel Topluluğu (ASCC) topluluk duygusunun gelişiminde önemli bir adım ve olumlu bir işaret olsa da, ASEAN’ın

⁶⁰ Konuyla ilgili bkz. Alan Colins, “Forming A Security Community: Lessons from ASEAN,” *International Relations of the Asia- Pacific*, 7, (2002), s. 203.

⁶¹ Konuyla ilgili bkz. Donald K. Emerson, “Security, Community and Democracy in Southeast Asia : Analyzing ASEAN,” *Japanese Journal of Political Science*, 6, (2005), s. 180.

⁶² Colins, “Forming A Security Community...,” s. 222.

güvenlik topluluğunu gerçekleştirebilmek adına yavaş bir süreçte ilerlediği düşünülmektedir. Bunun nedeni ise birliğin gelişiminde toplumların kendilerini pay sahibi hissedememelerinin yanında, ASEAN'ın hükümetlerel elit düzeyde kalan bir güvenlik rejimi klübü olduğunun belirtilmesidir.⁶³ Diğer bir bölgesel yapılanma olan Şangay İşbirliği Örgütü ise, Sovyetler'in çöküşüyle hızlanan süreç içerisinde Avrasya bölgesinde güvenlik boşluğunu dolduran bir topluluk olmuştur.⁶⁴ Bu topluluğun güvenlik topluluğu olması açısından sağlanan işbirliği ve kolektivitedeki tetikleyici faktör ise "biz" duygusunun gelişiminde algılanan "öteki" kavramının varlığıdır.

Ayrıca, kurumsal bir yapı altında bütünleşme düşüncesi birleşik güvenlik topluluğu kavramıyla ifade edilirken, farklı yapılarla fakat ortak politikalarla gelişim ise AB'nin de örnek gösterildiği gibi çoğulcu güvenlik toplulukları anlayışıyla pekiştirilmiştir. Araştırmamız süresince, Türkiye ve Avrupa Birliği'nin güvenlik konusunda birbirlerine karşı tutumu çoğulcu güvenlik anlayışından hareketle; ortak tehdit algılamaları, bu algılamalarda yaşanan değişimler ve bu değişimlerin nedenleri çerçevesinde ele alınacaktır. Dönemsel anlamda Avrupa ile Türkiye arasında farklılaşan güvenlik politikalarının ve azalan ortak tehdit algılamalarının güvenlik topluluğu çerçevesindeki etkileri ise, ikili ilişkiler içerisindeki söylemlere ve uygulamalara bakılarak analiz edilecektir.

---

⁶³ Konuyla ilgili bkz. Age.

⁶⁴ Bkz. Marc Lantaigne, "In Medias Res: The Development of The Shanghai Co-Operation Organization as a Security Community," *Pacific Affairs*, 79, 4, (2006- 2007), s. 605.

Değerlendirme ve Sonuç

Bu bölüm içerisinde güvenlik ve savunma kavramları farklı uluslararası ilişkiler teorileri açısından ele alınmış ve incelenmiştir. İlk olarak realizm ve neo-realizm teorileri, daha sonra ise neo-liberalizm, sosyal inşacı kuram ve eleştirel teori anlatılmıştır. Daha sonra ise Karl Deutsch'un "güvenlik topluluğu" kavramı ve bu kavramın küreselleşen dünyadaki yeni versiyonu niteliğindeki "yeni güvenlik topluluğu" yaklaşımından bahsedilmiştir.

Özetlemek gerekirse; realistler çatışmaların ve savaşların sebeplerini araştırıp bulmayı güvenlik çalışmalarının en temel uğraşısı olarak görmektedirler. Realistler, uluslararası sistem içerisinde olayları değerlendirirken, "düşük politika" ve "yüksek politika" ayrımını kullanmakla birlikte; savaş ve güvenlik konularının dahil olduğu "yüksek politika"yı kültürel, toplumsal ve ekonomik ilişkileri kapsayan "düşük politika"nın çok daha önünde görmektedirler. Neo-realizm ise realizmle aynı kavramlar üzerine kurulmuş olsa bile, farklı yaklaşımlar geliştirmiştir. Özellikle realizmdeki güç odaklı yaklaşımdan farklı olarak; neo-realist teori de devletin temel amacı, gücü kullanarak güvenliğini sağlamak ve kendini var edebilmektir. Neo-liberalizm mantığı çerçevesindeki güvenlik ve savunma anlayışlarında da, askeri nitelikli çatışma ve rekabet unsuru bir kenara bırakılmış ve küreselleşen dünyanın yeni güvenlik faktörleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Sosyal inşacı kuramcılar ise güvenlik ve savunma anlayışlarını, toplumlar ve devletlerarasındaki ilişkiler ve etkileşim sonucu oluşan kimliksel bir algılama olarak görmektedirler. Özellikle bu kimliksel yapı içerisinde toplumların

ve devletlerin kültürel normları ve değerleri de etkili olmaktadır. Eleştirel güvenlik yaklaşımında ise, mevcut uluslararası ilişkiler disiplinindeki güvenlik anlayışlarının ötesinde bir yaklaşım geliştirilerek insani güvenlik anlayışı odaklı toplumlar ve devletlerin güvenliği ele alınmıştır.

Son olarak, Karl Deutsch'un "güvenlik topluluğu" yaklaşımı ve uzantısı niteliğindeki Adler ve Barnett'in "yeni güvenlik topluluğu" modelleri ele alınmıştır. Güvenlik topluluğunun özelliklerinin yanı sıra gözardı ettikleri de Barnett ve Adler'in yeni yaklaşımlarıyla birleştirilerek anlatılmıştır. Karl Deutsch "güvenlik topluluğu" kavramıyla güvenlik konusunun küresel nitelikte bir mesele olduğundan hareketle, bölgesel ve toplumsal bir barış projesi önerisi ortaya koymuştur. Güvenlik topluluğu içerisinde, devletlerin ve toplumların karşılıklı bağımlılık ilişkileriyle gelişen birliktelik duygusundan ve bunun toplumlar arasındaki haberleşme ve iletişim yöntemleriyle sağlandığından bahsedilmiştir. İki çeşit güvenlik topluluğu kavramı tanımlanmış ve özellikle Deutsch'un öne sürdüğü güvenlik topluluğu içerisinde benzer toplumların incelendiği analiz edilmiştir.

Bu bağlamda, Adler ve Barnett'in küreselleşen dünyanın etkisi altında geliştirilen yeni güvenlik topluluğu kavramından bahsedilerek, Deutsch'un gözardı ettikleri belirtilmeye çalışılmıştır. Adler ve Barnett, Deutsch'un öne sürdüğü yaklaşımdaki güvenlik topluluğunun benzer toplumlar arasında sağlanmasının yanında farklılıkların da varolması gerektiğini öne sürmüşlerdir. Kısaca Deutsch'un "biz" kavramını varederken herhangi bir "öteki" kavramından

bahsetmemesinin “öteki”yi geçerli kıldığını ve bunun da ancak onların da güvenlik topluluğu sistemine entegre edilmesiyle sağlanabileceğini belirtmişlerdir.

Güvenlik topluluğu kavramsal çerçevesi içerisinde, Türkiye ve Avrupa ilişkilerinin güvenlik politikaları açısından hangi dönemlerde birbirine yakın hangi dönemlerde uzak olduğu ise ilerleyen bölümlerde analiz edilmeye çalışılacaktır. Bunun yanı sıra, Türkiye’nin “biz” ya da “öteki” tanımlarından hangisi içerisinde, hangi nedenlerle bulunmak zorunda bırakıldığı tarihsel gelişmeler ve şartlarla birlikte güvenlik kültürü noktasında ele alınacaktır. Özellikle Türkiye ile Avrupa güvenlik kültürü arasında yaşanan değişimlerin neler olduğu ve Türkiye’nin kendini ABD güvenliği karşısında varetmeye çalışan Avrupa güvenliği içerisinde konumu analiz edilecektir. Avrupa Topluluğu’nun Soğuk Savaş’tan sonraki süreçte güvenlik bağlamında kendi yapısını oluşturmaya çalışması ve AB’nin 2003 yılında Selanik Zirvesi’ndeki Solana Belgesi’yle “Daha iyi bir dünyada daha güvenli bir Avrupa” yaratma stratejisi güvenlik topluluğu çerçevesinde incelenecektir. Avrupa’nın geliştirmeye çalıştığı güvenlik kültürü ve kimliği içerisinde Türkiye’nin hangi nedenlerle, neye ve kime göre “biz” ya da “öteki” olduğu sorusunun cevabı bulunmaya çalışılacaktır.

Ayrıca ortak tehdit algılamalarının varlığıyla pekişen Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerinde, güvenlik politikasıyla ilgili farklılıkların güvenlik topluluğu kavramına ne şekilde yansıdığı da analiz edilecektir. Özellikle değişen algılama farklılıklarının etkisiyle azalan ya da yok edilen ortak politikaların güvenlik

topluluğu yaklaşımının nasıl yok olmasına veya azalmasına neden olabildiği de son derece önemlidir. Çünkü Türkiye ve AB dönemsel olarak güvenlik algılamalarının neticesinde oluşan güvenlik kültürleri içerisinde farklı çizgilerde yer alabilmişlerdir. Bu durum ise her iki taraf arasında güvenlik topluluğu anlayışına ne derece yaklaşıldığının anlaşılabilmesi açısından değerlidir. Bu nedenle, güvenlik topluluğu kavramı toplumların ve devletlerin güvenlik kültürlerindeki algılama farklılıkları ve bu farklılıkların birbirlerine nasıl yansıdığıyla bağlantılı olarak ele alınacaktır.

III. BÖLÜM: SOĞUK SAVAŞ SÜRECİNDE AVRUPA GÜVENLİĞİNDE TÜRKİYE’NİN KONUMU

Bu bölümde, tarihsel açıdan Soğuk Savaş sürecinde Türkiye ile AT arasındaki güvenlik ilişkileri ele alınırken; Avrupa’daki güvenlik anlayışı ve bu anlayış içerisinde Türkiye’nin hangi çerçevede değerlendirildiği “güvenlik topluluğu” anlayışı çerçevesinde incelenecektir. Ayrıca Soğuk Savaş dönemi içerisinde NATO ve BAB’ın oluşumları, Avrupa’da iki kutuplu düzenin getirdiği şartlar ekseninde analiz edilerek; Ortak Dış ve Güvenlik Politikası’na uzanan sürecin aşamalarına değinilecektir.

3. 1. Soğuk Savaş Sürecinde Avrupa’daki Güvenlik Anlayışı

II. Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle uluslararası sistem içerisinde köklü değişiklikler yaşanmış ve Avrupa’daki güçler dengesi alt üst olmuştur. Savaşın ertesinde, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) birbirlerine düşman iki süper güç olarak ortaya çıkarken, iki kutuplu bir sisteme geçilmiştir. Avrupa’nın güçlü devletlerinden olan Almanya’nın savaşta yenilmiş olması ve savaşı kazanan tarafta olmasına rağmen askeri ve ekonomik açıdan zayıflayan İngiltere’nin durumu, Avrupa’yı yeni dünya düzeni içerisinde güçsüz bırakmıştır. Bunun yanı sıra, Soğuk Savaş’ın en fazla etkilediği bölge olan Avrupa, İngiliz Başbakanı Churchill’in 5 Mart 1946 yılında

Westminster Koleji'nde şu sözlerle ifade ettiği şekilde ikiye bölünmüş bir hal almıştır:

“Avrupa kıtası Adriyatik Denizi'nden Baltık Denizi'ne doğru uzanan bir Demir Perde ile bölünmüştür. Bu perdenin gerisinde ise Merkezi ve Doğu Avrupa'nın eski ülkeleri; Varşova, Berlin, Prag, Viyana, Belgrad, Budapeşte, Bükreş ve Sofya bulunmaktadır. Bu uğruna savaştığımız 'Özgür Avrupa' değildir.”⁶⁵

Tarihsel düşmanlıklar ve iç savaşlar yaşamış olan Avrupa, yeni dönemde ilk defa barışçıl bir şekilde Birleşik Avrupa idealini gerçekleştirme fırsatı bulmuştu. Avrupa, bölgesinde barış ve güvenliğin sağlanmasının ortak bir anlayıştan ve birliktelikten geçtiğini fark etmişti. Nitekim; Fransa, İngiltere, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında hem ortak düşmana karşı ortak savunmayı gerçekleştirmek hem de Avrupa entegrasyonunu sağlamak adına 17 Mart 1948 tarihinde Brüksel Antlaşması imzalanmıştır. Bu süreçte SSCB'nin 1948 yılındaki Prag Darbesiyle Avrupa'nın en demokratik ülkelerinden biri olan Çekoslovakya'yı komünistleştirerek kendi bloğuna katması ve Berlin Ablukası ile Doğu Almanya'yı etkisi altına alması⁶⁶ Amerika'yı Avrupa güvenliği konusunda etkin olmak zorunda bırakmıştır. Çünkü ABD, Batı Avrupa'nın manevi ve maddi anlamdaki yaralarını bir an önce sararak kendi yanında SSCB'ye karşı güçlü bir müttefik olmasını istiyordu.

⁶⁵ <http://www.historyguide.org/europe/churchill.html> (Winston Churchill, Barışın Kuvvetleri Sunumu, *Demir Perde Konuşması*, Westminster Koleji, Fulton, Missouri, 5 Mart 1946)- Mark A. Kishlansky, ed. *Sources of World History* (New York: Harper Collins, 1995).

⁶⁶ Konuyla ilgili bkz. Alasdair Blair, *The European Union since 1945*, (Great Britain: Pearson Education, 2005), s. 13.

4 Nisan 1949 tarihinde Washington'da ABD, Kanada, İtalya, Danimarka, Portekiz, Norveç, İzlanda ve Brüksel Antlaşması'nı imzalayan ülkeler arasında Kuzey Atlantik Antlaşması (NATO) imzalanmıştır.⁶⁷ Böylece Atlantik'in iki tarafı olan ABD ve Avrupa kıtası arasında ayrı bir bağ oluşturulmuştur. Aslında bu bağın oluşumunda etkili olan NATO'nun varlığına olan ihtiyaç, SSCB'nin Berlin'i kuşatması ile ortaya çıkmıştır. Bir yıl gibi bir süreyi kapsayan süreçte yaşanan kuşatma iki blok arasındaki ilişkilerin nasıl olacağını anlaşılmasını sağlarken, Batı'da kurulması gereken birliğin de gerekliliğini göstermiştir.

Bu süreçte Batı Avrupalı ülkeler de bir an önce savaşın zararlarından kurtulmak ve mevcut Sovyet tehlikesine karşı kendi güvenliklerini sağlamakla uğraşırken, diğer yandan da kendi aralarında bir daha bir çatışma halinin yaşanmaması için formüller arıyorlardı. Özellikle Fransa ve İngiltere yaşanan deneyimler doğrultusunda Almanya'nın, silah sanayinde ve yapımında en çok kullanılan demir- çelik üretiminde kontrol altında tutulmasını istemekte ve ilişkilerin bu şekilde ilerlemesine yön vermekteydiler.⁶⁸

Fransa'nın teklifini kabul eden Batı Almanya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg ve İtalya'nın arasında 18 Mayıs 1951 tarihinde Avrupa Birliği'nin kurucu antlaşmalarından biri olan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) Antlaşması imzalanmıştır. Daha sonra ise Avrupa Topluluğu fikrinin öncüsü olan

---

⁶⁷ *Age*. s. 14.

⁶⁸ Konuyla ilgili bkz. *Age*. s. 17.

Jean Monnet'in görüşleri ve Fransa Başbakanı Rene Pleven'in taslak planı doğrultusunda; 1952 yılında Fransa, Batı Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg tarafından Avrupa Savunma Topluluğu (AST) kurulması önerilmiştir. Her ne kadar AST ile Birleşik Avrupa ordusunu gerçekleştirme fikri Fransa tarafından öne sürülmüş olsa da, 1954 yılında ülkenin ulus- devlet ve egemenlik yapısına zarar vereceği düşünülerek Fransa Ulusal Meclisi tarafından bu teklif reddedilmiştir. Ulus devlet anlayışının egemen olduğu bu dönem içerisinde Avrupa bütünleşme hareketi daha çok ekonomik entegrasyon düzeyinde kalmıştır. Yaşanan bu girişimin olumsuzluğu üzerine ise, Batı Almanya ve İtalya 1954 yılında Paris Antlaşması adı altında yenilenen Brüksel Antlaşması'na taraf olarak Batı Avrupa Birliği'ni (BAB) oluşturmuşlardır.

Bu süreçte, Avrupa kendi güvenliğini sağlayacak güce sahip olmadığından dolayı hem ekonomik hem de güvenlik anlamında ABD'nin desteğiyle varlığını sürdürmüştür. 1949 yılında NATO'nun kurulması, Avrupa devletlerinin güvenlik işlerini ortak bir savunma örgütü olan NATO ile pekiştirmelerini sağlamıştır. Böylece NATO, Avrupa güvenliğinde etkili bir organ olmanın yanı sıra, ABD'nin de Avrupa güvenliğinde söz sahibi olmasında aracı bir kurum olmuştur. Bu durum ile NATO Avrupa güvenliğinin en önemli aktörü olurken, BAB ise işlevsiz bir halde varlığını sürdürmek zorunda kalmıştır.

AKÇT'yi kuran devletler 1957 yılında Roma Antlaşması ile de Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) kurmuşlardır. Bu antlaşma ile Batı Avrupa ülkeleri arasında siyasal bütünleşme fikri tam olarak yer almamış olmasına

rağmen, bu dönem içerisinde ABD'nin NATO'nun tutumlarından dolayı bazı rahatsızlıklar söz konusu olmuştur. Bunun ilk göstergesi AET tarafından hazırlanan ve siyasal birliktelik fikrini esas alan Aralık 1969 tarihli Davignon raporuyla ortaya çıkmıştır. Özellikle ABD'nin Küba krizi sürecinde NATO üyelerinin fikirlerine önem vermeyen hareketlerde bulunması AET ülkelerinin tutumlarını etkilemiştir. Bunun yanı sıra, Fransa'da ABD karşıtlığıyla tanınan De Gaulle'un iktidardaki varlığı Fransa'nın 1 Temmuz 1966 yılında NATO'nun askeri kanadından çekilmesine ve NATO'ya bağlı kişileri topraklarından çıkarmasına neden olurken; kendi savunmasıyla ilgili yeni atılımlarda da bulunmasını tetiklemiştir.

1970'li ve 1980'li yıllar boyunca AT daha çok üye ülkeler arasındaki siyasal işbirliğinin geliştirilmesi ve ortak bir dış politika oluşturulması fikrine yoğunlaşmıştır. Bu fikrin oluşumunda, 1970'li yıllar boyunca Avrupa'yı etkisi altına alan "yumuşama" döneminin ve iki blok arasında müzakere süreçlerinin yaşanmasının etkisi olmuştur. 1973 yılında Helsinki'de Doğu ve Batı Bloğu arasındaki görüşmelerin başlaması ve 1975 yılında Helsinki Nihai Senedi'nin 33 Avrupa ülkesi (Arnavutluk hariç), ABD ve Kanada arasında imzalanması Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansları (AGİK)⁶⁹ sürecini sonuçlandırmıştır. AGİK ile yaşanan bu dönem, Avrupa'da güvenliğin artırılmasında iki blok arasında diyalog ve müzakere diplomasisi yaşanmasında son derece etkili olmuştur.

---

⁶⁹ Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı ve Helsinki Nihai Senedi (<http://www.belgenet.com/arsiv/sozlesme/hns1975.html>).

1970 yılında kabul edilen Davignon Raporu, Avrupa Siyasi İşbirliği'nin başlangıcı niteliğinde olup; esas olarak AT içerisinde siyasal bütünlük yaklaşımı üç önemli zirveden çıkan raporlar neticesinde şekillenmiş ve yapılaşmıştır. Bunlar 1973 yılındaki Kopenhag, 1979 yılındaki Lüksemburg ve 1981 yılındaki Londra raporlarıdır.⁷⁰ 1984 tarihli Roma Deklarasyonu'yla ise BAB daha etkili bir rol üstlenmek istediğini ve NATO'dan ayrı bir güvenlik ve savunma kurumu olarak hareket etmek istediğini belirtmiştir. Avrupa Siyasi İşbirliği'nin kurumsal bir boyuta taşınması da ancak 1986 tarihli Tek Avrupa Senedi ile mümkün olmuştur. Böylece AT'ye üye devletler dış politika oluşturmak ve uygulamak anlamında ilk defa hukuki olarak sorumluluk üstlenmişlerdir. 1987 yılında düzenlenen Lahey Platformu'nda ise NATO'nun "Avrupa Kanadı" olarak bilinen BAB'ın daha fazla ön plana çıkması ve güçlendirilmesi yönündeki istekler, AT'ye üye devletlerin NATO'dan farklı bir güvenlik kimliği oluşturma çabalarını göstermektedir.⁷¹

1989 Kasım'ında Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla başlayıp, iki Almanya'nın birleşmesi ve SSCB'nin çöküşüyle devam eden süreç, Doğu Blok'unun ortadan kalkmasını ve Soğuk Savaş'ın bitişini ifade etmesi açısından önemlidir. Soğuk Savaş dönemi hem Transatlantik ilişkiler hem de Avrupa güvenliği açısından NATO'yu ciddi bir sorumluluk üstlenmek zorunda bırakmıştır. Özellikle Sovyetler'in, Avrupa'da yayılmacı politikalarının en yoğun olduğu dönemde NATO mevcut bir ittifakın gücünü göstermiştir. Bunun yanı sıra, Brüksel

⁷⁰ Haydar Çakmak, *Avrupa Güvenliği-NATO, AGİT, AGSP*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2003), s. 224.

⁷¹ Özlem Kader, "Avrupa'da Güvenlik Politikalarının Oluşum süreci ve NATO-AB-Türkiye ilişkileri Açısından Analizi," *Türksam Güvenlik Stratejileri*, (2005), s. 2.

Antlaşması'na taraf olan devletlerin kendi savunmalarını gerçekleştirebilmek için oluşturduğu BAB ise, NATO'nun gölgesinde kalmış ve sadece İngiltere ile kıta Avrupası ülkeleri arasında güvenlik işbirliğinin güçlenmesine olanak sağlayabilmiştir.

3. 2. Avrupa'nın Güvenlik Anlayışı İçerisinde Türkiye'nin Konumu

Soğuk Savaş süresince, iki yeni blok arasındaki mücadelenin en belirgin özelliği olarak ortaya çıkan güvenlik sorunu sınırlı ve dar bir çerçevede ele alınmıştır. Sistem içerisindeki değişikliklerin de etkisiyle gelişen anlayış çerçevesinde, güvenlik kavramı daha çok iki süper güç arasındaki çekişmenin doğrudan silahlı çatışmaya dönüşmemesi durumu olarak belirlemiştir. Kısacası, döneme hakim olan güvenlik fikri iki blok arasındaki askeri tehditlere, güvensizliklere ve korkulara göre şekillenmiştir.

Türkiye, her iki bloktan da çok fazla ısrar ve zorlama gelmesine rağmen, II. Dünya Savaşı'na dahil olmamayı başarmıştır. Ancak II. Dünya Savaşı sonrasında, Soğuk Savaş'ın özellikle ilk dönemlerinde Türkiye Sovyet tehdidi ve baskısıyla karşı karşıya kalmıştır. Türkiye'nin mevcut konjonktürü ve o dönemde yeterli düzeyde güce sahip olamaması, Türkiye'nin kendi güvenliğini sağlamakta sıkıntılar çekmesine neden olmuştur. Çünkü Türkiye o dönemde kendini koruyabilecek seviyede ekonomik, teknik ve askeri kaynaklara sahip değildi.⁷²

⁷² William Hale, *Turkish Foreign Policy 1774-2000*, Londra, Frank Cass, 2002, s. 110.

II. Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği'nin yayılmacı politikaları karşısında Türkiye, toprak bütünlüğünü korumak amacıyla Batı yanlısı ve NATO taraftarı bir tutum takınmayı amaç edinmiştir.⁷³ Hem Türkiye'nin Sovyetler Birliği tarafından tehdit ediliyor olması hem de Batı'nın kendi bloğundaki ülkelerin egemenliğine daha fazla saygı göstermesi Türkiye'nin Batı kampına daha yakın hareket etmesine yol açmıştır.⁷⁴ Özellikle ABD de, 1947 yılında Truman Doktrini'yle Türkiye'yi Sovyet tehdidine karşı güvence altına almaya çalışmıştır. Çünkü Truman Doktrini, Sovyetler'i hem Akdeniz'de hem de Ortadoğu'da durdurmak isteyen ABD için önemli bir adım olmuştur. Aynı zamanda, Türkiye'nin de Batı tarafından artık izole edilmediğini hissetmesi açısından da sembolik bir öneme sahiptir.⁷⁵ Daha sonrasında ABD, savaştan zarar gören bütün Avrupa devletlerinin yeniden yapılanmasını öngören Marshall Planı'na Türkiye'yi de dahil ederek, Batı Avrupa güvenliği açısından Türkiye'nin önemli bir yere sahip olduğunu göstermiştir. Böylece, Soğuk Savaş Türkiye'nin dış politikasını etkileyen en önemli faktör olmuştur.

Bunun yanı sıra, Türkiye 1950 Mayıs'ında NATO'ya ilk üyelik başvurusunda bulunduğu anda ABD ve İngiltere tarafından Ortadoğu'ya ait bir ülke olarak görüldüğünden dolayı kabul edilmemiştir.⁷⁶ Ancak Kore Savaşı'nın çıkması ve Türkiye'nin de bu savaşa askeri bir kuvvet göndererek ABD'nin yanında yer alması, ABD'nin Türkiye ile ilgili politika değişikliğine gitmesinde

⁷³ Şebnem Udum, "Turkey and the Emerging European Security Framework," *Turkish Studies*, 3, 2, (2002), s. 72.

⁷⁴ Hale, *Turkish Foreign Policy 1774- 2000*, s. 110.

⁷⁵ Konuyla ilgili bkz. *Age*. s. 115.

⁷⁶ *Age*. s. 117.

önemli bir neden olmuştur. Özellikle İngiltere'nin yanı sıra İskandinav ülkelerinden Norveç ve Danimarka'nın, Türkiye'nin NATO üyeliğine karşı tutumları; ABD tarafından uygulanan ikna politikaları sayesinde giderilmeye çalışılmıştır.⁷⁷ Böylece yaklaşık 45 yıl süren Soğuk Savaş dönemi boyunca, Türkiye'nin Batı'ya yönelik politikaları 1952 yılında Türkiye'nin NATO'ya üyeliğiyle ayrı bir önem kazanırken; Ankara'nın da Batı'ya olan entegrasyonunun kurumsal ve fonksiyonel bağlarla yapılandırılmasını sağlamıştır.⁷⁸ Türkiye NATO'ya üye olarak hem kendi ulusal güvenliğini garantilemiş hem de NATO'nun güneydoğu kanadında SSCB'ye karşı caydırıcı bir rol üstlenmiştir. Türkiye'nin NATO üyeliği; Soğuk Savaş dönemi boyunca Türkiye'nin NATO şemsiyesi altında güvenliğini sağlamlaştırırken, Batı yanlısı ve ABD müttefiki tutumu ise Avrupa güvenliğinin önemli bir parçası olmasını sağlamıştır.

Ayrıca Türkiye, jeo-stratejik konumuyla Batı'nın “ileri karakolu” olarak Avrupa ve ABD güvenliği için de ciddi bir rol oynamıştır. Çünkü her ne kadar Türkiye, NATO'ya girerek SSCB tehlikesine karşı kendi güvenliğini sağlamaya çalışmışsa da, iki kutuplu dünya düzeni içerisinde Batı için de önemli bir avantaj teşkil etmiştir. Bununla birlikte Türkiye, SSCB ile sınırı olan bir ülke olmanın yanında, Güney Doğu Avrupa'nın güvenliğini sağlayabilmek açısından da yeni bir fırsat oluşturuyordu. Çünkü, Türkiye'nin Bulgaristan ve SSCB ile sınır komşusu olması ve NATO üyeliği, NATO ile Doğu Bloğu ülkeleri arasındaki ortak

---

⁷⁷ Age. s. 119.

⁷⁸ Konuyla ilgili bkz. Udum, “Turkey and the Emerging...,” s. 72.

sınırların % 37'sini Türkiye'nin savunmasına neden olmaktadır.⁷⁹ Ayrıca, Türkiye'nin NATO içerisinde Amerika'dan sonra en büyük orduya sahip olan ikinci devlet olması da, Batı için her an başgösterebilecek Sovyetler'le çatışma durumuna karşı da güvence yaratmaktaydı.⁸⁰

Türkiye'nin NATO üyesi olmasının yanı sıra, 1960 yılından itibaren gelişen Türkiye-AT ilişkileri de güvenlik politikaları aracılığıyla saptanmış ve gelişmiştir.⁸¹ Çünkü Türkiye, AET açısından da Soğuk Savaş yıllarında Sovyet askeri gücünün genişlemesine karşı koruyucu nitelikte sayılabilecek bir görev üstlenmiştir. Bu bağlamda Türkiye, sahip olduğu stratejik önem dolayısıyla SSCB'ye karşı Batı Avrupa güvenliği açısından da önemli ve değerli bir hal almıştır.

Bunun yanında, Türkiye asker ve güç odaklı, devlet-merkezli güvenlik anlayışı ile Avrupa güvenliğine güç katmıştır.⁸² Çünkü Türkiye, SSCB'yle sınırı olmasına rağmen, zor ekonomik koşullar altında bölgesinde güçlü ve etkin bir ordu bulundurabilmiştir. Bu durum, bölgesinde Türkiye'nin NATO müttefiki bir ülke olarak SSCB'yi caydırma politikasını üstlenmesine neden olmuştur. Böylece Soğuk Savaş'ın sonuna kadar Türkiye'nin sahip olduğu bu konum, özellikle ABD ve Batı Avrupa karşısında Türkiye'nin elini kuvvetlendirmiş ve ciddi bir pazarlık aracı olmuştur. Kısacası, Soğuk Savaş'ın bitimi ve SSCB'nin çöküşü Türk dış

⁷⁹ İdris Bal, " Bölgesel Güvenlik ve Türkiye'nin Stratejik Önemi," *21.Yüzyıl'da Türk Dış Politikası*, içinde, derl. , İdris Bal (Ankara: Global Araştırmalar Merkezi, 2006), s. 853.

⁸⁰ *Age*.

⁸¹ Konuyla ilgili bkz. Şebnem Udum, "Turkey and the Emerging European... ," s. 75.

⁸² Pınar Bilgin, " Türkiye-AB İlişkilerinde Güvenlik Kültürünün Rolü," *Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa ve Türkiye* içinde, derl., Cem Karadereli (Ankara: Ayraç Yayınevi, 2003), s. 213.

politikası üzerinde büyük etkiler yapmıştır. Çünkü her ne kadar Batı, Türkiye'yi kendisine çok yakın görmese bile çıkarları ve güvenliği açısından önemsemekteydi. Bu ise Soğuk Savaş dönemi boyunca, Türkiye'nin hem Batı Avrupa hem de ABD güvenliği açısından elindeki önemli bir kart olmuştur.

3. 3. Soğuk Savaş Döneminde AT'nin Güvenlik Topluluğu Yaklaşımı ve Türkiye Bağlantısı

II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan Avrupa bütünleşme çabaları her ne kadar “ekonomik bir dev, siyasi bir cüce, askeri bir solucan”⁸³ olma eğiliminde gelişmiş olsa da, temel anlayış savaşların olmadığı ve barışın hakim olduğu bir güvenlik alanı yaratabilmek olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın neticesinde Avrupa'da ortaya çıkan tablo, devletler arasındaki sorunların ancak ortak ideallerde sağlanabilecek entegrasyonla aşılabileceği gerçeğidir.

Avrupa, savaşın yıpranmışlığını ekonomik ve askeri açıdan kendisine destek olan ABD sayesinde atlatmıştır. Soğuk Savaş süresince Avrupa güvenliğinin en önemli aktörü NATO olurken, BAB ise etkin bir rol üstlenememiştir. NATO'nun o dönemdeki varlığı yeniden bir savaş yaşanmaması arayışlarının ve çabalarının uzantısı niteliğinde olmuştur. Bu özelliğiyle NATO'nun Karl Deutsch'un “güvenlik topluluğu” anlayışıyla ne derece benzeştiği hususu da önemlidir. Deutsch “güvenlik topluluğu” yaklaşımında daha

⁸³ Konuyla ilgili bkz. Meltem Müftüler-Baç, “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Güvenlik Boyutundan Bir Bakış,” *TESEV Yayınları Dış Politika Analiz Serisi*, 4, (2006), s. 11.

çok benzer toplumlar arasında uygulanan bir güvenlik topluluğu anlayışını incelerken, kendisinden sonra gelen Adler ve Barnett ise farklı toplumların da ele alındığı bir güvenlik topluluğu anlayışını ele alarak kalıcı bir barışın sağlanabileceğini vurgulamıştır. Bunun yanı sıra Deutsch, güvenlik topluluğu anlayışı içerisinde çoğulcu güvenlik topluluğu kavramını farklı niteliklerdeki ve kimliklerdeki devletlerin bir üst otorite altında oluşturduğu bir güvenlik alanı olarak tanımlamıştır.⁸⁴ Diğer bir deyişle, en temel amaç üye devletler arasında savaş ihtimalinin ve olasılığının bile imkansız ve düşünülemez olması fikrinin sağlanabilmesiydi.⁸⁵ Ancak şu da var ki NATO, farklı nitelikteki yapılara sahip devletlerin oluşturduğu bir birlik olmasına rağmen, o dönemdeki tek bir “öteki”nin varlığı devletlerin algılamalar ve değerler konusunda benzeşmelerini de sağlamıştır.

Bunun yanı sıra NATO içerisinde ABD ile Avrupa arasındaki ilişkiler, kalıcı bir barışın sağlanması ve yeni savaşların yaşanmaması adına Deutsch’un söylediği karşılıklı bağımlılık teziyle ve güvenlik topluluğu anlayışıyla da uyuşan özellikler göstermektedir.⁸⁶ Çünkü NATO o dönemde benzer talep ve algıları paylaşan devletlerin işbirliği alanı haline geldiğinden, devletlerin birbirlerine karşı bağları güçlenmiş ve ortak sorumlulukları gelişmiştir. Bu ise ülkelerin ortak değerlerinin, algılamalarının ve çıkarlarının NATO içerisinde oluşumunu sağlarken, Deutsch’un güvenlik topluluğu anlayışının bir niteliği özelliğini taşıyan karşılıklı

---

⁸⁴ Konuyla ilgili bkz. Karl W. Deutsch, *The Analysis of International Relations*, (New Jersey: Prencite Hall, Inc. ,1968), s. 193.

⁸⁵ Gülnur Aybet, *A European Security Architecture after the Cold War*, (London: Macmillan Press Ltd, 2000), s. 20.

⁸⁶ Konuyla ilgili bkz. *Age*.

bağımlılık ve entegrasyon⁸⁷ kavramlarının da göstergesi olmuştur. Bu özellikler ise NATO içerisinde mevcut yapıdaki bir “öteki”ye karşı “biz” duygusunu geliştirirken, kolektif bir kimlik oluşumuyla güvenlik topluluğu olma eğiliminin de izlerini taşımıştır. Çünkü karşılıklı gelişen güvenlik ve işbirliği anlayışı, paydaş değerlerin⁸⁸ varlığını getirmiştir. Bu ise güvenlik topluluğu argümanının, devletlerin karşılıklı güvensizliklerini şiddetin olmadığı yöntemler içerisinde entegre olarak çözümleyebildiklerini göstermelerini sağlamıştır.⁸⁹

Diğer yandan, Batı Avrupa’nın AT içerisinde gelişen güvenlik anlayışına bakıldığında; hiçbir zaman askeri ve güç odaklı bir anlayış çerçevesinde gelişme olmamıştır. Çünkü Avrupa Topluluğu, Soğuk Savaş dönemi boyunca hep güvenlik sorununa NATO’nun kendisi için sağladığı barış ve istikrar çerçevesinden bakmıştır. Bunun yanı sıra, Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrupa bütünleşmesini sağlamaya yönelik pratikler ile Avrupa Topluluğu’nun güvenlik yaklaşımı da yeniden üretilmeye çalışılmıştır. Bu yaklaşım içerisinde Soğuk Savaş dönemine özgü geleneksel asker odaklı ve devlet merkezli “güvenlik” dilinin kullanılmamasına özen gösterilmiştir.⁹⁰

Avrupa Topluluğu’nun kurucu devletleri arasında kalıcı bir istikrar ortamı geliştirilmesi için askeri yapıdan uzak siyasi, ekonomik ve sosyal temelli işbirliğiyle şekillenen bir güvenlik alanının geliştirilmesine çalışılmıştır. Özellikle

⁸⁷ Deutsch, *The Analysis of International Relations*, s. 192.

⁸⁸ Konuyla ilgili bkz. Aybet, *A European Security Architecture after the Cold War*, s. 20.

⁸⁹ Konuyla ilgili bkz. Cornelia Bayer, “A presentation of Emanuel Adler’s Concept of Integration,” *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, 4, 3, (2005), s. 2.

⁹⁰ Konuyla ilgili bkz. Pınar Bilgin, “Türkiye-AB İlişkilerinde Güvenlik...,” s. 217.

Soğuk Savaş dönemi boyunca Avrupa, kendi güvenliğini sağlayan güvenlik kurumu NATO olarak görmüştür. Bu nedenle de Avrupa bütünleşmesiyle gelişen güvenlik anlayışı içerisinde askeri olmayan konulara daha fazla ağırlık verilebilme fırsatı doğmuştur. Çünkü Avrupa NATO ile dışa yönelik güvenlik ve savunmasını sağlarken, AT ile ise kendi içerisindeki bütünleşme sürecini tamamlamaya çalışmıştır.

Bu çerçeveden bakıldığında AT bu dönem boyunca ekonomik entegrasyon anlamında çok ön plana çıkmışsa da, kalıcı bir barış hareketi gerçekleştirerek kendi içinde de dönüşümü sağlamaya çalışmıştır. Her ne kadar Soğuk Savaş süresince NATO kadar güvenlik topluluğu kavramına yakın gözükmese de, AT’de fikir ve idealler anlamında güvenlik topluluğu yaklaşımının izlerini taşımaktadır. Çünkü bir topluluğun güvenlik topluluğu olmasında içindeki birimlerin algılamalarının, değerlerinin ve eylemlerinin birbirine yakın ve uygun olması da önem taşımaktadır.⁹¹ Bu hususta AT, mevcut bir ötekinin varlığına karşı NATO’nun yapısının haricinde kendi içinde de barış ve istikrar alanı yaratmayı hedefleyerek güvenlik topluluğunu gerçekleştirebilme yaklaşımı içinde olduğunu göstermiştir.

Bu süreç içerisinde Türkiye ise, NATO üyesi bir ülke olarak genelde Batı özelde Avrupa güvenliğine önemli katkılarda bulunmuştur. Çünkü ortak düşman tehdidi, Türkiye ile Batı’nın aynı çıkar noktasında buluşmasını sağlamıştır.

---

⁹¹ Konuyla ilgili bkz. Deutsch, *The Analysis of International Relations*, s. 195-196.

Böylece, Türkiye ile Avrupa ülkeleri arasında güvenlik bağlamında ortak bir stratejik işbirliği gelişmiştir. Bu gelişimi etkileyen, iki unsur ise tehdit algılamaları ve güvenlik menfaatlerinin ne derece benzeştiği konusunda düşünülmüştür. İlerleyen bölümlerde bu konudan daha ayrıntılı olarak da bahsedilecektir.

Bunun yanı sıra Türkiye'deki siyasi elit, bu dönemde geo-stratejik konumunun sağladığı şartların da etkisiyle Batı'nın ve Avrupa'nın ayrılmaz bir parçası olduğuna inanmıştır. Böylece Türkiye'deki karar alıcılar, “öteki”ye karşı üretilen güvenlik yaklaşımı içerisinde Türkiye'nin “biz”in bir parçası olduğunu düşünerek Batılılaşma sürecini ve kimliğini pekiştirmeye çalışmıştır. Bu süreçte Türkiye, neye göre ve hangi “öteki” ye karşı “biz” kavramı içerisinde yer aldığını ise sorgulamamıştır. Bu bağlamda, Türkiye'nin kendisini “biz”in içinde zannettiği dönem; aslında Avrupa'nın ve Batı'nın Türkiye'yi “Soğuk bir biz”⁹²leştirme ile kabul ettiği bir süreç olmuştur. Bu nedenle, sadece tarihsel şartların ve coğrafi konumun etkisiyle gelişen soğuk bir “biz” yaklaşımında; ilerleyen yıllarda yaşanan gelişmeler, gerçek ilişkilerin ve farklılıkların da daha net ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Kısaca, Soğuk Savaş boyunca algılanan sosyalizm tehdidi ve Sovyetler Birliği'nin bazı dönemlerdeki yayılmacı politikaları Avrupa açısından tehdit olarak görülmüştür. Türkiye ise, NATO içerisinde bir kanat ülkesi konumuyla başka bir “öteki” algılamasından dolayı “biz”leştirilmiştir. Diğer bir deyişle,

---

⁹² Menderes Çınar, 31 Ocak 2008, Avrupa Birliği Enstitüsü Jüri Komitesi.

Türkiye'nin benzer toplumların birlikteliğinden oluşan güvenlik topluluğu içerisinde bulunma faktörünü sosyalizm ve SSCB'nin tehlike algılaması oluşturmuştur.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu bölüm içerisinde; Soğuk Savaş sürecinde Avrupa'daki güvenlik anlayışı ve bu güvenlik anlayışı içerisinde Türkiye'nin konumu Deutsch'un "güvenlik topluluğu" yaklaşımı çerçevesinde ele alınmıştır. Bunun yanı sıra, Soğuk Savaş boyunca Avrupa güvenliğinin ve savunmasının en önemli ittifakı olan NATO bağlamında BAB ve AT'deki yapısal gelişimlerle birlikte ODGP'ye uzanan süreç değerlendirilmiş ve bu ittifaklar içerisinde Türkiye'nin konumu ve önemi de analiz edilmeye çalışılmıştır.

İki kutuplu dünya düzeni sürecinde, Avrupa güvenliği içerisinde denge politikasını izlemek Türkiye'deki karar alıcılar tarafından realist bir yaklaşım olarak değerlendirilmedi. Her ne kadar Türkiye herhangi bir ittifak kanadında yer almak istemese de, mevcut Sovyet tehdidi Türkiye'yi Batı ittifakına doğru yönlendirmekteydi. Çünkü Soğuk Savaş boyunca SSCB'nin güvenliği komşularının güvensizliği olarak görülmüştü.⁹³ Batı ittifakında yer almak Türkiye'nin daha fazla güvenliğe sahip olmasını sağlarken; Batılı bir ülke olduğunun kabul edildiğine dair de son derece tatmin edici olmuştur.

---

⁹³ Hale, *Turkish Foreign Policy 1774-2000*, s. 120.

Bu bağlamda, tarih boyunca Avrupa Kimliği karşısında çoğu kez “öteki” olarak algılanan Türkler ilk defa Soğuk Savaş döneminde “biz” algılaması içine dahil edilmiş ve “öteki”liği bir süreliğine görmezden gelinmiştir. Yani bir diğer anlamda, ortak düşman algılaması farklı siyasal kültürlerin ve kimliklerin yarattığı farklılaşmaların göz ardı edilebilmesine neden olmuştur. Kısaca Soğuk Savaş süresince NATO’nun ve AT’nin güvenlik topluluğu olma yaklaşımı içerisinde, Türkiye ile Avrupa ve Batı arasında Türkiye’nin konjonktürel konumundan kaynaklanan bir güvenlik topluluğu yaklaşımının sağlandığı söylenebilir. Ancak bu ilişki, organik bir bağdan ya da stratejik bir kültür oluşumundan ziyade; güçlü bir ötekinin varlığının getirdiği enstrümental yapıdan kaynaklanmıştır. Çünkü bu dönem içerisinde Türkiye NATO’ya üye olmasına rağmen, mevcut bir “öteki” olan Sovyet tehdidi olduğu için “biz”in bir parçası olabiliyordu.

Sonuç olarak, Soğuk Savaş döneminde NATO kendi içerisinde, Deutsch’un çoğulcu güvenlik topluluğu anlayışıyla uyum sağlarken; Türkiye ise mevcut bir ortak tehdide karşı “biz”leştirilen topluluğun ve anlayışının önemli bir müttefiki olmuştur. Ancak bu müttefiklik ilişkisi, “soğuk bir biz” yaklaşımı içerisinde gelişirken; Türkiye’nin ne derece güvenlik topluluğu kavramına uygun bir ülke olduğu da soğuk bir algılama ile anlaşılmaya çalışılmıştır.

IV. BÖLÜM: SOĞUK SAVAŞ SONRASI

AVRUPA'DAKİ GÜVENLİK YAPILANMASI VE

AGSP'NİN OLUŞUM SÜRECİ

4. 1. Ortak Dış ve Güvenlik Politikası

II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan düzen, Doğu Bloğunun yıkılması ve Soğuk Savaşın bitimiyle geçerliliğini yitirmişti. Aralık 1991'de SSCB'nin dağılmasıyla başlayan Soğuk Savaş sonrası dönem içerisinde, Batı bloğunun karşısında herhangi bir rakip kalmamıştı ve güvenlik kavramı somut bir düşmana karşı uyarlanamazdı. Uluslararası ilişkilerde yaşanan bu radikal değişiklikler Avrupa'nın kendi güvenlik, savunma ve dış politikasını yeniden planlamasını gerektirmiştir. Bu nedenle, Soğuk Savaş sonrası oluşan yeni dünya düzeni içerisinde Avrupa güvenlik yapılanmasında farklı bir anlayış biçimi belirlemiştir. Avrupa için artık ortak bir düşman tehdidinin olmaması büyük bir avantaj niteliğinde olsa da, yeni dönemdeki gelişmeler bölgesel çatışmaları ve etnik kamplaşmaları tetikler niteliktedir. Bundan dolayı Avrupa daha etkili ve kalıcı bir rol üstlenerek, güvenlik topluluğu fikrini gerçekleştirmek için bütün Avrupa'yı kucaklamak durumunda kalmıştır. Bu açıdan Soğuk Savaş sonrasında 1990'lı yıllar boyunca, AB ortak bir savunma ve güvenlik politikası oluşturma ve geliştirme mücadelesi vermiştir.

Bu bağlamda 1984 Roma Bildirgesiyle, NATO'nun yanı sıra bir güç odağı olması istenen BAB için; Avrupa Toplulukları ve NATO üyesi devletler

bünyesinde güvenlik alanında birliktelik ortamı yaratılmaya çalışılmıştır. Bu birliktelik sürecinde ABD, her ne kadar Avrupa'nın güvenlik alanındaki etkinliğini desteklemişse de, NATO'nun zayıflamasına yol açabilecek gelişmeleri de önlemeye özen göstermiştir. Aslında ABD, Avrupa'nın savunma harcamalarına ve askeri kapasitesine daha fazla ağırlık vermesini istemekte ve bu yöndeki yapılanmalara açık bir desteğini göstermektedir. Ancak ABD için önemli olan Avrupa Birliği çatısı altında geliştirilen güvenlik yapılanmasının NATO ile bağlantılı ya da NATO'ya bağlı ilerlemesinin sağlanmasıdır. Hatta ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright, AGSP'nin oluşum sürecinde üzerinde önemle durdukları esasları 3D'ye karşı olarak nitelmiş ve şu şekilde açıklamıştır: NATO ve ABD stratejileriyle uyumlu olunması ve ayrıma gidilmemesi (*decoupling*), NATO'nun özelliklerinin ve görevlerinin yinelenmemesi (*duplication*) ve AB üyesi olmayan NATO üyelerinin süreçten dışlanmaması ve onlara karşı herhangi bir ayrımcılık yapılmaması (*discrimination*).⁹⁴ AB üyesi olmayan NATO üyeleri ile de Norveç, İzlanda ve Türkiye kastedilmektedir. Bu bağlamda NATO'nun Avrupa kanadı bünyesinde, BAB aracılığıyla Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK) oluşturulması amaçlanmıştır. Aslında Avrupa'nın bir güvenlik politikasının olmasını istemeyenler daha çok "kimlik" sözcüğünü kullanmaya özen göstermişlerdir. Özellikle İngiltere ve Hollanda gibi devletler kimlik sözcüğünün geliştirilmesine vurgu yaparken; Fransa ve Almanya gibi devletler ise

---

⁹⁴ Madeleine Albright, Statement to the North Atlantic Council, December 8, 1998 (USIS Washington File).
(http://www.fas.org/man/nato/news/1998/98120802_tlt.html).

mutlaka ayrı bir güvenlik politikasının varlığının da gerektiğine dikkat çekmişlerdir.⁹⁵

1991 yılında kabul edilen Maastricht Antlaşması ile AT üyesi devletler tarafından Avrupa Birliği'nin (AB) kurulması sağlanırken, “Ortak Dış ve Güvenlik Politikası” (ODGP) ise AB'nin üç ana sütunundan biri olarak kabul edilmiştir. Bu sütun içerisinde 1948 yılında kurulan BAB, AB'nin savunma kolu olarak belirlenirken; Avrupa Siyasi İşbirliği (ASİ) ise ODGP'nin tabanını oluşturmuştur. ODGP, Avrupa Birliği'nin siyasi bütünleşme ve entegrasyon sürecinin derinlik kazanmasında da etkili olmuştur. Çünkü ODGP'nin gündemindeki karışıklıkları ve istikrarsızlıkları önleyerek çözüme ulaştırma isteği AB'ni daha güçlü hale getirebilecek bir unsur niteliği taşımıştır. Bunun yanı sıra BAB, ODGP kapsamında NATO ile AB arasında yakın işbirliği sürecinin ilerletilmesinde önemli bir görev üstlenmiş olmuştur. Çünkü, 1990'lar boyunca BAB, hem NATO'nun Avrupa ayağının hem de AB'nin savunma boyutunun geliştirilmesi için kilit bir yapı teşkil etmiştir.

Maastricht Antlaşması'ndan bir yıl sonra, 1992 yılında Bonn'da BAB Bakanlar Konseyi toplanmış ve Petersberg Deklarasyonu'nu yayınlamışlardır.⁹⁶ Petersberg görevleri adıyla belirtilen güvenlik ve savunma alanındaki yükümlülükler, BAB'ın yeni güvenlik yapılanması içerisindeki rolüyle ilişkilendirilmiştir. Bu yükümlülükler; insani yardımlar ve kurtarma, barışı

⁹⁵ Konuyla ilgili bkz. Haydar Çakmak, *Avrupa Güvenliği*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2003), s. 227.

⁹⁶ A. Seda Serdar, “The New European Security Architecture and Turkey,” *Turkey's Foreign Policy in the 21st Century: A Changing Role in World Politics* içinde, derl., Tarea Y. Ismail ve Mustafa Aydın (Ashgate: Aldershot Press, 2003), s. 65.

koruma, kriz yönetiminde müdahale ve barışı sağlama girişimleri olarak belirlenmiştir.⁹⁷ Ancak BAB, “Petersberg görevleri” ile ilgili sorumlulukları yerine getirecek bir yapılanma içerisinde olmadığından dolayı, NATO’ya bağlı Birleşik Ortak Görev Kuvveti (*Combined Joint Task Force*) oluşturulmasına karar verilmiştir.⁹⁸ 1996 yılındaki Berlin’deki NATO zirvesinde Birleşik Ortak Görev Kuvveti kurulmuş olmasının yanısıra, NATO-BAB ilişkileri çerçevesinde “ayrılabilir ama ayrı olmayan” (*separable but not separate*) bir anlayışın gelişimi de hedeflenmiştir.⁹⁹ Böylece BAB’ın NATO’ya bağlı olanakları kullanması sağlanarak, AGSK’nın NATO bünyesinde ilerlemesi öngörülmüştür.

1997 yılında imzalanan Amsterdam Antlaşması içerisine dahil edilen Petersberg görevleri ile, BAB’ın AB’ye entegrasyonu kolaylaştırılmaya çalışılmıştır.¹⁰⁰ Böylece BAB ile AB’nin bütünleşmesinin ilk adımları atılırken, iki kuruma da birbirleri açısından sorumluluklar yüklenmiştir. Ayrıca, Amsterdam’da yapılan zirvede, alınan kararlar doğrultusunda NATO’nun eski Genel Sekreteri olan Javier Solana ODGP Yüksek Temsilcisi olarak atanmıştır.¹⁰¹ Kısaca, Maastricht ve Amsterdam Antlaşmaları ODGP’nin genel çerçevesinin çizilip amaçlarının belirlenmesinde etkili bir role sahip olurken; BAB ise 1990’lı yıllar boyunca Avrupa güvenliğinde uzlaşma ve işbirliğinin geliştirilmesi açısından büyük bir paya sahip olmuştur.

⁹⁷ NATO Handbook: The Western European Union (WEU)- The Wider Institutional Framework for Security (<http://www.nato.int/docu/handbook/2001/hb1504.htm>).

⁹⁸ Konuyla ilgili bkz. Patrick M.Morgan, “ NATO and European Security: The Creative Use of an International Organization,” *Journal of Strategic Studies*, 26, (2003), s. 66.

⁹⁹ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ingo Peters, “ ESDP as a Transatlantic Issue: Problems of Mutual Ambiguity,” *International Studies Review*, 6, (2004), s. 391.

¹⁰⁰ Serdar, “ The New European Security...,” s. 65.

¹⁰¹ Jean-Yves Haine, “ESDP: An Overview,” *Institute for Security Studies*, s. 4.

4. 2. Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası

1990'lı yıllarda Balkanlar'da yaşanan Bosna-Hersek Krizi ve Kosova Krizi sürecinde AB üyelerinin askeri alandaki zayıflığı ve NATO'dan bağımsız hareket edememeleri, güvenlik alanında daha etkili ve kalıcı çözümler üretilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. ODGP'den daha etkin yapıda bir kurumsal yapılanma ve siyasal iradenin oluşması için, 4 Aralık 1998 tarihinde St. Malo'da İngiliz ve Fransız hükümetleri arasında düzenlenen zirve son derece önemlidir.¹⁰²

Bu zirve sürecinde, 1998 yılında İngiltere'de iktidara gelen İşçi Partisi yönetiminin yıllardır karşı çıktığı Avrupa güvenlik ve savunma politikalarına olumlu bir tutum sergilemesi Fransa ile yakınlaşma sağlanmasında etkili olmuştur. Bunun yanı sıra, St. Malo görüşmeleri Fransa ve İngiltere arasındaki bağların da kuvvetlenmesini sağlamıştır. Fransa, İngiltere'yi ABD'nin Avrupa içerisindeki çıkarlarını gözetten bir ülke olarak görmekten vazgeçtiğini gösterirken, İngiltere ise Transatlantik ilişkiler açısından Fransa'nın katı bir tutum içerisinde olmadığını anlamıştır. Zirve sonucunda birliğin savunma yapısının ve güvenlik kabiliyetlerinin geliştirilmesi yönünde kararlar alınmıştır. Bu kararlar, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP)'nin temellerinin atılmasını sağlarken; AB'nin güvenlik ve savunma alanında uluslararası bir aktör olma isteğinin de göstergesi ve ilk adımı olmuştur.¹⁰³ Böylece, Fransa ve İngiltere'nin karşılıklı çabası ve inisiyatifiyle gelişen süreç Avrupa'nın güvenlik ve savunma gerçeğine

¹⁰² Peters, "ESDP as a Transatlantic...", s. 391.

¹⁰³ Konuyla ilgili bkz: Rene Schwok ve Gianluca Maspoli, "International Strategies in European Security," *Studies in Contemporary History and Security Policy*, 12, (2003), s. 147.

dönüşmüştür.¹⁰⁴ St. Malo Zirvesi, AGSK'nın AGSP'ye dönüştürülmesinde önemli bir aşama olarak görülürken; AGSP de Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın bir uzantısı ve parçası niteliğinde ilerlemiştir. Bunun yanı sıra AB, AGSP'nin BAB'ın görevlerini üstlenebilecek ve onun yerine geçebilecek bir yapıda oluşmasını sağlamaya da özen göstermiştir.

St. Malo Zirvesi'nin ardından, 23-24 Nisan 1999 tarihinde Washington'da yapılan NATO zirvesinde, üye ülkelerin hükümet ve devlet başkanları BAB-NATO işbirliğini ele almışlardır. ABD ise, bu süreçte AB'nin güvenlik yapılanması için gereken desteği sağlamaya özen göstermiştir. Ancak bu yaklaşımı sadece, Soğuk Savaş sonrası AB'nin daha fazla savunma harcamalarını üstlenmesi isteğiyle bağdaştırma düşüncesi eksik kalmıştır. Çünkü ABD, Avrupa'yı, Avrasya ve Balkanlar'daki bölgesel krizlere etki ederek demokrasinin sağlanmasında aracı olarak görmektedir.¹⁰⁵ Bu nedenle de AB'nin derinleşme ve kurumsallaşma girişimlerine destek vererek Avrupa'yı Avrasya için bağlantıyı sağlayan bir bölge haline dönüştürmek istemiştir. Böylece ABD'nin yükü hafiflerken, AB üyelerinin olası bir kriz öncesi gereken tedbirleri kendi başlarına alabilmelerinin de önemi ortaya çıkmıştır.¹⁰⁶ Bunun yanı sıra AB, Atlantik ötesi ilişkileri koruyarak Avrupa güvenliği ve savunması konusunda sorumlulukları paylaşmayı uygun gören bir tutum içinde olmaya da özen göstermiştir.

---

¹⁰⁴ Haine, "ESDP: ...," s. 3.

¹⁰⁵ Konuyla ilgili bkz. İlhan Uzgel, "ABD ve NATO'yla İlişkiler," *Türk Dış Politikası Cilt 2*, içinde, derl. Baskın Oran (İstanbul: İletişim Yayınları, 2006), s. 248.

¹⁰⁶ Barış Özdal ve Mehmet Genç, *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Türkiye- AB İlişkilerine Etkileri*, (İstanbul: Aktüel Yayınları, 2005), s. 186.

AB üyeleri St. Malo Zirvesinden çıkan kararlara dair desteklerini 3-4 Haziran 1999 tarihinde yapılan Köln Zirvesinde tekrar belirtmişler ve AGSP'nin esaslarının şekillenmesine dair önemli kararlar almışlardır. Köln Zirvesinde BAB'ın 2000 yılı sonuna kadar AB bünyesine entegre edileceği belirtilmiş ve AGSP, 1992 yılında BAB tarafından kabul edilen "Petersberg görevleri" ile sınırlı tutulmuştur.¹⁰⁷ Özellikle BAB'ın Petersberg görevleri ile ilgili işlevlerinin AB bünyesine dahil edilmesi, Türkiye gibi BAB'da ortak üyelik statüsüne sahip olan ülkeler açısından da sorun teşkil etmiştir. Çünkü BAB tarafından sürdürülen Avrupa'nın savunma kimliği politikası AB bünyesine taşınmıştır. Her ne kadar zirveden çıkan kararlar sonucunda, AB üyesi olmayıp NATO'ya üye olan devletlerin AGSP bağlamındaki operasyonlara en üst düzeyde katılımının sağlanacağı öngörülmüşse de; karar alma mekanizmasına katılım konusunda net bir açıklamada bulunulmamıştır.¹⁰⁸

10-11 Aralık 1999 tarihinde düzenlenen Helsinki Zirvesinde ise, AB üyeleri öncülüğünde AGSP kapsamında kriz yönetiminin yapısı konusu gündeme getirilirken, yapılacak olan operasyonlar için de Acil Müdahale Gücü'nün kurulması kararlaştırılmıştır. Acil Müdahale Gücü, 60.000 askerden oluşan, iki ay içinde konuşlandırılabilir ve BAB tarafından 1992 yılında kabul edilip Avrupa Birliği Antlaşmasınının 17.2 maddesinde tekrarlanan Petersberg görevlerini yerine

---

¹⁰⁷ European Council Declaration on Strengthening the Common European Policy on Security and Defence, Annex III, Presidency Conclusions, Cologne European Council, 3-4 June 1999. (http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/kolnen.htm)

¹⁰⁸ Konuyla ilgili bilgi için bkz. European Council Declaration on Strengthening the Common European Policy on Security and Defence, Annex III(Modalities of participation and cooperation), Presidency Conclusions, Cologne European Council, 3-4 June 1999. (http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/kolnen.htm)

getirebilecek bir güç olarak tanımlanmıştır.¹⁰⁹ Acil Müdahale Gücü'nün 2003 yılı sonuna kadar oluşturulması ve en az bir yıl süreyle konuşlandırma yeteneğine ulaşması hedeflenirken; hava ve deniz kuvvetleriyle de tamamlanması öngörülmüştür.¹¹⁰ St. Malo zirvesinde alınan kararlar doğrultusunda Helsinki Zirvesi'nde askeri bir birimin oluşumuna dair "Avrupa Ordusu" algılamasından kaçınılmaya çalışılmıştır. Bunun yanında, AGSP içerisinde işbirliği ve birliktelik ortamının siyasal bir kurumsallaşmayla yapılandırılması için, danışma niteliğinde görev yapacak olan "Siyasal ve Güvenlik Komitesi", "Askeri Komite" ve "Askeri Karargah" oluşturulması kararı alınmıştır.¹¹¹

Helsinki Sonuç Bildirgesi'nde özellikle, kurulacak "Acil Müdahale Gücü'nün askeri bir oluşumdan ziyade siyasal bir yapılanma olması gerektiği vurgulanarak, NATO'nun hala AB üyesi devletlerin savunmalarında temel bir örgüt olduğunun altı çizilmiştir. Zaten Helsinki Zirvesinde de, AB üyesi devletler kendilerinin gerçekleştireceği askeri operasyonlar için NATO imkan ve askeri yeteneklerine otomatik olarak erişim sağlanmasını istemişlerdir. Bu durum, NATO'nun AB üyesi olmayan müttefikleri arasında tartışma konusu yaratmıştır. Çünkü Haziran 1999 yılında yapılan Köln Zirvesi'nde, NATO'nun AB üyesi olmayan devletlerinin AGSP çerçevesinde düzenlenecek olan operasyonlara katılımının en üst düzeyde sağlanacağı belirtilmesine rağmen, karar mekanizmasında yer alma imkanı tanınmamıştır. Bu bağlamda AGSP'nin karar

---

¹⁰⁹ Haine, "ESDP:...", s. 5.

¹¹⁰ Presidency Reports to the Helsinki European Council on Strengthening the Common European Policy on Security and Defence and on Non-Military Crisis Management of the European Union, Annex IV, Presidency Conclusions, Helsinki European Council on 10-11 December 1999. (http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/ACFA4C.htm).

¹¹¹ Age.

alma mekanizmasında sadece AB üyesi devletler muhatap alınmış ve görevlendirilmiştir. AB üyesi olmayan NATO üyesi devletlere ise, AGSP görevleri içerisinde değerlendirilen danışma statüsü öngörülmüştür.

AGSP'nin oluşum ve gelişim sürecinde önemli bir aşama niteliği taşıyan Köln ve Helsinki zirvelerinden sonra, Haziran 2000 tarihinde düzenlenen Feira Zirvesi AGSP'nin kurumsallaşmasında önemli bir paya sahiptir. Bundan önce yapılan iki zirvede olduğu gibi, Feira zirvesinde de AGSP'nin özerkleşmesinin sağlanması için somut adımlar atılmıştır. Bu zirve sürecinde, üye devletlerin kriz yönetiminde kullanılmak üzere 5000 kişilik bir polis gücü oluşturması kararlaştırılarak AB'nin eylem gücünün artırılması ve hızlandırılması hedeflenmiştir.¹¹² Oluşturulacak bu güce, üye devletlerin sağlayacağı katkılar ise Kasım 2000 tarihli AB Yetenekler Konferansında netleşmiştir. Aynı zirvede, NATO üyesi olup AB üyesi olmayan ülkelerin AGSP içindeki konumları ve bu konumlara hangi düzeylerde sahip olabilecekleri hususu da NATO ile AB ilişkileri çerçevesinde ele alınmıştır.¹¹³ Bu bağlamda AB, NATO üyesi ama AB üyesi olmayan altı ülke için değişik kurumsal arayışlar içine girerek bir danışma mekanizması oluşturmayı kararlaştırmışsa da, çok ciddi tepkilerle karşılaşmıştır.

7-9 Aralık 2000 tarihinde düzenlenen Nice zirvesinde ise, AB düzeyinde AGSP'nin kurumsal yapılanması tamamlanmaya çalışılmış ve BAB'ın operasyonel nitelikteki faaliyetlerinin AB bünyesine geçişi gerçekleştirilmiştir.

¹¹² <http://www.deltur.cec.eu.int> (Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası)

¹¹³ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Nathalie Tocci ve Marc Houben, “ Accommodating Turkey in ESDP,” *Centre for European Policy Studies*, 5, (2001), s. 2.

Böylece BAB ve AB arasındaki hükümler kaldırılırken, AB Antlaşması'nın 17. maddesi de yenilenmiştir.¹¹⁴ Bu süreçle birlikte AB, Petersberg görevleri olarak adlandırılan sorumlulukları üstlenerek yeni yapının belirleyici tek organı olurken; AGSP çerçevesinde düzenlenecek operasyonlarda, BAB'dan kaynaklanan haklarından faydalanmayı talep eden ülkelerin de tek muhatabı durumuna gelmiştir. Aynı zamanda AB'nin Petersberg görevleri ile bütünleşmesi, AGSP içerisinde askeri odaklı anlayıştan uzak olarak geliştirilen yeni güvenlik perspektifiyle de uyumlu bir yapıda olmuştur. Çünkü, Petersberg görevleri Avrupa güvenliğine önemli bir misyon yüklerken; AB'nin güvenlik anlayışına da önemli bir artı değer katmıştır.

Ayrıca, bu zirve sürecinde İngiltere'nin de aşırı ısrarı ve desteğiyle AGSP'nin bağımsız olmaktan ziyade özerk bir yapıya sahip olduğu özellikle vurgulanmıştır. Çünkü AB'nin kendi bağımsız birliğini oluşturmasını istemeyen ABD, NATO olanaklarının kullanılmasına imkan tanımaya çalışarak kendisine hareket alanı yaratmıştır. Bunun yanı sıra Şubat 2001 tarihinde imzalanan Nice Antlaşmasıyla, Birliğin karar alma sürecini kolaylaştırabilmek adına bütün üyelerin katılımının zor olduğu dönemler için “güçlendirilmiş işbirliği” (*enhanced cooperation*) prensibi kabul edilmiştir.¹¹⁵ Bu fikir çerçevesinde, Birliğin bir bütün halinde karar almasının mümkün olmadığı zamanlarda; üye devletlerden (en az sekiz üye devletin) katılımıyla “güçlendirmiş işbirliği” (*enhanced cooperation*) hükmü

¹¹⁴ Consolidated Version of the Treaty on European Union, Title V, Provisions on a Common Foreign and Security Policy, Article 17. (ex. Article J.7). (http://www.ellispub.com/downloads/eu_cons_treaty.pdf).

¹¹⁵ Treaty of Nice, 2001/C 80/01, Part 1, Substantive Amendments, Article 27. (http://europa.eu.int/eur-lex/lex/en/treaties/dat/12001C/pdf/12001C_EN.pdf)

getirilmiştir. AGSP içerisinde üye devletler arasında ortak bir dış politika üretilebilmesi için karar alma yapısı ve niteliği konusunda yeni işbirliği anlayışları üretilmiştir. Özellikle, üye devletlerin Birliğin uluslararası bir yapıda olmasından dolayı yetkilerini devretmeleriyle ulus-devlet egemenliklerini kaybedecekleri endişesini yaşamışlardır. Bu nedenle, ortak tutumlar için Birlik içerisinde yeni yöntemlerin üretilmesi sağlanırken;¹¹⁶ “oybirliği ilkesi” de tekrar Birliğin gündemine getirilmiştir.

14-15 Aralık 2001 tarihinde gerçekleştirilen Laeken AB Konseyi Zirvesinde de, AGSP'nin “operasyonel” olduğu resmi olarak belirtilirken;¹¹⁷ AB'nin geleceğine ilişkin bir bildiri yayınlanmıştır. Ayrıca, bu zirve içerisinde 11 Eylül 2001 saldırılarının da etkisiyle; terörizmle mücadele için ortak bir dış politika oluşturulması ve kriz yönetimine ilişkin sivil ve askeri yeteneklerinin geliştirilmesi kararı alınmıştır.¹¹⁸ Bunun yanında, zirvede AB'nin geleceğinin tartışılacağı danışma meclisi niteliğinde bir “Konvansiyon”un kurulacağı belirtilmiş ve bu konvansiyonun, Birliğin gelecekteki konumuna dair yeni politikalar ve fikirler ortaya çıkarması istenmiştir.

---

¹¹⁶ Consolidated Version of the Treaty on European Union Contents, Title V, Provisions on a Common and Foreign Security, Article 27(b). (http://europa.eu/eur-lex/en/treaties/dat/C_2002325EN.000501.html#anArt28).

¹¹⁷ Presidency Conclusions, European Council Meeting in Laeken, 14-15 December 2001, The part of European Security and Defence Policy, Article 6. (http://ec.europa.eu/governance/impact/docs/key_docs/laeken_concl_en.pdf).

¹¹⁸ Presidency Conclusions, European Council Meeting in Laeken, 14-15 December 2001, The part of Union's action following the attacks in the USA on 11 September –Combating Terrorism, Article 17-18. (http://ec.europa.eu/governance/impact/docs/key_docs/laeken_concl_en.pdf).

12-13 Aralık 2002 tarihinde Kopenhag'da yapılan AB Konseyi Zirvesinde ise, AB ile NATO arasında Acil Müdahale Gücü çerçevesindeki operasyonlar için işbirliği anlaşması imzalanırken; 16 Aralık 2002 tarihinde de Berlin Sonrası Düzenlemelerinin sonuçlanmasında önemli bir yeri olan AB-NATO Ortak Bildirgesi yayınlanmıştır.¹¹⁹ AGSP'ye dair gelişmeleri içeren bu bildirme, 1996 yılında Berlin'de yapılan NATO Bakanlar toplantısında şekillenmeye başlamıştır. 17 Mart 2003 tarihinde yürürlüğe giren düzenleme, AB'nin NATO ile olan ilişkilerinde AGSP'yi operasyonel ilan etmesinin de önünü açmıştır.¹²⁰ Berlin sonrası olarak açıklanan işbirliği antlaşması dört unsurdan oluşmaktadır.

- 1) AB'nin NATO'nun operasyonel planlamasını kullanabilmesinin garanti edilmesi,
- 2) AB'nin NATO yeteneklerini ve ortak varlıklarını kullanabilmesi,
- 3) AB başkanlığındaki operasyonlar için NATO Avrupa Komutanlığı seçeneğinin bulunması,
- 4) NATO savunma planlama sisteminin gerektiğinde AB operasyonları emrine kuvvet verilecek şekilde uyarlanması.¹²¹

Böylece NATO, AB'ne askeri operasyonlarında NATO'nun askeri imkan ve kabiliyetlerine otomatik ulaşım imkanı sağlamış olup aynı zamanda stratejik birlikteliğinde hususlarını belirlemiştir. Bu hususlar ise şu şekilde belirtilmiştir: ortaklık, karşılıklı danışma - diyalog - işbirliği ve şeffaflık, eşitlik ve AB'nin ve

¹¹⁹ Konuyla ilgili bkz. Alistair Shepherd, "Irrelevant or Indispensable? ESDP, the 'War on Terror' and the Fallout from Iraq," *International Politics*, 43, (2006), s. 73

¹²⁰ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. *Age*.

¹²¹ <http://www.tasam.org/index.php?altid=1542> (Son Dönem Avrupa Birliği Gelişmeleri- AB Uzmanı Müjde Erdiç)

NATO'nun özerkliğine saygı, AB ve NATO üye devletlerinin çıkarlarına saygı, Washington ve AB Antlaşmasında belirtilen BM şartının ilkelerine saygı ve her iki kurumun da ihtiyacı olan askeri kapasitenin tutarlı - şeffaf ve karşılıklı takviyeler yoluyla geliştirilmesi.¹²² Böylece, NATO'nun planlama ve lojistik olanaklarına erişebilme fırsatı edinen AB; Makedonya ve Bosna-Hersek'teki askeri hareketin başında olma isteğine de daha fazla yaklaşma imkanı sağlamıştır.

123

Değerlendirme ve Sonuç

Soğuk Savaş sonrası değişen dünya düzeni, AB ülkelerinin savunma ve güvenlik alanında Avrupa bütünleşmesine daha fazla önem vermelerine neden olmuştur. Özellikle Soğuk Savaş süresince Batı Bloğunun savunmasından ve güvenliğinden sorumlu olan NATO, Avrupa'daki gelişmeler karşısında kendi stratejisini yeniden ele alma ihtiyacı duyarken; AB ise ODGP ve AGSP adımlarıyla değişen güvenlik ortamında etkin bir güç olmaya çalışmıştır. AB'nin amacı, kriz yönetimi ve barışı destekleme hareketinde kendi kendine karar verebilen ve yeterli askeri güç ile desteklenen bir Güvenlik ve Savunma Kimliği ve daha sonrasında Güvenlik ve Savunma Politikası oluşturabilmek olmuştur.¹²⁴

¹²² Remarks by Javier Solana, EU High Representative for the Common and Security Policy following the agreement on the establishment of EU-NATO permanent arrangements, Brussels, 16 December 2002, SO240/02.

(<http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/73803%20-%20Solana%20-%20Permanent%20arrangements%20+%20NATO%20declaration.pdf>).

¹²³ Peters, "ESDP as a Transatlantic...", s. 394.

¹²⁴ Armağan Kuloğlu, "AGSP ve Türkiye," *Stratejik Analiz*, 2, 15, (2001), s. 75.

Ancak bunu yaparken de Soğuk Savaş sürecinden gelen alışkanlıkla, NATO'nun imkan ve kabiliyetlerine otomatik olarak ulaşım imkanının sağlanmasını istemiştir. Bu durum, bir sonraki bölümde de bahsedilecek olan NATO üyesi olup AB üyesi olmayan ülkelerle AB'nin AGSP bağlamında sorun yaşamasına neden olmuştur. Çünkü NATO'nun olanaklarından yararlanmak isteyen AB, karar mekanizmasını da kendi kontrolünde bulundurmaya özen göstermiş ve AB üyesi olmayan NATO müttefiki devletlerin sürecin dışında olmasını istemiştir. Bu bağlamda, üye devletler için temel olan AB'nin NATO'dan bağımsız bir şekilde karar verme özgürlüğüne sahip olması ve örgütsel yapısının muhafaza edilmesidir. Bu hususta AB'nin geliştirdiği politikalar neticesinde AGSP'nin de bazı temel özellikleri ortaya çıkmıştır. Bunlar;

- AGSP'nin Petersberg görevleri ile sınırlandırılması,
  - Batı Avrupa Birliği'nin operasyonel faaliyetlerinin AB içine alınması,
  - AB'nin karar verme özerkliği,
  - 2003 yılında faaliyete geçmek üzere 60.000 kişilik Acil Müdahale Gücü'nün oluşturulması,
  - AB'nin NATO imkan ve yeteneklerinden otomatik olarak yararlanması
- olarak sıralanmıştır.¹²⁵

Bu dönem içerisinde ABD ise, Avrupa'nın kendi bölgesel güvenliğini sağlaması konusunda destek olmaya çalışmasına rağmen; hiçbir zaman NATO'nun Avrupa güvenliğindeki etkisini kaybetmesini göze alamamıştır. Bu

---

¹²⁵ Age.

nedenle AGSP çerçevesinde, Trans-Atlantik ilişkilerin etkinliğinin korunmasına da çok önem verilmiştir. Kısaca AB ODGP'den AGSP'ye uzanan süreçte yapılan zirveler sonucunda, ciddi ilerlemeler kaydetmiş ve somut adımlar atmıştır. Böylece, güvenlik ve savunma boyutunda önemli girişimlerde bulunmuş olan AB; hem Birleşik Avrupa idealinin gerçekleşmesini hızlandırmaya çalışmış, hem de uluslararası arenada etkin bir güç olmaya çabalamıştır.

V. BÖLÜM: AVRUPA'DA OLUŞAN YENİ GÜVENLİK MİMARİSİ VE TÜRKİYE

5. 1. Avrupa'da Oluşan Yeni Güvenlik Anlayışı ve Türkiye

Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin hegemon güç olarak belirlediği tek kutuplu bir yeni dünya düzeni ortaya çıkarken; bölgesel gelişmeler ülkelerin ve toplulukların ilişkilerini belirleyen ana unsurlar olmuştur. Özellikle Yugoslavya'nın dağılmasıyla başlayan süreçte Sırlar, Hırvatlar ve Boşnaklar arasında çıkan savaşın neticesinde; Balkanlar'da yaşanan etnik çatışmalar güvenlik anlayışının da değişime uğramasına neden olmuştur. Özellikle ülkelerin kendi bölgesel güvenliklerine dair iç politikaları, uluslararası alanda önemli bir hareket ve meşruiyet alanı kazanmıştır. Bu bağlamda, Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla küreselleşmenin ivme kazanması yani nesnel koşulların değişmesi de yeni güvenlik yaklaşımının ortaya çıkışında etkili olmuştur.¹²⁶ Yumuşak güvenlik olarak ifade edilen yeni güvenlik anlayışı, eskinin askeri odaklı anlayışından ziyade daha geniş boyuttaki bir tehdit alanını kapsamıştır.

Yeni dünya düzeni içerisinde geleceği konusunda endişeler taşıyan NATO, genişleyerek ve yeni görevler üstlenerek sorumluluklarını devam ettirmiştir. Bu bağlamda ABD, Soğuk Savaş sonrasında da NATO'nun işlevini sürdürmesine ve güçlü bir ittifak olarak varlığını devam ettirmesine çok önem vermiştir. Çünkü

¹²⁶ Pınar Bilgin, "Soğuk Savaş Sonrası Dünya Güvenlik Gündeminde Değişim Eğilimleri," TESEV, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 3 Şubat 2005.

ABD, bir yandan Avrupa ülkelerine askeri kapasitelerini arttırmaları ve güçlü bir Avrupa savunmasını sağlamaları için destek verirken; bir yandan da güçlü bir AGSP'nin NATO'nun ve Transatlantik ilişkilerin gücünü azaltacağından endişe duymaktaydı.¹²⁷ Benzer şekilde Türkiye de, ABD ve İngiltere gibi Transatlantik işbirliğinin simgesi olan NATO'nun Avrupa güvenliğinde en etkili kurum olmaya devam etmesini isterken,¹²⁸ NATO'nun Avrupa ayağındaki gelişmelerden ise uzak kalmamaya özen göstermiştir.

Soğuk Savaş sırasında Sovyet tehlikesine karşı Batı'nın yanında yer alan ve jeostratejik önemi çerçevesinde ilişkilerini şekillendiren Türkiye, değişen uluslararası şartlar ve güvenlik anlayışı nedeniyle Avrupa'daki konumuna dair endişelere kapılmıştır. Ağustos 1990 tarihinde Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle başlayan süreçte gelişen Körfez Krizi, Türkiye'nin jeo-stratejik öneminin ABD tarafından bir kez daha anlaşılmasını sağlamışken;¹²⁹ Avrupa ülkeleri ise Türkiye'nin Avrupa güvenliğinin neresinde, hangi nedenlerle bulunduğuna dair bir sorgulama içine girmişlerdir. 1991 yılından itibaren Türkiye, ABD'nin küresel alandaki güvenlik stratejisi içerisinde önemini artırarak koruyabilmiştir. Çünkü ABD, Avrupa'nın da desteğini alarak Avrasya'da daha etkin bir politika izleme isteği içerisindeydi; bu nedenle de Türkiye'nin yardımına ve işbirliğine ihtiyaç duymaktaydı.¹³⁰ Bunun yanı sıra; Soğuk Savaş sonrası için NATO'nun, AB'nin

¹²⁷ F. Stephen Larrabee, "ESDP and NATO: Assuring Complementarity," *The International Spectator*, 39, 1, (2004), s. 51.

¹²⁸ Philip Robins, *Suits and Uniforms-Turkish Foreign Policy since the Cold War*, (Seattle: Washington Press), s. 20.

¹²⁹ *Age*, s. 17.

¹³⁰ Uzgel, "ABD ve NATO'yla...", s. 251.

ve Türkiye'nin güvenlik anlayışlarındaki dönüşümün ve değişimin nasıl gerçekleştiği de, son derece önemlidir.

Yeni dünya düzeni içerisinde 1990'lı yıllardan başlayarak NATO, yeni stratejiler yaratarak kendisini geliştirmeye çalışmıştır. Bu strateji içerisinde NATO eski SSCB üye devletlerini tehdit konumlandırmasından çıkartarak genişleme sürecine dahil etmeye özen göstermiştir. Bu bağlamda Soğuk Savaş sonrası NATO'nun siyasi boyutunun da daha fazla önem kazanması söz konusudur. Çünkü tehdit ve güvenlik kavramında ortaya çıkan yeni algılama süreçleri, NATO'nun da sisteme ayak uydurmak için kendini dönüştürmesini gerektirmiştir. Bu nedenle, NATO 1991 yılında Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'nin ve daha sonra 1997 yılında Avrupa Atlantik İşbirliği Konseyi'nin kurulmasını sağlayarak eski SSCB ülkeleriyle entegrasyonu sağlamaya çalışmıştır.¹³¹

Ayrıca, ortak bir düşman ya da kutuplaşma algılaması yerine; uluslararası terör ve göç, etnik anlaşmazlıklar, uyuşturucu kaçakçılığı, kitle imha silahlarının yaygınlaşması ve doğal kaynakların yok olması gibi sorunlar yeni tehditler olarak ön plana çıkmıştır.¹³² Bu bağlamda, bu dönem içerisinde tek kutuplu dünyanın hegemon gücü ABD, NATO'da etkisini hissettirirken; Avrupa'yı da kendi politikaları içerisinde çok önemli bir bölge olarak görmüştür. Çünkü zaten "Soğuk Savaş sonrası AGSP'nin AB bağlamındaki gelişimi ve Mayıs 2000 tarihinde

¹³¹ Konuyla ilgili bkz. *Age*. s. 309.

¹³² Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Pınar Bilgin, "Soğuk Savaş....,"

BAB'ın sonlandırılması kararı, ABD'nin Avrupa güvenliği ile ilgili planlarını sarsmıştı.¹³³

Bu nedenle de, ABD liderliğindeki NATO ile AB kontrolündeki AGSP arasında gelişim ve algılama farklılıkları açık bir şekilde görülmeye başlamıştı. Özellikle de NATO üyesi olan ama AB üyesi olmayan Türkiye'nin AGSP sürecinin karar mekanizması dışında tutulması bu duruma örnek teşkil etmiştir. Çünkü ABD, Avrupa güvenlik mimarisi içinde İngiltere'den sonra kendine yakın bir müttefikin daha ittifak içinde bulunmasını önemsiyordu ve bunun Avrupa-Atlantik ilişkileri bağlamında büyük bir artı değer olacağına inanıyordu. Türkiye ise 1990'lı yıllar boyunca kendisine Avrupa güvenliği içinde bir hareket alanı yaratmaya çalışırken, AGSP kararlarının alınma sürecinden dışlanmasını AB ile NATO arasındaki bir sorun olarak değerlendirmiştir. Fakat bunun yanında, Türkiye NATO'nun Nisan 1999'daki Washington zirve kararlarına dayanarak; NATO üyeliğinden kaynaklanan veto kozunu kullanabileceğini de gündeme getirmekten kaçınmamıştır.

AB ise Soğuk Savaş sonrası güvenlik alanındaki uluslararası rolünü sert ve askeri bir yapıdan ziyade yumuşak ve sivil güç odaklı olarak belirlemiştir. AB çerçevesinde gelişen AGSP içerisinde de üye devletlerin güvenlik ve savunma konusundaki yaklaşımları ve algılamaları da bu doğrultuda ilerlemiştir. Bu süreçte Türkiye, Soğuk Savaş öncesindeki gibi jeostratejik önemini ön planda tutarak yeni

¹³³ Çınar Özen, "AGSP-NATO İlişkilerinin Geleceğini Belirleyecek Üç Faktör Üzerine bir Değerlendirme," *Ataum Bülten*, Güz, (2002) (ataum.ankara.edu.tr/Guz2002.pdf).

dünya düzeni içerisinde var olmak isterken; AB ile Türkiye arasında güvenlik konusunda algılama farklılıkları oluşmaya başlamıştır. Çünkü Türkiye, Soğuk Savaş sonrası oluşan yeni riskli bölgelere yakın bir ülke olmasına rağmen AB tarafından hem AGSP'nin karar alma sürecinden dışlanmış hem de ülke güvenliğiyle ilgili tehditler açısından anlaşılmadığı kanaatine varmıştır.¹³⁴

Türkiye 1990'lı yıllarda PKK gibi bir iç terör tehdidiyle uğraşırken, dış tehdit anlamında da Türk-Yunan sorunları ve Kıbrıs konusu gündeminde önemli bir yer kaplamıştır. Özellikle Türkiye ile Yunanistan arasında 1996 Ocak ayında yaşanan Kardak Krizi de AB-Türkiye ilişkilerini ayrı bir boyuta taşımıştır. Çünkü Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlar AB'nin dış politikasına taşınmış ve Türkiye ile AB'nin güvenlik anlayışlarının birbirinden uzaklaşmasında önemli bir faktör olmuştur. Ayrıca Türk siyasi hayatında 28 Şubat 1997 günü yaşanan "post-modern darbe" ise AB tarafından olumsuz karşılanmıştır. Yaşanan bu olaylar Türkiye'nin 1997 Lüksemburg Zirvesinde aldığı siyasi sonucu etkileyen faktörler olurken, 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi ise AB içerisinde Türkiye'nin üyelik sürecinin önemli bir basamağı olarak değerlendirilmiştir. Ancak aynı zirvede Türkiye'nin BAB'daki "ortak üyelik" sıfatından kaynaklanan haklarını AGSP bağlamında yitirmesi de son derece önemlidir. Türkiye'nin Avrupa güvenliği içerisindeki konumu ve önemi Helsinki Zirvesi sürecinde yaşanan siyasi ilerlemelerin gerisinde kalmış ve gözardı edilmiştir.

---

¹³⁴ Özen, "AGSP-NATO İlişkilerinin..."

Çünkü, Türkiye'nin 1990'lı yıllarda yaşadığı içsel sorunlar ve güvenlik anlayışına karşı oluşan tehditler; AB ile Türkiye arasında güvenlik anlayışında farklılıkların oluşmasına neden olmuştur. Bu farklılıklar ise güvenlik kavramı tanımlamasını etkileyen uluslararası ve bölgesel şartlardan kaynaklanmıştır. AB, AGSP bağlamında askeri olmayan, daha sivil boyutta ve yumuşak bir yönetim anlayışıyla geliştirilebilecek düzeydeki bir güvenlik kültürü yapılanmasını tercih ederken;¹³⁵ Türkiye ise jeo-stratejik ve askeri yapısının daha da fazla ön planda olduğu bir yapılanmayı devam ettirmek durumunda kalmıştır. Bu noktadaki ana husus, Soğuk Savaş sonrası Türkiye ile AB içinde güvenlik bağlamında farklı dönüşümlerin yaşanmış olmasıdır. AB kendi içine dönerek güvenlik topluluğu idealini gerçekleştirebilmek için daha fazla derinleşme ve genişleme yoluna gitmeyi ve askeri kuvvetin kullanılmadığı bir yaklaşım geliştirmeyi tercih etmiştir. Türkiye ise AB tarafından net şekilde anlaşılmadığını düşündüğü iki husus olan terörizm ve Türk-Yunan ilişkileri konusunda askeri anlamda daha da sert tedbirler alma yoluna gitmiştir.

AB, uluslararası güvenlik kavramını insan hakları ve demokratikleşme ile bağdaştırırken; Türkiye ise kendi milli güvenliğini ve iç siyaset anlayışını sıkıntıya sokabilecek yapılara karşı son derece temkinli davranmıştır. Bu bağlamda, Türkiye'nin terörle mücadelesi sırasında gerçekleşen insan hakları ihlalleri AB tarafından eleştirilmiş ve siyasi bütünleşmenin önemli bir parçası olan Kopenhag Kriterlerine uyum sürecinde de sorun yaratmıştır. Çünkü Türkiye kendisinin jeo-stratejik öneminin ön planda olduğu bir güvenlik algılaması

---

¹³⁵ Pınar Bilgin, "Türkiye- AB İlişkilerinde Güvenlik...", s. 205.

anlayışını geçerli görürken; AB ise Avrupa güvenliğinin temel unsurları saydığı insan hakları ve demokrasi konusunda Türkiye'yi eksik bulduğunu söyleyerek tepkisini göstermiştir.

5. 2. AGSP ve Türkiye

Türkiye, Soğuk Savaş yıllarında NATO üyesi bir ülke olarak Batı Bloğunun içinde yer almış ve çoğu zaman mevcut tehditlere karşı Batı'nın desteğini yanında hissetmiştir. SSCB'nin dağılması, Batı ve Doğu kutuplaşmasında jeo-stratejik önemiyle tanımlanan Türkiye'nin dış ve güvenlik politikasında değişikliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Soğuk Savaş'ın bitişiyle birlikte, değişen uluslararası konjonktür ve Avrupa güvenlik yapılanması karşısında, Türkiye de gelişmelere uygun yeni politikalar üretmeye çalışmıştır. Ancak 1990'lı yıllarda Türkiye ile AB arasındaki siyasi ve güvenlik ilişkileri zor bir süreçten geçmiştir. Çünkü Türkiye, AB ve BAB'ın tam üyesi olmadığı için güvenlik alanındaki yapılanmadan dışlanmamak adına bu konularda söz sahibi olma mücadelesi vermiştir.

Türkiye'nin bu noktadaki temel dayanağı 1952 yılından beri tam üye olduğu NATO'dan kaynaklanan hakları olmuştur. Türkiye, NATO'nun karar alma, strateji ve operasyonlarında üyelikten kaynaklanan gücünü kullanarak uluslararası pozisyonunu güçlendirmeye ve avantajlarını kullanmaya önem vermiştir.¹³⁶

¹³⁶ Ramazan Gözen, "Turkey's Delicate Position between NATO and the ESDP," *SAM Papers*, (2003), s. 22.

(http://www.sam.gov.tr/perceptions/sampapers/ramazan_gozen.pdf)

Özellikle NATO'nun, Kuzey Atlantik Konseyi'nde ve diğer organlarında her üyenin "veto" hakkına sahip olduğu hükümetlerarası karar alma yapısının olması, Türkiye'nin Avrupa güvenliği ile ilgili konularda güçlü bir söz hakkının olmasını sağlamıştır.¹³⁷ Bunun yanında, Türkiye BAB'a tam üyelik başvurusunda bulunmuş ve ortak üye olabileceği teklifini almıştır. 20 Kasım 1992 tarihinde Norveç ve İzlanda ile birlikte BAB'a ortak üye olan Türkiye, NATO'daki pozisyonunu devam ettirebileceği bir platform bulmaya çalışmıştır. AB üyesi olmayan Avrupalı NATO üyelerinin ancak ortak üye olabildiği BAB, AB için AGSP'nin gelişimi açısından öncel bir nitelik taşımıştır. Türkiye, BAB Konseyi'nin ve yan organlarının toplantılarına ve çalışma gruplarına belli şartlar altında katılım hakkı elde ederken tam istediği pozisyonu elde edemese de; AGSK'nın BAB tarafından NATO içerisinde gelişiminde saygıdeğer bir bağ kazanmıştır.¹³⁸ Ancak bu süreçte Yunanistan, BAB'ın NATO'nun operasyonel varlıklarını kullanarak operasyon yapmak istediğinde; ortak üye olan Türkiye'nin karar verme mekanizmasında bulunmasına engel olmak için elinden geleni yapmıştır. Fakat bu engel Fransa'nın, 1997 tarihli ortak üyeleri BAB karar alma mekanizmasının parçası haline getiren önerisiyle kaldırılmıştır.¹³⁹ Bu bağlamda, Türkiye BAB'ın Petersberg görevleri ile ilgili sorumluluklarının AB bünyesine dahil edilmesiyle ciddi sorunlar yaşamıştır.

Bunun yanı sıra Türkiye, AB üyeliği yolunda siyasi anlamda yıllardır önemli süreçlerden geçmiştir. 1 Ocak 1996 tarihinden beri geçerli olan Gümrük

---

¹³⁷ *Age*. s. 17.

¹³⁸ *Age*. s. 26.

¹³⁹ *Age*. s. 27.

Birliği Antlaşması da Türkiye'deki karar alıcılar tarafından AB'ye tam üyelik yolunda ciddi bir adım olarak değerlendirilmiştir. Ancak AB, 12-13 Aralık 1997 yılındaki Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'yi genişleme süreci dışında bırakarak koşulların henüz tam olarak yerine getirilmediğini gerekçe göstermiştir. Bu zirveden sonra Türkiye, kendisini aday olarak bile görmeyen bir toplulukla kendisiyle ilgili çok hassas ve önemli konuları görüşmeyeceğini açıklamıştır. Bu konular ise; Türk-Yunan sorunu, Kıbrıs, Türkiye'nin insan hakları ve Güneydoğu sorunudur.¹⁴⁰ Böylece Türkiye, üyelik başvurusunu geri çekmeden Gümrük Birliği uygulamasını devam ettirmiş ve sadece siyasi diyalogu dondurma kararı almıştır.¹⁴¹ Bu kararın alınmasında AB tarafından, Kıbrıs Rum Kesimi'yle "Kıbrıs Cumhuriyeti" adı altında 31 Mart 1998 tarihinde katılım müzakerelerinin başlatılacağıının belirlenmesi etkili olmuştur. Haziran 1999'daki Köln Zirvesi'nde Almanya, Fransa ve İngiltere'nin desteği Türkiye için olumlu izler taşımasına rağmen, başta Yunanistan olmak üzere bazı ülkelerin engellemeleriyle adayığa dair herhangi bir netice alınamamıştır. 11- 12 Aralık 1999'daki Helsinki Zirvesi'nde ise Türkiye AB'ye aday ülke ilan edilmiş ve Türkiye'nin diğer aday ülkelerle eşit statüde olduğu ifade edilmiştir.¹⁴²

NATO üyesi ve BAB ortak üyesi olup AB üyesi olmayan Türkiye'nin AB ile ilgili yaşadığı siyasi gelişmeler, AGSP ile ilgili itirazları açısından da etkili olmuştur. Aslında Türkiye ile AGSP arasındaki temel sorun, AGSP'nin karar alma yapısının niteliğinden ileri gelmektedir. Çünkü AB üyeleri, AGSP

¹⁴⁰ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Serdar, "The New European Security...", s. 64.

¹⁴¹ *Age*.

¹⁴² Presidency Conclusions, Helsinki European Council 10-11 December 1999, Part 1, Preparing for Enlargement, No:12. (http://www.europarl.europa.eu/summits/hel1_en.htm).

kapsamında karar alma mekanizması içinde Türkiye'ye yer vermemelerine rağmen, oluşturdukları "Acil Müdahale Gücü" içerisinde danışma görevi statüsü önermektedirler.¹⁴³ AB, bu durumun Türkiye'nin AB üyesi olmamasından ileri geldiğini belirtirken; Türkiye ise bu girişimleri Avrupa güvenlik yapılanmasından dışlanma çabalarıyla ilgili görmektedir.

AB üyesi olmayan NATO üyelerinin bu sürecin dışında tutulması statüsüne, Türkiye çok ciddi bir tepki ile karşılık vermiştir. Türkiye, 1952'den beri üye olduğu NATO'nun, 1999 yılında Washington'da düzenlenen zirvesine dayanarak¹⁴⁴ hareket etmiştir. Bu zirvede, BAB öncülüğünde yapılacak olan operasyonlarda NATO imkanlarının kullanılması halinde, BAB üyesi olan NATO üyelerinin eşit haklarla katılımının sağlanacağı garanti edilmiştir.¹⁴⁵ Ayrıca, NATO'da alınan karar uyarınca, üye devletler AB'nin NATO askeri imkanlarına ulaşması durumunu her operasyonda onaylayarak oy kullanma hakkına da sahiptirler.¹⁴⁶ Türkiye ise bu karardan doğan hakkının yürürlüğe konulmasını ve uygulanmasını talep etmiştir. Bu noktada Ankara için önemli olan, AB'nin AGSP çerçevesinde Türkiye'nin BAB'dan kaynaklanan haklarını tanımasıdır. Çünkü 1997 yılının Nisan ayında Brüksel'de yapılan BAB Bakanlar Konseyi'nde de Türkiye'nin, NATO imkan ve kabiliyetlerinin kullanıldığı BAB operasyonlarında tam üye haklarına sahip olacağı ifade edilmişti. Bundan dolayı, Türkiye BAB'da

¹⁴³ Nathalie Tocci ve Marc Houben, "Accommodating Turkey ...," s. 5.

¹⁴⁴ Meltem Müftüler-Baç, "Türkiye- Avrupa Birliği İlişkilerine Güvenlik Boyutundan Bir Bakış," *TESEV Yayınları Dış Politika Analiz Serisi*, 4, (2006), s. 12.

¹⁴⁵ Washington Summit Communique, issued by the heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council, D.C. on 24 April 1999, p. 16. (<http://www.mee.government.bg/integration/euroatl/Washington-Docs.pdf>).

¹⁴⁶ Meltem Müftüler-Baç, "Türkiye- Avrupa Birliği İlişkilerine...", s. 13.

sahip olduğu gibi ortak üyelik statüsünün ve BAB’da belirtilen mevcut yapının muhafaza edilmesini istemiştir.

Aralık 1999’daki Helsinki Zirvesi’nde ise, AB’nin AGSP’ye dair özelliklerine bağlı kalınarak, NATO üyesi olup AB üyesi olmayan ülkelerle yapılacak işbirliği ve ortaklığın esasları belirlenmiştir. Bu zirvede, BAB’ın NATO imkan ve olanaklarından yararlanarak bir operasyon yapması halinde; AB üyesi olmayıp NATO üyesi olan devletlerin karar verme mekanizması içinde yer almadan, kendi istekleri dahilinde operasyona katılabilecekleri vurgulanmıştır. NATO olanak ve fırsatları kullanılmadığı takdirde ise bu ülkelerin ancak Konsey’in daveti ile katılımı öngörülmüştür.¹⁴⁷

Helsinki Zirvesinde alınan kararlar ve yapılanma, Türkiye’nin AGSP içerisinde konumunu sorunlu bir hale getirirken, aynı zirvede Türkiye’nin AB’ye aday ülke ilan edilmesi de paradoksal bir durum yaratmıştır.¹⁴⁸ Türkiye, Helsinki Zirvesi süresince kendisini NATO üyeliği ve BAB ortak üyeliğinden kaynaklanan haklarıyla savunmaya çalışmıştır. Türkiye için önemli olan AB tarafından yürütülecek herhangi bir operasyonda kendi milli güvenliğini tehlikeye sokacak bir durumun yaratılmasını engelleyebilmektir. Çünkü Türkiye, güvenlik açısından risk endişelerini barındıran bir bölgenin de parçasıdır.¹⁴⁹

¹⁴⁷ Presidency Reports, Helsinki European Council 10-11 December 1999, Consultation and Cooperation with Non-European Countries and with NATO, in the part of Annex IV. (http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/ACFA4C.htm)

¹⁴⁸ Gözen, “Turkey’s Delicate Position...,” s. 29.

¹⁴⁹ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Tocci ve Houben, “Accommodating Turkey...,” s. 6.

Bu nedenle, kendi çıkarları aleyhine işleyecek herhangi bir AB operasyonunun olasılığı bile Türkiye'yi rahatsız etmeye yetmiştir. Özellikle Haziran 2000 tarihindeki Feira Zirvesinin Sonuç Bildirgesinde de belirtilen, AB önderliğinde düzenlenecek olan operasyonlarda NATO'nun imkanlarından, alt yapılarından ve Türkiye gibi AB'ye üye olmayan Avrupalı müttefiklerin askeri katkılarından yararlanılsa bile karar mekanizmasında yer almalarına imkan verilmemesi en ciddi sorunlardan biri olmuştur.¹⁵⁰ Bununla birlikte, BAB'ın faaliyetlerinin AB'ye devredilmesi süreci de Türkiye'nin AGSP ile olan ilişkilerini daha da olumsuz hale getirmiştir. Çünkü Türkiye, ortak üye olduğu BAB içerisinde karar alma mekanizması içerisinde yer alırken; AB içerisinde bu haklarından yoksun bırakılmıştır. Böylece BAB'ın faaliyetlerinin AB'ye geçişinin gerçekleştiği 2000 yılındaki Nice Zirvesi, Türkiye için sahip olduğu haklarının elinden alınmasına neden olmuştur. Çünkü Türkiye, AB'nin Petersberg görevleriyle ilişkili operasyonlarında kendisine tanınan yetki ve imkanları yetersiz bulmuştur.

Bu bağlamda, NATO ile AB arasındaki uzlaşmanın sağlanabilmesinin ilk adımı olarak, 14-15 Aralık 2001 tarihinde düzenlenecek olan Laeken Zirvesi öncesi ABD, İngiltere ve Türkiye arasında bir görüşme yapılmış ve mutabakata varılmıştır. Ankara Uzlaşısı olarak bilinen bu mutabakat, AGSP'nin operasyonel olduğunun ilan edilmesini sağlamanın yanında Türkiye'yi de tatmin eden bir içeriğe sahip olmuştur ancak aynı mutabakat Yunanistan tarafından büyük bir

¹⁵⁰ "AGSK Pazarlığının Perde Arkası," 21 Temmuz 2000. (<http://www.ntvmsnbc.com/news/18913.asp>).

teпкиyle karşılanmış ve kabul edilemez olarak nitelenmiştir. Laeken Zirvesinde Türkiye ile AB arasında AGSP konusunda uzlaşmaya varılmasının yanında; iki önemli gelişme daha yaşanmıştır. Laeken Zirvesinde ilk defa AB devlet ve hükümet başkanlarının onayını taşıyan resmi bir belgede, Türkiye'nin AB ile üyelik müzakereleri perspektifinin yakınlaşmakta olduğu ifade edilmiş¹⁵¹ ve Türkiye AB Konvansiyonuna katılmaya davet edilmiştir.¹⁵² Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit, Avrupa Konvansiyonuna davet edilmesinin önemli bir gelişme olduğuna işaret ederken; Türkiye'nin AB'nin geleceğinde daha etkili olarak söz sahibi olabileceğini açıklamıştır.

Ekim 2002 tarihinde düzenlenen Brüksel Zirvesinden sonra ise, 12-13 Aralık 2002 tarihinde yapılan Kopenhag Zirvesinde de AGSP- Türkiye ilişkileri açısından önemli bir mesafe alınmıştır. Her ne kadar bu zirve sürecinde Türkiye AB'den kesin bir müzakere tarihi alamamışsa da, AGSP bağlamında Türkiye çok daha tatmin edici bir noktaya taşınmıştır. Çünkü, bu zirve sürecinde; NATO ile Barış için Ortaklık Anlaşması imzalamamış olan Güney Kıbrıs'ın NATO imkanlarını kullanarak yürütülecek operasyonlara katılmaması ve NATO'nun gizli evraklarına Malta ile birlikte Güney Kıbrıs'ın da erişimine izin verilmemesi kararlaştırılmıştır.¹⁵³

¹⁵¹ Presidency Conclusions, Future of the Union, the part of Enlargement, md.12, European Council Meeting in Laeken, 14-15 December 2001. (http://ec.europa.eu/governance/impact/docs/key_docs/laeken_concl_en.pdf).

¹⁵² Presidency Conclusions,, Future of the Union, the part of Laeken Declaration,md.3, European Council Meeting in Laeken, 14-15 December 2001. (http://ec.europa.eu/governance/impact/docs/key_docs/laeken_concl_en.pdf).

¹⁵³ Presidency Conclusions, Declaration of the Council Meeting in Copenhagen on 12-13 December 2002, Annex II, Article 3.- in the cover note of the council of the European Union (Brussels, 29 January 2003). (http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/73842.pdf).

Sonuç olarak, her ne kadar Türkiye'nin ortak üyelik statüsüne sahip olduğu BAB ortadan kalkarak AB'ye entegre edilmiş olsa da; AGSP' ye ilişkin kararların sadece AB üyesi ülkeler tarafından alınması Türkiye için olumsuz bir durum yaratmıştır. BAB'da Türkiye gibi ortak üye olan ülkelere toplantılara katılma ve görüşlerini bildirme hakkı tanınmıştır. AGSP' de ise NATO üyesi olan Türkiye'ye, AB üyesi olmadığından dolayı yardıma bulunacağı müdahale gücüne dair karar alabilme yetkisi tanınmamaktadır. AB üyeleri Türkiye'nin istediği bu yetkiyi, AB üyesi olmayan bir ülkenin üyelik haklarının belli kısımlarını kazanması olarak değerlendirdikleri için buna imkan sağlamamaktadırlar.

5. 3. AB'nin Türkiye'nin AGSP'ye Dahil Olmasıyla İlgili Tutumu

Türkiye, AB üyesi devletler arasında oluşturulan ODGP ve uzantısı olan AGSP sürecine büyük önem vermiş ve bu birlikteliklerin içinde yer almak istediğini her fırsatta dile getirmiştir. Özellikle Soğuk Savaşın bitimiyle yeniden şekillenen Avrupa güvenlik anlayışı içinde Türkiye çok daha kritik bir yapıyla karşılaşmıştır. 1990'lı yıllar boyunca Türkiye AGSP sürecinde kendine yer edinme mücadelesi verirken; AB ise Türkiye'nin NATO ve BAB üyeliğinden kaynaklanan hakları çerçevesinde Türkiye ile ilişkilerini şekillendirmeye özen göstermiştir. AB, özellikle 1999 yılındaki NATO Washington zirvesinde Türkiye'nin Avrupa güvenliği açısından önemini desteklemiş olsa da; daha

sonraki Köln, Helsinki, Feira ve Nice zirveleri boyunca olumsuz ve katı bir tutum takınmıştır.

Türkiye AGSP içinde kendi güvenlik stratejileri bağlamında karar alma mekanizmasında bulunması gerektiğini iddia ederken; AB ise Türkiye'nin AB üyesi olmamasından dolayı bunun mümkün olmadığını savunmuştur. Bu nedenle de AB, Türkiye'nin danışma mekanizması içerisinde yer alması gerektiği konusundaki tavrını değiştirmemiştir. Her ne kadar, AB ile NATO arasında bağlayıcı ilişkiler devam ettirilmiş olsa da; AB hiçbir zaman AGSP bağlamında Türkiye'nin karar mekanizmasının bir parçası olabileceği görüntüsünü vermemiştir. AB'nin Türkiye'ye olan yaklaşımında, Türkiye'nin ABD ile olan ilişkisinin de payı büyüktür. Çünkü, AB Türkiye'yi AGSP içerisinde İngiltere'den sonra ABD'ye yakın bir diğer müttefik olarak görmekteydi. Bundan dolayı da AB, NATO imkanlarına ihtiyaç duymasına rağmen; AGSP üzerinde ABD'nin etkisini en aza indirmeye önem vermiştir.

Özellikle BAB'ın AB'ye devri sürecinde, NATO ile AB arasındaki ilişkilerin NATO ile BAB arasında olduğu gibi devam edileceği belirtilmesine rağmen; Türkiye açısından beklenen olmamıştır. Bu bağlamda Avrupa'nın AGSP sürecinde Türkiye'ye karşı olan olumsuz yaklaşımı, NATO ile AB arasında AGSP ilişkilerinin ilerletilmesi açısından da ciddi bir zaman kaybına neden olmuştur. Bunun nedeni ise, AB'nin kendisine olan tavrına karşılık; Türkiye'nin de NATO üyeliğinden kaynaklanan veto kozunu AB'nin NATO olanaklarından

faydalanmak istediği süreçte kullanabileceğini öne sürmesidir.¹⁵⁴ Her ne kadar Laeken Zirvesi öncesinde Türkiye, ABD ve İngiltere arasında imzalanan Ankara Mutabakatıyla; zirve sürecinde AGSP'nin operasyonel olduğu ilan edilmişse de, NATO ile AB arasında tam bir uzlaşma geliştirilememiştir. Bu bağlamda, Laeken Zirvesinde dönem başkanı olan Belçika'nın Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olan Louis Michel, Türkiye'nin vetosu nedeniyle zor duruma düştüklerini belirterek; AB'nin itibarının da söz konusu olduğunu hatırlatmıştır.¹⁵⁵ Laeken Zirvesinden sonra 1 Ocak 2002 tarihinde dönem başkanlığını üstlenmiş olan İspanya'nın Dışişleri Bakanı Josep Pique ise, NATO ile uzlaşma olmadan operasyonel hale getirilen AGSP'nin itibar kazanması için çaba harcayacaklarını; sorunlar olduğunu ancak bunların aşılabileceğinin işaretlerini de gördüklerini belirtmiştir.¹⁵⁶

5. 4. Türkiye'nin Tutumu

AB'nin herhangi bir operasyon kararında NATO olanaklarını kullanmak istemesi karşısında, AB üyesi olmayıp NATO üyesi olan Türkiye gibi ülkeler karar aşamasında yer almadan sadece operasyona katılabiliyorlardı. Daha önceden alınan bu kararda, Feira Zirvesi'nde de herhangi bir değişiklik olmaması Türkiye için büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Feira Zirvesi'nden sonra AB'nin dönem başkanlığını üstlenen Fransa'nın, NATO-AB ilişkilerini kurumsallaştırma

¹⁵⁴ Şebnem Udum, "Turkey and the Emerging European Security Framework," *Turkish Studies*, 3, 2, (2002), ss. 91- 92.

¹⁵⁵ "Laeken Zirvesi'nin Gündemi AGSP," *Hürriyet*, 30 Kasım 2001. (<http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2001/11/30/57005.asp>).

¹⁵⁶ Laeken Zirvesi, Zirvenin Türkiye Açısından Sonuçları, 14-15 Aralık 2001. (<http://www.belgenet.com/arsiv/ab/laekenzirvesi.html>).

çabalarına karşılık, Türkiye NATO'ya üye olan 11 AB ülkesine nota çekerek sert bir tepki göstermiştir.¹⁵⁷ Çünkü Türkiye, NATO ile AB ilişkilerinin yapılaşdırılmasından önce ilk olarak NATO içerisinde bu ilişkinin hangi şartlarda ve kurallar altında geliştirileceğine dair müzakere edilmesi gerektiğine inanıyordu. Türkiye gibi İzlanda da NATO-AB arasındaki işbirliğinin esaslarının NATO içerisindeki 19 ülke tarafından belirlendikten sonra AB ile müzakere edilmesinin doğruluğunu belirtmekteydi.¹⁵⁸

Bu bağlamda; Türkiye'nin esas rahatsızlığı, karar mekanizmasında yer almadığı bir operasyon karşısında kendi askeri gücünün AB tarafından kullanılması ihtimalinden kaynaklanmaktaydı. Çünkü Türkiye, çok boyutlu güvenlik problemlerinden ve Yunanistan ile olan ilişkisinden dolayı, kendi milli güvenliği adına danışma mekanizmasında olmaktansa karar ve yetki mekanizmasında olmayı istemekteydi.¹⁵⁹ Bu durum ise, Türkiye'nin AB'ye ilişkin yaklaşımında NATO'dan kaynaklanan gücünü gerekli durumlarda kullanmaktan kaçınmayacağını kanıtlamıştır. Özellikle Türkiye'nin bu yaklaşımı, AB üyesi ülkeler açısından güvenlik yapılanmasında engelleyici bir tutum olarak görülse de, Türkiye kararında son derece ısrarcı bir anlayış içerisinde olmuştur. Bunun nedeni ise, yeni oluşan Avrupa güvenlik yapısının önemli bir parçası olduğunu düşünen Türkiye'nin; süreçlerin dışında tutulma durumuyla karşı karşıya kalmış olmasıdır. AGSP'yi engellemek gibi bir amaç içinde hiçbir zaman olmadığını belirten Türkiye için önemli olan, Avrupa Kıtasının güvenliğinde söz sahibi olmak ve

¹⁵⁷ "AGSK Pazarlığının Perde Arkası," 21 Temmuz 2000. (<http://www.ntvmsnbc.com/news/18913.asp>).

¹⁵⁸ *Age*.

¹⁵⁹ Konuyla ilgili bkz. Gözen, "Turkey's Delicate Position...", s. 38.

kendi çıkarlarına aykırı durumları engelleyebilmektir. Ayrıca Türkiye, kendisine yakın olan müdahale bölgelerinde de; NATO olanakları kullanılmasa dahi karar alma mekanizması içinde yer almayı talep etmiştir. Çünkü Türkiye, kendisine coğrafi olarak yakın müdahale bölgelerindeki hareketliliğin kendi milli güvenliğini de etkileyebileceğinden endişe etmiştir.¹⁶⁰ Bu bağlamda Türkiye, Temmuz 2000 tarihindeki NATO zirvesinde büyük bir başarı elde ederek; AB'nin operasyonlarında NATO olanaklarını kullanması için ittifakın her üyesinden her görev için ayrı ayrı onay alınması hususunu kabul ettirmiş ve NATO'daki askeri-siyasi gücünü kanıtlamıştır.

Türkiye, Ankara Mutabakatıyla alınan kararlar sayesinde NATO ve AB arasında kendisinden kaynaklandığı düşünülen krizin; AB ile Yunanistan arasında da çözülmesi gereken bir sorun haline gelmesinde yoğun bir çaba sarfetmiştir. Çünkü, Ankara Mutabakatı ile Türkiye, NATO ile AB arasındaki birlikteliğe verdiği önemi kanıtlarken, aynı zamanda kendi güvenlik çıkarlarını da korumasının önemini ve hassasiyetini de bir kez daha hatırlatmıştır. Bunun yanı sıra, Laeken ve daha sonrasındaki Kopenhag Zirvesinde alınan kararlar; Türkiye'nin NATO-AB stratejik işbirliğinin gelişimi için NATO vetosunu kaldırmasını sağlarken, Türkiye'nin kaygılarının büyük ölçüde giderilmesine olanak tanımış ve taleplerini karşılamıştır.

---

¹⁶⁰ Tocci ve Houben, "Accommodating Turkey..." s. 6.

5. 5. ABD'nin Tavrı ve Rolü

Soğuk Savaş sürecinde Avrupa güvenliği üzerinde büyük bir etkiye sahip olan ABD, bu gücünü Soğuk Savaş sonrasında da devam ettirmek istemiştir. Her ne kadar 1990'lı yıllarla birlikte ABD, Avrupa'nın kendi güvenlik yapılanması içerisine girmesini desteklemişse de; tek kutuplu dünyanın küresel aktörü olma konumunu da kaybetmemeye özen göstermiştir. Çünkü ABD, Soğuk Savaş boyunca Avrupa üzerindeki hegemon gücünü Avrupa'yı askeri açıdan destekleyerek elde etmiştir. Oysaki değişen dış politika dengeleri ABD'yi Avrupa güvenliğinde daha az gereksinim duyulan bir hale dönüştürme olasılığıyla karşı karşıya bırakmıştır. Bu nedenle de ABD, NATO bağlamında güvenlik konusunda önemli bir aktör olan AB ile koordineli politikalar üretmeye ihtiyaç duymuştur.¹⁶¹

Özellikle Soğuk Savaş sürecinden günümüze uzanan süreçte ABD ile AB arasında çıkar ilişkisine dayanan bir güvenlik anlayışı hakim olmasına rağmen; yeni dünya koşullarında NATO ile AB'nin birbirlerini geliştiren ve destekleyen yapıda olmaları da önem kazanmıştır. Özellikle 11 Eylül'den sonra değişen güvenlik anlayışı, NATO ve ABD içinde öncekinden farklı bir güvenlik anlayışını hakim kılmıştır. Hem siyasi hem de askeri gücünü devam ettirmek isteyen ABD, NATO'nun Avrupa güvenliğindeki etkisini sürdürebilmesi için yoğun çaba sarfetmiştir. Türkiye'nin AGSP konusundaki mücadelesinde ABD'nin etkin bir rol üstlenmesinde de bu faktörler son derece önemli olmuştur. ABD, NATO'dan uzaklaşarak kendine özgü ve bağımsız bir güvenlik yapılanması içerisine girmeye

¹⁶¹ Larrabee, "ESDP and NATO:...", s. 52.

çalışan AB'yi İngiltere'nin yanı sıra Türkiye ile de kontrol altında tutmak istemiştir.¹⁶²

Bu bağlamda ABD, NATO üyesi olan Türkiye'nin AGSP dışında tutulmasından son derece rahatsız olmuştur. Bu nedenlerden dolayı da bu süreçte ABD-AB ilişkilerinin NATO eksenindeki temel sorunu Türkiye olmuştur. AB ile Türkiye arasındaki bu sorunun giderilmesi için ABD büyük bir rol üstlenmiş ve sorumluluk almıştır. Ancak ABD, Türkiye'yi bu konuda yalnız bırakmamasına rağmen; AGSP'nin de özerk bir yapıya kavuşabilmesi için, Türkiye'nin NATO olanaklarının kullanılmasına izin vermesi hususunda da daha hassas davranmasını istemiştir. ABD, AGSP'nin NATO'dan özerk bir konuma gelmesini kabullenmesine karşın bir yandan da NATO faktörüyle; Avrupa güvenliğinde Soğuk Savaş dönemindeki kadar etkin ve hegemon olabilmeyi de istemekteydi. Bu bağlamda, Amerikan'ın da desteğiyle, 1999 yılındaki NATO Washington Zirvesinde alınan kararlar Türkiye'nin beklentilerine uygun olmuştur. Özellikle 1997 Lüksemburg Zirvesinde büyük bir hayal kırıklığı uğrayan Türkiye'nin 1999 yılındaki Helsinki Zirvesindeki değişen konumunda ABD'nin payı büyük ve önemlidir.

Ancak, 2001 yılındaki Laeken Zirvesi öncesinde İngiltere, ABD ve Türkiye arasında imzalanan Ankara Mutabakatına kadar Türkiye söz verilen konularda herhangi bir değişiklik görememiştir. Bu nedenle de kararlı tutumunu sürdüren Türkiye, elindeki en büyük koz olan veto hakkını kullanabileceğini de

---

¹⁶² Uzgel, "Türk Dış Politikası...", s. 318.

ifade etmekten geri durmamıştır. Bu süre zarfında Türkiye özellikle AGSP konusunda Laeken zirvesi öncesi ABD, İngiltere ve Türkiye arasında varılan uzlaşma kapsamında ABD'nin büyük desteğini görmüştür. Çünkü ABD, Türkiye'nin AGSP içerisinde yer almasını sağlayarak kendine yakın yeni müttefikler yaratma çabasıdaysa da; Türkiye'nin AGSP ile NATO arasında yapılacak işbirliğinde engel teşkil etmesini de istememektedir.

Bu nedenle de 2001 yılında sağlanan Ankara Mutabakatında ABD'nin de etkisiyle; hem Türkiye ile AB arasında uzlaşma sağlanırken, hem de AB ile NATO arasındaki işbirliğinin de ilk adımları atılmıştır. Her ne kadar, varılan bu mutabakata karşı Yunanistan çok ciddi bir tepki göstererek Avrupa ordusunun oluşumuna karşı veto yetkisini kullanabileceğini gösterse de; ABD mutabakatın onaylanması için Atina'ya baskı yapmaktan kaçınmamıştır. Hatta Yunan gazeteler ABD Başkanı Bush'un bile mutabakatın geçerliliğinin sağlanması için Yunanistan Başbakanı Simitis'e telefon edebileceğini belirtmişlerdir.¹⁶³

ABD, Kopenhag Zirvesi sürecinde de Türkiye'nin AB üyesi olması ve AGSP içerisinde yer alabilmesi için Avrupa ülkeleri üzerinde demeçleri ve söylemleriyle de etkili olmaya çalışmıştır. Bu konuda dönemin ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell Kopenhag Zirvesiyle AB'nin Türkiye'yi kucaklamasının tarihi bir fırsat taşıdığını ifade ederken; Türkiye ile AGSP hususunda anlaşmaya

---

¹⁶³ “Atina AGSP'yi yokuşa sürüyor,” *Radikal*, 7 Aralık 2001 (<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=23110>).

varılmasının kendilerinin de çıkarına olacağını belirtmiştir.¹⁶⁴ ABD, o süreçte Irak'a yönelik olası bir saldırı karşısında Türkiye'nin imkanlarından da faydalanmak istediğinden dolayı, Türkiye'nin AGSP'deki yeri ve konumu hakkında AB üyesi ülkelere baskı yapmaya da çekinmemiştir. Bu bağlamda Kopenhag zirvesi sürecinde ABD'nin de etkisiyle AB'nin AGSP konusunda Türkiye'yi tatmin edici kararlar alması ve Türkiye'nin veto yetkisinden vazgeçmesi sağlarken, NATO ile AGSP arasındaki işbirliğinin de hatları çizilmiş olmuştur.

5. 6. Ankara-Brüksel Uzlaş Metinleri

AB, 2003 yılına kadar kurulması gereken 60 bin kişilik Acil Müdahale Gücünü oluşturacak askeri yapılardaki karar mekanizmalarına Türkiye gibi NATO üyesi olup AB üyesi olmayan ülkeleri dahil etmemiştir. Türkiye ise NATO müttefiklerinin etkin katılımı konusunda güvenceler istemiş ve net bir tavır ile tutumunu belirtmiştir. Türkiye bu kararlı tavrını 1999 yılında NATO Washington Zirvesinde alınan kararlara dayandırarak hareket etmiştir. Bu bağlamda, Türkiye'nin kaygılarına dair en büyük ilerleme Laeken Zirvesi öncesinde ABD, İngiltere ve Türkiye'nin müzakereleri neticesinde ortaya çıkan "Ankara Mutabakatı" ile gerçekleştirilmiştir. İngiltere'nin AB'yi gayri resmi bir şekilde temsil ettiği 2 Aralık 2001 tarihinde yapılan toplantıların sonucunda, Ankara Mutabakatıyla Türkiye önemli haklar elde etmiştir.

¹⁶⁴ "Zirveden Önce Son Beyanlar," *Radikal*, 12 Aralık 2002 (<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=59445>).

Özellikle AGSP'nin kriz halinde bir NATO üyesine karşı kullanılmayacağına kabul edilmesi, Türkiye'nin isteklerine karşılık verirken; AB üyesi olan Yunanistan tarafından hoşnutsuzlukla karşılanmıştır.¹⁶⁵ Çünkü bu kararın alınmasıyla Yunanistan, Türkiye ile Ege Denizi ya da Kıbrıs konusunda herhangi bir sorun yaşandığında AB bağlamında olabilecek olası bir müdahale hakkında yoksun kalmıştır. Bu nedenle de NATO'nun AB'ye karşı kullanılmayacağı konusunda kendisine güvenlik garantisi verilmesini istemiştir. Bunun yanı sıra Mutabakat ile, AGSP kapsamında Türkiye'nin yakın çevresinde AB önderliğinde bir operasyon gerçekleştirildiği takdirde; Türkiye'nin hazırlık aşamasına davetine ve AB Konseyi tarafından Türkiye'nin görüş ve düşüncelerinin karar verme aşamasında değerlendirilmesine de imkan tanınmıştır.¹⁶⁶ Bu bağlamda, dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem AB'nin Kıbrıs ve Ege konularında Türkiye'ye yazılı bir garanti vermediğini ancak bundan sonraki sürecin AB'nin kendi işi olduğunu belirtmiştir.¹⁶⁷

Mutabakat ile Türkiye, AGSP'nin düzenleyeceği bütün operasyonlarda karar alma mekanizması içinde yer alma isteğinden vazgeçmiş; NATO imkan ve yeteneklerini AGSP operasyonlarında kullanmak isteyen AB'nin de işini kolaylaştırmıştır. AB liderliğindeki operasyonlarda NATO'nun imkan ve kapasitelerinin kullanımında iki kategori belirlenmiştir. Bunlar NATO'nun

¹⁶⁵ Özlem Terzi, "New Capabilities, Old Relationships: Emergent ESDP and EU-Turkish Relations," *Southeast European Politics*, 3, 1, (2002), s. 56.

¹⁶⁶ Gözen, "Turkey's Delicate Position...", s. 66.

¹⁶⁷ "Atina AGSP'yi yokuşa sürüyor," *Radikal*, 7 Aralık 2001 (<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=23110>).

stratejik olan ve stratejik olmayan kaynaklarından AB'nin yararlanması şeklinde ayrılmıştır.¹⁶⁸ NATO'nun stratejik olmayan kapasitesinin kullanımı durumunda, AB otomatik olarak NATO imkan ve yeteneklerinden yararlanabilecektir. Ancak AB kendi olanaklarının yetersiz olduğu durumlarda NATO'nun stratejik olan varlıklarını kullanmak isterse, o zaman NATO Konseyi'nden her operasyon için ayrı ayrı talepte bulunarak onay alınması gerekmektedir.¹⁶⁹ Bu aşamada Türkiye de NATO üyesi bir ülke olarak, AB liderliğindeki operasyonların karar verme aşamasında doğrudan bulunuyor durumuna gelmektedir.¹⁷⁰ Çünkü Türkiye'nin veto hakkı muhafaza edilmektedir. Bu bağlamda Ankara Mutabakatı Türkiye'ye NATO imkanlarının kullanıldığı operasyonlarda, barış sürecinde ve operasyonel safhada aktif katılım ve güçlendirilmiş danışma hakkı tanıyarak; 1999 yılında NATO Washington Zirvesi'nde alınan kararları da destekleyici nitelikte olmuştur.¹⁷¹

Bu süreçte, Yunanistan ise Ankara Mutabakatının Laeken (Aralık 2002) ve Sevilla (Haziran 2002) zirvelerinde yer almasını engelleyerek mutabakata dair olumsuz ve karşı tutumunu göstermeye çalışmıştır.¹⁷² Hatta Dönemin Yunanistan Dışişleri Bakanı, Yorgo Papandreu "Türkiye'nin bir mutabakata varmış olması Yunanistan'ın da varmış olması anlamına gelmez, bu baskılar bizi yıldırılmaz"¹⁷³ diyerek kendi bakış açılarını ortaya koymuştur. Bu bağlamda;

¹⁶⁸ Gözen, "Turkey's Delicate Position..." s. 66.

¹⁶⁹ *Age*.

¹⁷⁰ *Age*.

¹⁷¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Age*.

¹⁷² *Age*.

¹⁷³ "Atina AGSP'yi yokuşa sürüyor," *Radikal*, 7 Aralık 2001 (<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=23110>).

Yunanistan'ın tavrındaki değişim ancak 24-25 Ekim 2002 tarihinde AB ülkeleri tarafından yapılan Brüksel Zirvesiyle sağlanabilmiştir. Brüksel Zirvesinde hazırlanan doküman, 12-13 Aralık 2002 tarihinde yapılan Kopenhag Zirvesinde Avrupa Konseyi tarafından; 13 Aralık 2002 tarihinde ise NATO tarafından onaylanmıştır. Brüksel Zirvesinde, AB ülkeleri Brüksel uzlaşısı metni üzerinde anlaşmaya vardıklarını belirtirken; Türkiye'yi de ikna edebilecek ifadeleri karar metnine koyduklarını dile getirmişlerdir. Özellikle NATO imkanlarının kullanılmadığı bir AB operasyonuna coğrafi yakınlığı ya da ulusal güvenlik çıkarlarının etkilenmesi nedeniyle, AB Konseyi'nin kararı doğrultusunda AB üyesi olmayan NATO üyelerinin de danışma mekanizmasındaki katılımı öngörülmüş ve davet edilmiştir.¹⁷⁴ Bu daveti kabul eden ülkelerin ise operasyonların planlanma sürecine de dahil olmak için davet edilmeleri öngörülmüştür. Dönemin Türkiye Dışışleri Bakanı Şükrü Sina Gürel, kendileri için "Ankara uzlaşısı metninin temel ve değişmez bir belge olduğunu ifade ederken; bu belgeye bir şey eklenmek isteniyorsa özünü değiştirmeden bunun gerçekleşebileceğini"¹⁷⁵ açıklamıştır.

AB ise Brüksel Metniyle, Ankara Metni'ne yeni maddeler ekleyerek; Ankara Metnini reddeden Yunanistan'ın Brüksel Mutabakatını benimsemesini sağlamıştır. Bu maddelerde NATO'nun AB'ye ya da hiçbir AB ülkesine karşı kullanılmamasının garantisi verilirken;¹⁷⁶ Türkiye, Brüksel Uzlaşısının kendileri

¹⁷⁴ Gözen, "Turkey's Delicate Position..." s. 67.

¹⁷⁵ "AB'den Ankara'ya AGSP Turları," *Radikal*, 27 Ekim 2002 (<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=54535&tarikh=27/10/2002>).

¹⁷⁶ Brussels European Council, Presidency Conclusions on European Security and Defence Policy, 24-25 October 2002.

için tatmin edici bir nitelikte olduğunu belirterek metni kabul etmiştir. Böylece Türkiye, 2002 yılı itibariyle Yunanistan'a ve AB üyesi olması durumunda Güney Kıbrıs Rum Yönetimine herhangi bir müdahalede bulunmayacağına dair sorumluluk altına girmiştir.¹⁷⁷ Bunun yanında, Brüksel Mutabakatı içerisinde BM Sözleşmesi'nin prensiplerine aykırı hiçbir hareketin düzenlenemeyeceğine dair de şart koşulmuştur.¹⁷⁸

Bu bağlamda şu söylenebilir ki; 16 Aralık 2002'de AGSP hakkındaki AB-NATO deklarasyonu ile tamamlanan kriz yönetiminde NATO-AB Stratejik ortaklığı konusunun sonuca ulaşması, ancak Türk şartının Yunan tarafınca kabulüyle mümkün olmuştur.¹⁷⁹ AB'nin diğer tüm üyelerinin de desteklediği Türk şartı ise, Kıbrıs'ta birleşme olsa bile Kıbrıs Rum Kesimi konusunun AB-NATO Anlaşmasının dışında bırakılması ve tutulmasıyla ilgilidir.¹⁸⁰ Aynı zamanda 2002 Kopenhag Zirvesinde AB liderleri Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Malta'nın AB-NATO arasındaki görüşmelerin dışında bırakılmasına ve herhangi bir AGSP misyonuna katılmayacaklarına karar verip, bu konuda Türk devlet adamlarına garanti vermişlerdir.¹⁸¹ Bu iki ülkenin katılmamasının nedeni ise NATO ile aralarında herhangi bir güvenlik anlaşması imzalanmadığından kaynaklanmıştır.¹⁸²

¹⁷⁷ Panayotls İoakimidis (Ta Nea Arşivi), "Casus Belli Zaten Yok," *Radikal*, 12 Nisan 2005 (<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=149374>).

¹⁷⁸ Mahmut Bali Aykan, "Turkey and European Security and Defence Identity/Policy (ESDI/P): A Turkish View," *Journal of Contemporary European Studies*, 13, 3, (2005), s. 350.

¹⁷⁹ *Age*.

¹⁸⁰ *Age*.

¹⁸¹ *Age*.

¹⁸² *Age*.

Kısaca Ankara Mutabakatıyla, AGSP'nin NATO ülkelerine karşı kullanımı engellenirken; Brüksel Mutabakatı ile de NATO'nun AB'ye karşı kullanılmayacağı garanti altına alınmıştır. Her ne kadar Brüksel Mutabakatı 2001 yılındaki Ankara Metninden sonra olsa da, ikisinde de alınan kararlar farklı olduğu için Brüksel Mutabakatının Ankara Mutabakatını tamamlayıcı ve geliştirici nitelikte yapıldığı öngörülmüştür. Böylece, Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan uzlaşmazlık Ankara ve Brüksel Mutabakatlarıyla giderilmeye çalışılmış ve hem NATO- AB işbirliğinin hem de AGSP'nin operasyonel hale gelmesinin önündeki engellerin kaldırılmasına çabalanmıştır.

Bu açıdan, Brüksel Mutabakatı da sadece Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerde değil; AB ile NATO arasındaki ilişkilerde de işbirliği uygulamasındaki tıkanmayı bitirmeye çalışmıştır. Özellikle NATO Konseyi'nin Brüksel Mutabakatını onaylamasıyla, AB ve NATO liderleri, Javier Solana ve Lord Robertson, 16 Aralık 2002 tarihinde iki organizasyon arasında yakın bir askeri ve siyasi işbirliğini başlatmak üzere deklarasyon yayınlamışlardır.¹⁸³ Deklarasyonda, AB'ye kendi operasyonları için NATO'nun plan ve lojistik kabiliyetlerine ulaşım garantisi verilirken; NATO'nun AGSP'ye sağlayacağı desteğin Washington Zirvesi kararlarına uygun olarak yapılacağı da belirtilmiştir.¹⁸⁴

Özellikle, Türkiye'nin Ankara ve Brüksel Mutabakatları ile önemli haklar elde ettiği ve olumlu sayılabilecek ilerlemeler kaydettiği konusunda görüşler

¹⁸³ Gözen, "Turkey's Delicate Position...", s. 69.

¹⁸⁴ *Age*.

olmasına rağmen; Türkiye'nin veto yetkisi konusundaki uzlaşısının gereksiz ve zamansız olduğuna dair fikirler de belirmiştir. Bu bağlamda Türkiye, mutabakatlar ile AGSP'deki yeri konusunda net bir sonuç elde ettiğini açıklayamamasına rağmen; iki mutabakatı da kabul etmiş ve onaylamıştır. Türkiye'nin iki uzlaşma metninden ne ölçüde tatmin olduğu soru işareti şeklinde varlığını korurken; elindeki önemli bir koz olan veto hakkından geri adım atmış olması da bu dönemin daha dikkatli incelenmesini gerektirmiştir.

Bu bağlamda bu süreç içerisinde Türkiye, AB ile sadece güvenlik anlamında değil; siyasi açıdan da AB'ye tam üyelik yolunda kesin bir tarih alabilmek için yoğun bir diyalog içerisindeydi. Bu nedenle Türkiye, AB ile üyelik müzakerelerinin başlaması için kesin bir tarihin açıklanacağını beklediği Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi sürecinde olumsuz ve negatif bir yaklaşım yaratmamaya çalışmış ve AGSP konusunda uzlaşma yolunu tercih etmiştir. Bir anlamda Türkiye, siyasi alandaki bir ilerleme uğruna; AGSP bağlamında daha tepkisiz kalmıştır. Çünkü Türkiye, hem AGSP içerisinde sürekli Yunanistan ile sorunlar çıkartan ülke durumuna düşmek istememiş hem de NATO-AB işbirliğini engelleyen ülke konumundan sıyrılmaya çabalamıştır. Bu hususta Kopenhag Zirvesi'nde, Türkiye'nin Aralık 2004 tarihine kadar istenen Kopenhag kriterlerini uyguladığı takdirde; geciktirilmeksizin tam üyelik müzakerelerine başlayacağı kararı açıklanmıştır. Her ne kadar tam olarak Türkiye'nin memnun olduğu bir netice olmasa da, ilk defa Türkiye için bir tarihin telaffuz edilmiş olması da Türkiye için cesaretlendirici olmuştur.

Ayrıca, Türkiye'nin AGSP bağlamındaki politikaları ve AB'ye jest yaparak AB-NATO işbirliğini kolaylaştırması da, Kopenhag Zirvesi'nde Türkiye için alınan kararı etkileyen önemli bir faktör olmuştur. Aynı zamanda Kopenhag Zirvesi'nde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, NATO ile Barış İçin Ortaklık Anlaşması imzalamadığı için; NATO imkanlarının kullanıldığı operasyonlara katılamayacağı kararının çıkarılması da Türkiye için AGSP bağlamında olumlu bir telkin olmuştur.

5.7. Avrupa'da Yeni Güvenlik Mimarisi ve Türkiye

AB, Sovyet tehdidinin ortadan kalkmasıyla birlikte iç kurumsallaşmasını bütünleşme süreciyle geliştiren,¹⁸⁵ bir birlik olmaya çalışmıştır. Bu hususta AB, değişen uluslararası şartlara göre yeni bir güvenlik anlayışı yaratmaya özen göstermiştir. AB, AGSP aracılığıyla kendi güvenlik ve savunma kimliğini oluştururken, yeni bir güvenlik stratejisi de geliştirmiştir.

Türkiye ise 1989 öncesine göre, Avrupa için hem daha çok hem de daha az önemli bir hal almıştır.¹⁸⁶ Türkiye, Batı Avrupa'ya yakınlığı dolayısıyla hissedilebilir bir öneme sahip olmasına rağmen;¹⁸⁷ tehdit unsuru olabilecek bir "öteki"nin olmaması nedeniyle eski jeo-stratejik önemiyle ön planda olamamıştır. Bu bağlamda Soğuk Savaş sonrası süreçte, Avrupa ile Türkiye arasındaki güvenlik algılamalarında güvenlik menfaatlerinin ve tehdit algılamalarının ne

¹⁸⁵ Konuyla ilgili bkz. Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, (İstanbul: Küre Yayınları, 2001), s. 519.

¹⁸⁶ Philip Robins, *Suits and Uniforms*, s. 12.

¹⁸⁷ *Age*.

derece benzeştiği hususu¹⁸⁸ da önem kazanmıştır. Çünkü Avrupa Birliği askeri kuvvet kullanmaya gerek görülmeyen bir güvenlik algılaması yaratmaya çalışırken; Türkiye ise değişen güvenlik endişeleri karşısında daha sıkı önlemler almıştır. Hatta, Türkiye Soğuk Savaş sürecinde kendisini Avrupa'ya yakınlaştıran jeo-stratejik öneminin artık pek de geçerliliğinin kalmadığını kabul etmekte uzun bir süre zorlanmıştır. Çünkü AB, NATO'nun da askeri desteğiyle geliştirmeye çalıştığı AGSP içerisinde; daha çok sivil ve insani boyuttaki bir güvenlik kültürünün gelişimine önem vermiştir. Bu nedenle de, AB ile Türkiye arasındaki ilişkinin ne derece güvenlik topluluğu kavramıyla bağdaştırılabileceği konusunda soru işaretleri oluşmuştur.

Özellikle, Soğuk Savaş sürecinde mevcut tehditten kaynaklanan birliktelikle, Türkiye NATO içerisinde merkezi bir pozisyona sahip olmuş ve iki taraf arasında da güvenlik alanında birbirine daha bağımlı ilişkiler gelişmiştir. Böylece, NATO'nun güvenlik alanında etkin olduğu dönem içerisinde Türkiye'nin Avrupa güvenliğindeki yeri son derece açık ve net olmuştur. Bu süreçte, NATO ekseninde AT ile Türkiye arasında konjonktürden ve şartlardan oluşan enstrümental bir bağın gelişmesi, Türkiye'nin Avrupa güvenliğinin önemli bir parçası olduğuna inanmasına sebep olmuştur. Oysa ki; Sovyet tehdidinin ortadan kalkmasıyla birlikte bu mevcut birliktelik çözülme sürecine girmiş ve güvenlik algılamaları arasındaki farklar daha görünür bir hal kazanmıştır. Soğuk Savaş döneminde geçerli olan “biz” anlayışının temelinde güçlü bir “öteki” olan SSCB tehlikesinin

---

¹⁸⁸ Ali Karaosmanoğlu, “Türkiye Açısından Avrupa Güvenlik Kimliği: Jeopolitik ve Demokratik Ufuk,” *Türkiye'nin Dış Politika Gündemi* içinde, derl., Şaban H. Çalış, İhsan D. Dağı, Ramazan Gözen (İstanbul: Liberte Yayınları, 2001), s. 65.

varlığı geçerli olmuştur. Çünkü o süreç içerisinde NATO'dan kaynaklanan ittifak ve yaratılan ortak stratejik birliktelik, konjonktür bunu gerektirdiği için gelişmişti.

Bunun yanı sıra, Türkiye'nin 1992 yılında ortak üye sıfatıyla kabul edildiği BAB içerisinde konumuyla da Avrupa güvenliğindeki yeri farklı bir boyuta taşınmıştır. Her ne kadar Türkiye'nin NATO'daki yeri ve pozisyonu kadar tatmin edici olmasa da; AGSK'yı NATO içerisinde BAB aracılığıyla geliştirmek isteyen AB ile de böylece güvenlik bağlamında ilişkilerin devamı sağlanmıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin BAB'daki ortak üyeliği, Türkiye'nin Avrupa güvenliğindeki yerini merkezi bir konumdan daha orta seviyede sayılabilecek bir düzeye getirmiştir.¹⁸⁹

AB'nin BAB'ı kendi bünyesine entegre ederek, AGSP'yi geliştirme kararı ise Türkiye'nin güvenlik sistemindeki pozisyonunu marjinal bir boyuta taşıırken; Türkiye'yi Avrupa'nın güvenliğindeki konumu açısından “yarı yoldan” “kenar”a, “kötü”den “çok kötü”ye doğru kaydirmiştir.¹⁹⁰ Çünkü Türkiye, BAB'da sahip olduğu haklara hiçbir zaman AGSP içerisinde tam olarak sahip olamamıştır. Hatta 1990'lı yılların sonlarına doğru, Batı Avrupalı ülkelerin diplomatları Türkiye'nin Avrupa'daki son Stalinist rejimi gibi görüldüğüne dair sözler söyleyecek kadar¹⁹¹ Türkiye'yi Avrupa güvenliğinin dışında bir konuma oturtmuşlardı.

¹⁸⁹ Konuyla ilgili bkz. Gözen, “Turkey's Delicate Position...,” ss. 16-28.

¹⁹⁰ *Age*, s. 29.

¹⁹¹ Philip Robins, *Suits and Uniforms*, s. 13.

Bu bağlamda, AGSP'nin oluşum sürecinden 2002'li yıllara uzanan dönemde Türkiye ile AB arasında bir güvenlik topluluğu ilişkisinin olduğunu söylemek son derece zordur. Her ne kadar AB'nin ne derece güvenlik topluluğu olduğu konusu özellikle Irak savaşıdan sonra çok daha fazla çelişkili bir durum yaratmışsa da, Türkiye'nin güvenlik algılaması ile bu topluluğun bir parçası olmadığı son derece açıktır. Çünkü, Türkiye kendi ulusal güvenliği içerisinde yaşadığı bunalımlardan dolayı “jeo-stratejik ufkunu” genişletmeyi uygun bulurken; AB ise birbirlerine karşı kuvvet kullanma ihtimalinin olmadığı bir anlayış içerisinde, “demokratik ufkunu” genişletmeyi doğru bulmuştur.¹⁹² AB için önemli olan jeo-stratejik anlayışın getirdiği sınırlamalarla şekillenen bir güvenlik anlayışı yerine; birliktelik ve uzlaşmanın sağlanabileceği açılımların yaratılabilmesidir. Bu çerçevede AB, güvenlik kavramını güç faktörünün yarattığı politikalara indirgmeden daha yumuşak bir güvenlik yaklaşımı ile özdeşleştirmiştir. Bu nedenle de AB, demokratik bir yaklaşım içerisinde insan ve vatandaş temelli bir güvenlik anlayışı geliştirebilmeye çalışmıştır.

Türkiye'nin ulusal güvenliği açısından yaşadığı gelişmeler ise, AB'nin demokratik perspektifinin tam tersi yönünde olmuştur. Bu konuyu küresel merkezin doğuya doğru kayması ve Türkiye'nin bu yeni güvenlik algılamalarının merkezine oturmasıyla ilişkilendiren Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanı Org. Büyükanıt risk ve tehditlerin simetrikten asimetriğe doğru ilerlediğini söylemiştir.¹⁹³ Özellikle Türkiye'nin siyasal, kültürel, ideolojik,

¹⁹² Karaosmanoğlu, “Türkiye Açısından Avrupa...,” ss. 66-67.

¹⁹³ “Org. Büyükanıt'tan İrtica Uyarıları,” 4 Nisan 2008 (http://www.aktifhaber.com/news_detail.php?id=163426).

ekonomik ve askeri açıdan dünyadaki en kırılgan fay hatlarından biri üzerinde bulunduğunu belirten Büyükanıt, Türkiye'nin çeşitli risk ve tehditlerle karşı karşıya olduğunu son derece açık ve net olduğunu söylemiştir.¹⁹⁴ Özellikle Türkiye'nin sınır komşusu olan Irak'ın kuzeyinde yapılanan PKK/Kongra-Gel terör örgütünün, Kafkaslardaki kırılgan güvenlik ortamının ve İran'ın nükleer silah teknolojisine sahip olduğu iddialarının Türkiye'nin güvenlik politikalarını şekillendirirken dikkate almak zorunda olduğu faktörler olduğuna da dikkat çekmiştir.¹⁹⁵

Bunun yanında, Türkiye'nin 1990'lardan sonra dış politikasında müdahaleci, tek taraflı ve güç politikasına dayanan bir tutum izlemesinin en dikkat çekici nedenlerinden biri de PKK'nın terörist faaliyetleri olmuştur. Özellikle bu konu hakkında uluslararası arenada aradığı desteği elde edemeyen Türkiye, eskisinden çok daha fazla tek taraflı müdahaleci bir tutum içerisine girmiş ve daha sert bir güvenlik yaklaşımı içerisinde ilerlemeyi tercih etmiştir.

Bu bağlamda, Türkiye'nin Avrupa'ya göre daha askeri odaklı olan güvenlik yaklaşımına dair görüşünü açıklayan AB Komisyonu'nun Genişlemeden Sorumlu Üyesi Olli Rehn; "Türk ordusunun askeri gücüne ve profesyonelliğine saygı duyduklarını ve diyecek bir şeylerinin olmadığını ifade etmiş ve Avrupa demokrasilerinde askerlerin sivil iradenin kontrolünde olduğunu da" önemle

---

¹⁹⁴ *Age.*

¹⁹⁵ *Age.*

vurgulamıştır.¹⁹⁶ Ayrıca, Rehn Avrupalı bir demokraside, seçilmiş bir siyasi hükümetin askerlere karşı üstünlüğü bulunduğunun bilinmesi gerektiğini kaydederek, “İşte bu, tüm meselelerin halledilmesinin anahtarıdır” diye konuşmuştur.¹⁹⁷ Türkiye’de oluşan güvenlik anlayışı hakkında fikirlerini açıklayan AB Komisyonu Türkiye Delegasyonu Başkanı Büyükelçi Hans Jörg Kretschmer ise Türkiye’de asker rolünü eleştirerek, asker sivil konularda görüş bildiriyor olmasının; Türkiye’nin demokratikleşmemesine neden olduğunu söyleyerek,¹⁹⁸ TSK’nın güvenlik yaklaşımına da ciddi bir eleştiri yöneltmiştir.

Değerlendirme ve Sonuç

Sonuç olarak bakıldığında AB, Türkiye’de gittikçe önem kazanan askeri güvenlik anlayışının yerine; güvenlik tanımlamasını ve algılamasını demokrasi, insan hakları, hukuk devleti ve çağdaş Batı değerleri ile özdeşleştirmiştir. Çünkü AB, özellikle AGSK’dan AGSP’ye uzanan süreçte daha da şekillenen güvenlik topluluğu idealine ancak çatışmaların önlenmesi ve uzlaşmanın sağlanmasıyla ulaşabileceğine inanmıştır. Bu nedenle de, AB Türkiye’nin üyeliğe hazırlandığı dönem içerisinde karşısına çıkan sorunları ve olayları sadece askeri ve jeostratejik güvenlik algılamasıyla değil; diyalog ve sivil demokrasiyle tanımlanan bir güvenlik yaklaşımıyla çözmesini beklemiştir. Bu noktada ise Türkiye ile AB

¹⁹⁶ “Rehn: TSK konusunda yanlış anlaşılma oldu, diyaloga açığız,” *Hürriyet*, 03 Ekim 2006 (<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=5192729>).

¹⁹⁷ “Olli Rehn: Siyasetçi-Asker ilişkisi temel,” *Radikal*, 02 Aralık 2007 (<http://www.radikal.com.tr/Default.aspx?aType=HaberDetay&ArticleID=833291&Date=31.07.2008>).

¹⁹⁸ “Kretschmer’den TSK’ya eleştiri,” 23 Eylül 2006 (<http://www.aksam.com.tr/haber.asp?a=53716,5&tarih=23.09.2006>).

arasındaki güvenlik tanımlamalarındaki ve algılamalarındaki farklar çok daha belirgin bir boyut kazanmıştır. Çünkü Türkiye, ulusal çıkarları ve ulus-devlet politikasıyla geliştirdiği dış siyaset politikası ile dünyayı anlamaya çalışırken; AB temelinde insanın olduğu bir güvenlik yapılanması ve algılamasını geliştirmiştir.

Özellikle de güç, askeri güvenlik ve jeo-politik önem kavramlarıyla Avrupa güvenliğini kendi bünyesinde şekillendirmeye çalışan Türkiye, aslında AB'nin güvenlik kavramıyla nasıl bir AB kimliği yaratmayı hedeflediğini de iyi analiz etmelidir. Çünkü açık olan şudur ki; Türkiye, AB bünyesindeki jeopolitik kimliğini ancak demokratik kimliğini geliştirerek arttırıp güçlendirebilir.¹⁹⁹

---

¹⁹⁹ Ali L. Karaosmanoğlu, "Globalization and Its Impact on Turkey's Security," *The Europeanization of Turkey's Security Policy: Prospects and Pitfalls* içinde, derl., Ali L. Karaosmanoğlu ve Seyfi Taşhan (Foreign Policy Institute, 2004), s. 22.

VI. BÖLÜM: 2002'DEN SONRA AGSP'DE YAŞANAN GELİŞMELER VE TÜRKİYE

6. 1. 11 Eylül'ün Avrupa Güvenlik Anlayışına Etkisi ve AGSP-NATO

Bağlantısı

ABD'ye 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleştirilen terörist saldırılar, Transatlantik dünyanın ve Avrupa'nın güvenlik anlayışını derinden sarsmıştır. 11 Eylül tarihi, uluslararası güvenliğin nasıl algılanması gerektiğinin bir daha sorgulanmasına neden olurken; yeni dünya düzeni içerisinde ittifaklar ve topluluklar içerisinde fikir ayrılıklarını ve bölünmeleri de beraberinde getirmiştir. Her ne kadar ABD ile Avrupa genel bir terörizm kavramına karşı birleşmişlerse de; izlenen yöntemler ve yapılması gerekenler konusunda farklı düşüncelerde ilerlemeyi tercih etmişlerdir. Aynı zamanda bu bölünme, AB'nin kendi içinde de yaşanmış ve Atlantik duruşu benimsemiş AB üyesi ülkelerle, daha sivil boyuttaki AB yanlısı fikirleri AGSP çatısı altında gerçekleştirmek isteyen ülkelerin çatışmasına neden olmuştur. Irak Politikası konusunda ABD'yi eleştiren, AB ülkeleri Almanya, Fransa, Belçika ve Lüksemburg'a karşı; İngiltere, İspanya, İtalya ve Irak Savaşı sonrasında AB'ye üye olan MDA ülkelerinden Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti gibi devletler de ABD tarafına daha yakın bir duruş takınmışlardır.²⁰⁰

²⁰⁰ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Özdem Sanberk, "Arada Kalmamanın Yolları," *Radikal*, 4 Kasım 2003
(www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=90913 - 36k)

ABD'nin uluslararası hukuka uygun olmayan bir anlayışla tek başına kendine meşruiyet alanı yaratmasını büyük bir tepkiyle karşılayan bazı AB üyeleri, AGSP'nin gelişimi ve Avrupa'nın güvenlik tanımlaması konusunda da yeni adımlar atılması gerektiğine inanmışlardır. Bu bağlamda, Başkan Bush'un 11 Eylül 2001 saldırılarından bir yıl sonra 11 Eylül 2002 tarihinde bütün dünyaya açıkladığı ABD Güvenlik Strateji Belgesi, Avrupa'nın güvenlik anlayışındaki dönüşümün yaşanmasında tetikleyici bir faktör olmuştur. ABD, Strateji Belgesi ile askeri güç ve üstünlük, mutlak güvenlik gibi kavramlara önem vererek; daha müdahaleci bir güvenlik konseptine doğru yöneldiğini göstermiştir.²⁰¹ AB ise, ABD'nin Irak politikası konusunda kendi içinde derin bir görüş ayrılığı yaşamış olduğundan dolayı; özellikle ABD tarafından tanımlanan yeni güvenlik stratejisi kapsamında kendi adına bazı tedbirler ve önlemler alma ihtiyacı hissetmiştir. Irak Savaşı, ABD politikaları yüzünden AB içerisinde bölünmelere neden olduğu için; NATO ve AGSP arasında gelişen ilişkiler de bu sürecin etkisi altında kalmıştır. Özellikle NATO'ya ve ABD'ye karşı olan politikalarıyla ön plana çıkan dört Avrupa Birliği ülkesi (Fransa, Almanya, Belçika ve Lüksemburg) 29 Nisan 2003 tarihinde kendi aralarında Brüksel'de mini bir zirve düzenleyerek, bağımsız askeri Avrupa karargahının kurulmasının ve NATO'nun dışında komuta yapısının oluşturulmasının yollarını aramışlardır.²⁰²

---

²⁰¹ The National Security Strategy of the United States of America, Eylül 2002. (<http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html>).

²⁰² Frank Umbach, "The Future of the ESDP," Reports&Analyses 13/03, Center for International Relations, s. 4.

Hatta düzenledikleri zirve ile NATO ve ABD taraftarı AB ülkelerinin de eleştirilerine hedef olan bu dört ülke, amaçlarının alternatif bir örgüt kurmak olmadığını belirtirken, yeni yapılandırılmakta olan AGSP'nin Avrupa Güvenlik Savunma Birliğine dönüştürülebilme ihtimalini de değerlendirmeye açmışlardır. Zirveyle ilgili tepkilere karşılık Almanya Başbakanı Gerhard Schröder, “ABD, AB ile telefonla konuşmak istediğinde; telefonun ucunda muhatap bulamadığı için yakınıyordu, işte biz de bunu gerçekleştirmek istiyoruz.”²⁰³ diyerek kendileri hakkında oluşan fikirlere cevap vermeye çalışmıştır.

Daha sonrasında, Mayıs 2003 tarihinde Yunanistan'da yapılan AB Dışişleri Bakanları toplantısında, özellikle Fransa, Almanya, Belçika ve Lüksemburg; AGSP'nin NATO'dan ve bir anlamda ABD'den ne derece bağımsız olabileceği konusunu tartışmaya açmışlardır. Bu bağlamda bütün üye ülkeler tarafından, mevcut güvenlik tehditlerine karşı AB'nin ortak bir güvenlik doktrini ve stratejisi oluşturmasına karar verilirken; AB Dış Politika Yüksek Temsilcisi Javier Solana'nın bu konuda bir hazırlık yapması planlanmıştır. Dışişleri Bakanlarının toplantısına ev sahipliği yapan Yunanistan'ın Dışişleri Bakanı Papandreu ise bu süreci ve alınan kararları şu şekilde ifade etmiştir:

“Hepimiz Transatlantik ilişkimizde bir kriz olduğunda hemfikiriz, bu nedenle de acilen bir Avrupa güvenlik kavramı oluşturmaya ihtiyacımız olduğu açık. Bu konuda ABD'yle geniş kapsamlı tartışmaya gireceksek; biz öncelikle önceliklerimiz konusunda uzlaşmalıyız.”²⁰⁴

²⁰³ Zeynel Lüle, “Avrupa Savunma Birliği Doğuyor,” *Hürriyet*, 30 Nisan 2003. (<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=143504>).

²⁰⁴ “Askeri Gücü Tartışma Vakti,” *Radikal*, 4 Mayıs 2003

AB Dışışleri Bakanları tarafından alınan bu karara ise NATO'nun tepkisi gecikmemiş ve NATO Genel Sekreteri George Robertson NATO varken AGSP'nin fuzuli olacağını ve Avrupa'nın NATO içinde güçlü olması gerektiğini vurgulamıştır. İttifakın yaşadığı değişimi ise “Soğuk Savaş'ın Suma güreşçisi yerine 21. yüzyıl'ın eskrimcisini koyuyoruz”²⁰⁵ sözleriyle ifade eden Robertson, özellikle NATO'dan bağımsız bir AGSP yapılanmasını tercih eden ülkelere mesaj vermeye çalışmıştır.

2003 yılının Eylül ayında Brüksel'de Belçikalı diplomatların biraraya geldiği yıllık toplantıda görüşlerini ifade eden Belçika Başbakanı Verhofstadt ise, AB'nin NATO'dan bağımsız bir girişimde bulunmasının ittifakı tamamlayıcı nitelikte olduğunu belirtirken; bağımsız bir AB Genelkurmayı'nın kurulmasının da hedeflendiğini söylemiştir.²⁰⁶ Her zamanki gibi dört AB ülkesinin başını çektiği bu girişime ABD yanlısı tavırlarıyla bilinen İngiltere karşı çıkmış ve NATO Avrupa Kuvvetleri Komutanlığı'nda (SHAPE) bir AB Planlama Merkezi oluşturulmasını önermiştir.²⁰⁷ Her ne kadar bu yaklaşım karşı taraf açısından olumsuz karşılanmasa da önerilen iki girişimin farklı yapılarda olacağı da önemle vurgulanmıştır.

(<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=74092>).

²⁰⁵ “Robertson'dan NATO Uyarısı,” *Radikal*, 8 Mayıs 2003

(<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=74507>).

²⁰⁶ “AB Genelkurmayı kuruluyor,” 2 Eylül 2003 (www.abhaber.com /ajanslar).

²⁰⁷ *Age*.

6. 2. Avrupa Güvenlik Strateji Belgesi Ve Yansımaları

AB Yüksek Temsilcisi Javier Solana, Avrupa'nın güvenlik ve savunma alanında kendisine ait bir politikasının ve vizyonunun olmasının bir tercihten ziyade, bir gereklilik olduğunu vurgulamış ve bu fikrini ise üç temel sebebe dayandırarak ifade etmiştir: kronik uluslararası istikrarsızlık, küreselleşmenin büyüyen ıstırabı ve etkili bir çok taraflı anlayışa duyulan ihtiyaç.²⁰⁸ Avrupa'nın dış dünyayı algılamasında öne çıkan bu üç prensip Avrupa'nın ilk defa global stratejik çerçevesinin oluşmasını sağlarken; Avrupa'yı güvenlik alanında daha sorumluluk sahibi ve daha güvenilir bir oyuncu haline de getirmiştir.²⁰⁹

Özellikle 11 Eylül sonrasında değişen dünya düzeni içerisinde, AB Konseyi ilk olarak 21 Eylül 2001 tarihinde terörle mücadele için eylem planını kabul etmiştir.²¹⁰ Daha sonrasında ise 13 Haziran 2002 tarihinde terörizmle mücadeleye ilişkin görüşlerini yansıttığı Konsey Çerçeve Kararını kabul etmiştir.²¹¹ Terörizmi bir ideoloji ya da bir hareketten ziyade; siyasal hedeflere ulaşma taktiği olarak gören AB'nin Çerçeve Kararını, bütün üye devletler 31 Aralık 2002'ye kadar kendi ulusal yasalarına uyarlamakla yükümlü olmuşlardır.²¹² AB, bu karar ile terörizme karşı ülkelerin ortak bir mevzuata sahip olmalarını hedeflemiştir. Çünkü

²⁰⁸ Tiago Marques, "European Security at 25: Concepts, Challenges and Opportunities," s. 1. (www.bisa.ac.uk/2006/pps/margques.pdf).

²⁰⁹ *Age*.

²¹⁰ Eugenia Dumitriu, "The EU's Definition of Terrorism: The Council Framework Decision on Combating Terrorism- Legal Basis for EU Intervention/Institutional Context (Md.5)," *German Law Journal*, 5, (2004).

(<http://www.germanlawjournal.com/article.php?id=434>)

²¹¹ *Age*.

²¹² EU Terrorism Situation and Trend Report 2008 (TE-SAT)- EUROPOL (http://www.europol.europa.eu/publications/EU_Terrorism_Situation_and_Trend_Report_TE-SAT/TE-SAT2008.pdf).

Çerçeve Kararı öncesinde yedi üye devlette (Fransa, Almanya, İtalya, Portekiz, Yunanistan, İspanya ve İngiltere) terörizmle mücadele konusunda özel yasal hükümler varken; diğer ülkelerde ise yürürlükteki ceza kanunları uygulanmaktaydı.²¹³

AB'nin Çerçeve Kararı'nda terörist suçların genel bir tanımı yapılarak; terörizm tipleri hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. 2004 yılında da 2001 yılında kabul edilen Terörle Mücadele Eylem Planı yedi ana amaç altında yeniden düzenlenmiştir. Bu amaçlar arasında teröristlerin finansal ve ekonomik kaynaklara ulaşımını engellemek, üye ülkelerin koordinasyonunu artırmak ve AB'nin terörist saldırıları engellemede ve sonuçlarıyla mücadelede daha etkili olmasını sağlamak gibi maddeler yer almıştır.²¹⁴ 21 Aralık 2005 tarihinde Avrupa Birliği Konseyi tarafından yayınlanan terör listesinde ise İslami terörizme (Hamas, Filistin Kurtuluş Cephesi, El Kaide vs.), etnik milliyetçi ve ayrılıkçı terörist kişilere ve gruplara (PKK- Kadek, Kongra-Gel, DHKP-C vs.) dair isimler de bulunmaktadır.²¹⁵

Bunun yanında, AB terörizmle global ölçekte savaşırken insan haklarına saygı gösterilmesini ve vatandaşların özgürlük, güvenlik ve adalet ortamında yaşayacakları güvenli bir Avrupa inşasını kendi tutumunda stratejik bir taahhüt

²¹³ European Union Plugging the Gaps in the Fight Against Terrorism, Temmuz 2005

(http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/criminal/terrorism/fsj_criminal_terrorism_en.htm).

²¹⁴ Delegation of the European Commission to Turkey Question and Answer Database/Politikalar/ Dış ve Güvenlik Politikası/AB ve Terör

(http://min.avrupa.info.tr/QA/forum/viewthread.php?lang=0&forum_id=122&thread_id=3587)

²¹⁵ Council Common Position 2005/936/CFSP of 21 Aralık 2005, Official Journal of the European Union

(http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2005/l_340/l_34020051223en00800084.pdf).

olarak geliştirmiştir.²¹⁶ AB, 11 Eylöl'den sonra başlayan yeni sürecin uzantısı olan Irak Savaşı'nda kendi üye ölkeleri arasında fikir ayrılıkları yaşamış ve AB'nin AGSP ile geliştirmeye çalıştığı barış ve birliktelik ortamında üye ölkeler arasındaki güvenlik költürlerinde ortak bir strateji geliştirmeyi hedeflemiştir. Bu hususta AB, 12-13 Aralık 2003 tarihinde geleceğe dair stratejilerini ve güvenlik vizyonlarını yansıttığı "Güvenlik Strateji Belgesi"ni yayınlamıştır.

"Daha iyi bir dünyada daha güvenli bir Avrupa"²¹⁷ başlığını taşıyan belge, üye ölkeler arasında güvenlik konusunda ortak bir stratejinin belirlenmesini sağlarken; AB'nin kendi güvenlik yöntemini küresel anlamda ifade etmesi açasından da etkili olmuştur. Belge ile AB'nin küresel güvenlik konusunda daha etkin olması hedeflenmiş ve hem küresel alana hem de Avrupa'ya dair tehditler ayrı ayrı belirtilmiştir.²¹⁸ Özellikle Avrupa'nın daha çok boyutlu, daha az görölebilen ve daha az tahmin edilen tehlikelerle karşı karşıya olduğuna dikkat çekilmiş ve bu tehditler şu şekilde sıralanmıştır: Terörizm, kitle imha silahlarının yayılması, bölgesel çatışmalar, zayıf devlet yapılanmaları - yönetim zafiyetleri ve örgütlü suçlar.²¹⁹

Ayrıca, AB Strateji Belgesi'nde sorunların Birleşmiş Milletler gibi güçlendirilmiş bir uluslararası sistem tarafından ele alınmasının önemini

²¹⁶ EU Terrorism Situation and Trend Report 2008 (TE-SAT)- EUROPOL
(http://www.europol.europa.eu/publications/EU_Terrorism_Situation_and_Trend_Report_TE-SAT/TE-SAT2008.pdf).

²¹⁷ A Secure Europe in a Better World, European Security Strategy, Brüksel, 12 Aralık 2003.
(<http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>).

²¹⁸ *Age.* ss. 3-5.

²¹⁹ *Age.*

vurgulayarak; çok taraflı bir anlayışı benimsediklerinin de sinyallerini vermiştir. Uluslararası ilişkilerin temel çerçevesini BM Şartı olarak gören AB, uluslararası hukuka bağlı kalacağına ve onu geliştireceğine dair de taahhütte bulunmuştur.²²⁰ AB için önemli olan operasyon yeteneği ya da erken müdahale gibi kavramlar geliştirmek yerine; uluslararası kurumlara dayalı bir diplomasi mantığı içerisinde hareket etmektedir.

AB'nin bu yönde bir anlayış içerisinde olmasında ABD'nin Irak krizi sürecinde tek hegemon güç politikası izlemesi de son derece etkili olmuştur. Çünkü Irak krizi sürecinde AB üyeleri arasında yaşanan fikir ayrılıkları uzun süre AB'nin kendi güvenlik politikasını ve stratejisini hazırlayamamasına neden olmuştur. Ancak yine de, Irak sorununda Avrupa içinde görüş ayrılıkları olmasına rağmen; Javier Solana'nın Avrupa Güvenlik Stratejisiyle ilgili tasarısı tüm AB üyeleri tarafından olumlu karşılanarak kabul edilmiştir. Bu anlamda Irak, Avrupa'nın "stratejik uyanış hikayesi"nin de son bölümü olarak görülebilir.²²¹ Çünkü AB içerisindeki farklı güvenlik anlayışları ve tutumları Irak Savaşı ile çok daha belirgin bir hal almıştır. Bu farklılığın giderilmesi için oluşturulması gereken Avrupa güvenlik kimliği açılımında da AB'ye dair uyumun sağlanması açısından Irak Savaşı bir kırılma noktası görevi görmüştür.

Strateji Belgesi'nde AB, idealleri ve hedeflerine ulaşmak için erken, hızlı ve ihtiyaç olduğunda büyük çaplı bir müdahaleyi gerektiren stratejik bir kültürün

---

²²⁰ *Age*, s. 9.

²²¹ Julian Lindley-French, "Güçlü Bağlar," *NATO Dergisi*, (2003) (<http://www.nato.int/docu/review/2003/issue3/turkish/art2.html>).

oluşumuna vurgu yaparken; daha aktif, daha tutarlı ve daha yetenekli bir yapıya da ihtiyaç olduğunun altını çizmiştir.²²² Daha kapasiteli ya da daha yetenekli bir yapıda amaçlanan ise operasyonel gücün arttırımının sağlanması ve askeri gücün hareket kabiliyetinin daha da etkin kullanılmasına imkan tanınmasıdır.²²³ Ayrıca Belge içerisinde AB'nin karşı karşıya kaldığı tehditlerin, aslında AB'nin bütün ortaklarına yönelik tehditler olduğundan bahsedilirken; hem uluslararası kuruluşlarla hem de AB dışındaki başka aktörlerle de işbirliğinin olabileceğine değinilmiştir.²²⁴

ABD'nin 11 Eylül'de yaşadığı terör eylemi sonrası 2002 yılında açıkladığı güvenlik strateji belgesi ile AB'nin Güvenlik Strateji Belgesi arasında ciddi farklar mevcuttur. Özellikle ABD'nin dökümanı askeri gücü kullanan önleyici saldırıdan bahsedip, bunun için gerekli olan koşulları tanımlarken; Solana'nın taslağı ise bu askeri önleyiciliğin AB'nin kendi otoritesinde yer almasından geri durmaktadır.²²⁵ Bu açıdan, AB tartışmalarına neden olan “önceden etkisizleştirici angajman” (*preemptive engagement*) yerine, “önleyici angajman” (*preventive engagement*) kavramını kullanarak yeni bir tanımlama getirmiştir.²²⁶ Ayrıca çok taraflılığa belge boyunca atıfta bulunan Solana, “Bugünün kompleks problemleriyle tek başına hiçbir ülke başa çıkamaz” derken; Bush ise Strateji Belgesi'nde “Hiçbir ulus daha güvenli ya da daha iyi bir dünyayı yalnız başına

²²² A Secure Europe in a Better World, European Security Strategy, ss. 11- 13, (<http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>).

²²³ *Age*, s. 12.

²²⁴ *Age*, ss. 13- 14.

²²⁵ Alyson J.K. Bailes, “EU and US Strategic Concepts: A Mirror for Partnership and Difference?,” *The International Spectator*, 39, 1, (2004), s. 27.

²²⁶ *Age*.

oluşturamaz” demiştir; fakat bunun ancak ABD sayesinde sağlanabileceğini ve diğer ülkelerin de ABD’nin yaptığını yapması gerektiğini belirterek yine ABD hakimiyetine vurgu yapmıştır.²²⁷

ABD, Güvenlik Strateji Belgesi’nde, kendi algıladığı tehditlere karşı askeri operasyon planlama ve yapma gücünü elinde bulundurmasına önem atfederken; AB ise Güvenlik Strateji Belgesi’nde yapılacak hareketlerin uluslararası meşruiyet zeminine taşınmasının önemine dikkat çekmiştir. Çünkü AB, Strateji Belgesinde de belirtildiği üzere; demokrasi götürmek adına yapılacak herhangi bir askeri operasyon yerine daha sivil ve gayri-askeri nitelikteki yöntemleri savunmaktadır. Bu anlamda AB, Strateji Belgesi’nde kendi güvenliğini korumak ve kendi değerlerini yüceltmek anlamında belirlediği üç temel hedefle de bu fikirlerine referans vermiştir. Bu hedefler ise tehditleri ortadan kaldırmak ve engellemek, komşuluk ilişkileri alanında güvenliği inşa etmek ve etkin çok taraflılığa dayanan uluslararası bir düzenin varlığı olarak belirtilmiştir.²²⁸

Daha kalıcı çözümler bulmak adına yapıcı diyalog yöntemini ve yardım politikalarını tercih eden AB, sorunların çözümü için askeri yöntemlerin ötesinde farklı araçların da kullanılabileceğini belirtmiştir. Bu bağlamda Mayıs 2003 tarihinde düzenlenen AB Dışişleri Bakanları zirvesinde Yunanistan Dışişleri Bakanı Papandreu; “ilk tercihlerinin güç kullanımından ziyade barışçıl yöntemleri tercih etmek olduğunu söylemiş ancak bunun hiçbir zaman güç kullanmamak

---

²²⁷ *Age*, s. 28.

²²⁸ A Secure Europe in a Better World, European Security Strategy, ss. 6- 10, (<http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>).

anlamına da gelmeyeceğinin”²²⁹ altını çizerek AB'nin güvenlik anlayışını özetlemiştir. Bu noktada, ABD ile AB'nin güvenlik anlayışlarına bakıldığında sorunların ve tehditlerin tanımı aynı eksende buluşsa da; pratikteki uygulamaların yöntemi açısından farklılıklar mevcuttur. AB'de ABD'nin tehlike olarak gördüğü gruplara ve kişilere karşı, aynı görüşleri savunmakta olmasına rağmen; ABD'nin demokrasi, özgürlük ve insan hakları adı altında yürüttüğü operasyonların şekli ve uygulamaları boyutunda ayrılmaktadır. Bu bağlamda, AB kendi güvenlik anlayışına da uygun olarak daha yumuşak yöntemleri tercih ederken; ABD'nin tutumu çok daha sert ve katı bir yaklaşım içerisinde görünmektedir.

Ayrıca, son yıllarda Avrupa Birliği temelinde geliştirilen Avrupa Komşuluk Politikası da güvenliğin ve barışın sağlanması için önemli bir adım olmuştur. Çünkü AB, Avrupa Komşuluk Politikası temelinde geliştirdiği yeni stratejilerle; komşu ülkelerle kalkınma, çevre, silahsızlanma ve terörizm konularında ortak çalışmalar yürütmekte ve bölgesel istikrarın sağlanması açısından yeni yöntemler üretmeye özen göstermektedir. Bu anlamda AB, kendisine komşu olan ülkelerin iyi yönetiminin kendisinin de çıkarına olduğuna inanmaktadır. Bu nedenle AB komşu ülkelerde gelişebilecek bir iç çatışmayı, suç örgütlerinin gelişimini ya da aşırı nüfus artışı gibi tehditleri dikkatle incelemeye özen gösterip, kendisine yaratabileceği problemler açısından ele almaya çalışır.²³⁰

²²⁹ “Askeri Gücü Tartışma Vakti,” *Radikal*, 4 Mayıs 2003 (<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=74092>).

²³⁰ Konuyla ilgili bkz. A Secure Europe in a Better World, European Security Strategy, s. 7, (<http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>).

6. 3. AGSP Çerçevesinde Gerçekleştirilen Operasyonlar

Irak konusunda yaşanan fikir ayrılıklarına rağmen, 2003 yılı AB'nin AGSP ile ilgili hamlelerde bulunması açısından önemli bir yıl olmuştur. AB, Ocak 2003 tarihinde NATO'dan Bosna- Hersek'teki uluslararası polis misyonunu devralırken; yine aynı yılın nisan ayında da Makedonya'daki *Operation Concordia* adıyla sürdürülen barış koruma gücünü devralmış ve böylece AGSP'nin ilk iki askeri operasyonunu da gerçekleştirmiş olmuştur.²³¹ *Operation Concordia*, AB-NATO Anlaşmalarının tamamlanması sonucunda NATO imkan ve kabiliyetlerinden faydalanılarak yürütülmüştür.²³² *Concordia*'nın temel amacı; Makedonya hükümetinin açık talebiyle, istikrarlı bir güvenlik atmosferinin devamına katkı sağlamak ve barışçı, demokratik ve refah içinde bir ülke yaratma çabalarına destek vermek olarak belirtilmiştir.²³³ *Concordia* operasyonu, 15 Aralık 2003 tarihinde sona erdirilmiştir.

Aynı sene içerisinde AGSP'nin ilk askeri operasyonu (*Operation Artemis*) da Avrupa kıtası dışında olan Demokratik Kongo Cumhuriyet'inde BM'nin kararıyla ve Fransa'nın önderliğinde gerçekleştirilmiştir.²³⁴ İlk askeri operasyonun plan ve kararı Konsey'den 12 Haziran 2003 tarihinde geçmiş olup; operasyon 5 Haziran 2003 tarihinde kabul edilen Konsey Ortak Eylem Kararları'na uygun

²³¹ Frank Umbach, "The Future of the ESDP," Reports&Analyses 13/03, Center for International Relations, ss. 2-3.

²³² "EU Operations"

(http://consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=268&lang=En&mode=g)

²³³ *Age*.

²³⁴ Umbach, "The Future of the...", s. 3.

olarak yürütülmüştür.²³⁵ Operasyonun hedefi; güvenlik şartlarının istikrara kavuşmasına katkı sağlamak ve Bunia'daki insani şartların iyileştirilmesi olarak görülürken; operasyon resmi düzeyde 1 Eylül 2003 tarihinde sona erdirilmiştir.²³⁶

AB'nin üçüncü askeri operasyonu ise 2 Aralık 2004 yılında Bosna ve Hersek'te NATO'nun barış gücü olan SFOR'u AB'ye devrettiği EUFOR-ALTHAE harekattır.²³⁷ *Berlin Plus* düzenlemelerine göre NATO imkan ve yeteneklerinden faydalanılarak yapılan Barışı Koruma Harekatına 7000 kişilik bir kuvvet katılmıştır.²³⁸ AB'nin politik angajmanında dikkat çekici bir ilerleme sağlayan bu operasyon; yardım programları, kolluk ve izleme (kontrol) misyonları gibi görevlerle, İstikrar ve Birlik süreci bağlamında Avrupa entegrasyonunda önemli bir aşama olmuştur.²³⁹

Türkiye'ye sınır komşusu olan Irak'ta ise, AGSP'nin himayesinde EUJUST LEX olarak adlandırılan bir sivil kriz yönetimi operasyonu yapılmıştır. EUJUST LEX misyonunun operasyonel faaliyeti 1 Temmuz 2005 tarihinde başlamış olup; Irak'ta hukuk düzenini güçlendirmek ve insan haklarına saygı kültürünü geliştirmek amacıyla yürütülmektedir.²⁴⁰ AB'nin ilk Entegre Hukukun Üstünlüğü Misyonu olan EUJUST LEX'un görevinin 30 Haziran 2009'a kadar devam etmesi

---

²³⁵ "EU Operations"

(http://consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=268&lang=En&mode=g).

²³⁶ *Age*.

²³⁷ Dr. Gerrard Quille, "The European Security and Defence Policy: from the Helsinki Headline Goal to the EU Battlegroups," European Parliament, Brüksel, 12 Eylül 2006, s. 15.

²³⁸ *Age*.

²³⁹ "EU Operations"

(http://consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=268&lang=En&mode=g)

²⁴⁰ *Age*.

öngörülmektedir.²⁴¹ Bunun yanı sıra, AB Gürcistan'a 16 Temmuz 2004 tarihinde AB Hukukun Üstünlüğü Misyonunu göndermiştir.²⁴² (EUJUST THEMİS) EUJUST THEMİS çerçevesinde üst düzey ve tecrübeli uzmanlar; bakanlara, üst düzey memurlara ve merkezi hükümet düzeyinde kuruluşlara destek sağlamış olup; kılavuzluk ve danışmanlık görevi yapmışlardır.²⁴³ Operasyon amacına ulaşarak 14 Temmuz 2005 tarihinde görevini bitirmiştir.

AB'nin bir diğer operasyonu da; Moldova ve Ukrayna Cumhurbaşkanlarının 2 Haziran 2005 tarihli ortak mektubu sonucunda oluşturulan, Moldova ve Ukrayna'ya yönelik AB Sınır Yardım misyonudur. AB'den Moldova-Ukrayna sınırının tümünde gümrük işlemlerini de içerecek şekilde sınır yönetimi konusunda kapasite geliştirme için yardım istenmekteydi.²⁴⁴ 30 Kasım 2005 tarihinde resmi açılışı yapılan misyon, danışmanlık ve eğitim yoluyla mal ve insan kaçakçılığının önlenmesi gibi konularda Moldova ve Ukrayna sınır hizmetlerinin kapasitesinin geliştirilmesine katkı sağlamakta olup; en son Kasım 2009'a kadar görevini sürdürecektir.²⁴⁵

Bunun yanında 2004 yılının Kasım ayında da, Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ndeki Artemis operasyonun sonucunda geliştirilen Muharebe Grubu kavramı onaylanmış olup; AB üye ülkelerinin savunma anlayışlarını ve yeteneklerini geliştirmek için Avrupa Savunma Ajansı (*European Defence*

---

²⁴¹ *Age.*

²⁴² *Age.*

²⁴³ *Age.*

²⁴⁴ *Age.*

²⁴⁵ Quille, "The European Security and Defence Policy:...", s. 15.

Agency-EDA) kurulmasına karar verilmiştir. Avrupa Savunma Ajansı, 2004 yılının Temmuz ayında Avrupa Konvansiyonundaki Barnier önerisini takip eden Avrupa Birliği'nin ortak eylemiyle kurulmuştur.²⁴⁶ EDA'nın dört tane anahtar rolü olacağına karar verilmiştir:

- a) Kriz yönetimi alanında savunma kapasitesinin geliştirilmesi,
- b) Avrupa silahlama işbirliğini desteklemek ve geliştirmek,
- c) Avrupa savunma endüstrisini ve teknolojik altyapısını güçlendirmek,
- d) Rekabetçi Avrupa savunma gereçleri pazarının yaratılmasının yanı sıra gelecekteki savunma ve güvenlik kapasitesi için stratejik teknoloji liderliğini amaçlayan araştırmaları desteklemek²⁴⁷

AB öncelikli olarak askeri kapasitenin dağılımını EDA aracılığıyla üye ülkeler arasında gerçekleştirmeye önem vermiştir.²⁴⁸ Bu anlamda, üye ülkelerin bu süreçteki ortak çalışmalarının daha faydacı değerler yaratırken; işbirliği için somut öneriler taşıyacağı da kabul edilmiştir.²⁴⁹

6. 4. AGSP ile İlgili Yaşanan Gelişmeler ve Türkiye

Gerektiği zaman NATO'dan bağımsız biçimde ortak bir güvenlik politikası oluşturarak, siyasi bir güç olmayı hedefleyen AB; AGSP ile kendi güvenlik tanımını oluşturmaya çalışmıştır. Bu bağlamda, 2003 yılında yayınladığı Avrupa

---

²⁴⁶ *Age*, s.12.

²⁴⁷ *Age*.

²⁴⁸ Konuyla ilgili bilgi için bkz. Lt. Gen. David Leakey, "Joint and separate priorities for the EU and NATO in 2008," SDA Discussion Paper, Bölüm 1, s. 19.

²⁴⁹ *Age*.

Güvenlik Stratejisi ile AB, uluslararası güvenlik alanındaki rolünü daha net ve açık bir şekilde tanımlamıştır. Bu tanımlama ile AGSP'nin gelişimi için bir aşama daha ilerleyen AB, NATO'nun küresel güvenlik alanındaki rolünde de etkili olabilecek yapıya kavuşmaya başlamıştır. AGSP'nin NATO'nun güvenlik alanındaki gücünde azalmaya neden olabilme ihtimali, NATO üyesi olup AB üyesi olmayan Türkiye için ikircikli bir durum yaratmıştır. Her ne kadar Türkiye, AB üyesi olmaya aday bir ülke olarak Avrupa güvenlik anlayışı içerisinde kendisine yer verileceğini düşünse de; üyeliğin gerçekleşmemesi durumuna karşı da hazırlıklı olmaya çalışmaktadır.

Bu bağlamda, Türkiye'nin NATO üyeliği, Avrupa güvenliği içerisinde yer alabilmesi açısından elindeki en büyük imkandır. Bu nedenle, Türkiye AB'nin hem AGSP ile hem de Avrupa Güvenlik Strateji Belgesi ile yarattığı yeni güvenlik vizyonu içerisinde bulunma isteği içerisinde olsa da; AGSP'nin NATO'ya alternatif olma ihtimaline karşı bir duruş sergilemiştir. Çünkü Türkiye coğrafi konumu itibariyle, özellikle 11 Eylül saldırılarının etkisiyle dünya ve Avrupa güvenliği açısından riskli bir bölge olarak görülen Ortadoğu bölgesiyle ilgili gelişmelerin de etki alanı altında kalmaktadır. Bu bağlamda 1997 yılında ilk Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi'ni (*MGSB*) hazırlayan Türkiye, dış tehdit unsuru olarak Yunanistan ve Suriye'ye atıfta bulunurken, artan siyasal İslam tehlikesine de dikkat çekmiştir.²⁵⁰ 2001 yılında güncellenen bu belgenin, 11 Eylül'den ve Irak Savaşı'ndan sonra değişen tehditlere göre yeniden hazırlanması ve yenilenmesi

²⁵⁰ "Milli Güvenlik Siyaset Belgesi," *Hürriyet*, 22 Ağustos 2001 (<http://eski.bianet.org/diger/bilgi4150.htm>).

ancak 2005 yılında olabilmıştır. 2005 yılındaki Milli Güvenlik Siyaset Belgesine dair ayrıntılara bölüm içerisinde yer verilecektir.

Bunun yanında, 2003 yılında AGSP'nin güvenlik anlayışındaki gelişmelerin Türkiye'deki etkisinin yanı sıra; 2004 yılı da Türkiye'nin AB ile olan ilişkisinde yaşamsal öneme sahip olan bir yıl olmuştur. Özellikle Türkiye'nin AB'deki konumu açısından 2004 yılı içerisinde önemli siyasi gelişmeler yaşanırken; gelişen siyasi ilişkilerin güvenlik alanındaki ilişkilere yansımaları aynı ölçüde olamamıştır. AB'nin 1 Mayıs 2004 tarihinde gerçekleştireceği genişleme hareketi içerisinde Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nin AB'ye katılımı ve aynı yılın Aralık ayında AB'nin Türkiye'ye müzakere tarihi verip vermeyeceği konusu gündemin ve ilişkilerin en ön sırasında yer almıştır.

Ayrıca, 28-29 Haziran 2004 tarihlerinde İstanbul'da yapılmış olan NATO Zirvesi de Türkiye'nin dünya güvenliğindeki yeri ve önemi açısından etkili olmuştur. Hatta, 1996 yılından beri Bosna-Hersek'te NATO liderliğinde görev yapan Barış Koruma Gücü'nün (SFOR) liderliği AB Görev Gücü'ne (EUFOR) devretmesi kararı da, bu zirvede alınmıştır. Böylece, Aralık ayında düzenlenecek olan AB zirvesinde Türkiye müzakerelere başlanacağı kararını beklerken; aynı süreçlerde AB de, NATO'nun imkanlarından yararlanarak ilk aktif görevini gerçekleştirmiş olacaktır. Bu dönem içerisinde Türkiye, AGSP'de gerçekleşecek olan ilerlemelerde herhangi bir olumsuzluğa neden olmamak ve gelişen siyasi ilişkileri de sekteye uğratmamak adına SFOR'daki gücünün EUFOR'da da devamını kabul etmiştir. 2 Aralık 2004 tarihinden itibaren AB'nin, NATO imkan

ve yeteneklerinden faydalanarak Bosna-Hersek'te gerçekleştireceği Barış Koruma Harekatı'na (*EUFOR-ALTHEA*) toplam 7 bin kişilik bir kuvvetin katılması öngörülürken; Türkiye de 370 kişilik Türk Kuvvetiyle birliğin içinde yer almıştır.²⁵¹

NATO liderliğinde devam eden süreçteki desteğini görevin AB'ye geçişiyle de devam ettiren Türkiye, AB bünyesinde yeni kurulan entegre polis birimine (*Integrated Police Unit*) de 23 jandarma personeliyle destek sağlamıştır. 2006 yılındaki asker katkısı aynı kalırken; jandarma katkısı ise ikiye katlanarak 46'ya ulaşacak şekilde planlanmıştır.²⁵² 2007 yılındaki son bilgiler ise ALTHEA'ya Türkiye'nin katkısının 450 personelle devam ettiğini ve Türkiye'nin harekate destek veren altıncı en büyük ülke olduğunu göstermektedir.²⁵³ AGSP bağlamında Bosna-Hersek'teki AB Polis Misyonu'na (*EUPM*) da Emniyet Genel Müdürlüğü'nden 6, Jandarma Genel Komutanlığı'ndan da 6 olmak üzere 12 kişi ile katılım olmuştur.²⁵⁴ 1 Ocak 2006 tarihinde tekrar başlayan EUPM-II Misyonuna da 3 polis ve 6 jandarma ile katkıda bulunulması görüşülmüştür.²⁵⁵ Ayrıca Türkiye, İtalya ve Romanya ile birlikte kurduğu Muharebe Grupları'na da katkı sağlamakta olup; bu grupların 2009 yılı sonunda tam hareket kabiliyetine

---

²⁵¹ Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) Bilgi Notu, Ocak 2006, UNGY-I (http://www.abgs.gov.tr/tarama/tarama_files/31/agsp.pdf).

²⁵² *Age*.

²⁵³ Dışişleri Bakanlığı'nda yapılan görüşme, Ankara, 14 Mart 2008.

²⁵⁴ Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) Bilgi Notu, Ocak 2006, UNGY-I (http://www.abgs.gov.tr/tarama/tarama_files/31/agsp.pdf).

²⁵⁵ *Age*.

erişebileceği ve 2010 yılının ikinci yarısında da AB'ye deklare edileceği öngörülmektedir.²⁵⁶

2005 yılı sürecinde ise AB ile Türkiye arasında AGSP bağlamındaki ilişkiler daha çok Kıbrıs Rum Kesimi'nin AB'ye üyeliği ve Kıbrıs meselesi açısından şekillenmiştir. Çünkü 2002 Kopenhag Zirvesinde Türkiye ile AB arasında alınan karar uyarınca; Güney Kıbrıs Rum Kesimi, NATO ile Barış için Ortaklık Anlaşması imzalamadığından dolayı, NATO imkanlarını kullanarak yapılacak operasyonlarda yer alamayacaktı. Bu durumun ileriki yıllarda da sürmesi ve Türkiye'nin NATO-AB bağlantılı toplantılara Güney Kıbrıs'ın katılımını engellemeye devam etmesi, AB'de Kıbrıs konusunun daha da fazla bir sorun haline gelmesine neden olmuştur. NATO üyesi olan Türkiye için önemli olan, askeri operasyonlarla ilgili stratejik uygulamalardan ve hareket planlamasıyla ilgili yapılan işbirliği görüşmelerinden Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nin uzak tutulmasıydı.

Türkiye'nin bu yaklaşımına karşılık, Güney Kıbrıs Rum Kesimi de Türkiye'nin Avrupa Savunma Ajansı (*European Defence Agency*) ile anlaşma imzalamasını engellemeye çalışmış ve süreci veto etmiştir. 2004 yılında kurulan Avrupa Savunma Ajansı, AB'nin dışındaki ülkelerle de ilişkilerini meşru bir zemine dayandırmak istemiştir. Bu bağlamda AB, Norveç ve Türkiye'nin ajansa katılımı için bazı özel idari düzenlemelerin yapılmasını gerektiğini belirtmiştir. Norveç ile bu konuda bir metin üzerinde mutabakata varılırken; Türkiye ile de

---

²⁵⁶ Age.

aynı şekilde İdari Düzenlemeler Belgesi aracılığıyla anlaşmaya çalışılmıştır. Ancak, Türkiye'nin NATO üyesi bir ülke olarak AGSP-NATO operasyonlarında Rum Yönetimi'ni veto etmesinden dolayı; Güney Kıbrıs Rum Yönetimi de bu sürecin gelişimini veto ederek engellemeye uğraşmaktadır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi bu eyleminin sadece politik nedenlere dayandığını da ifade etmekten kaçınmamıştır.²⁵⁷

Konuya dair görüşlerini bildiren Büyükanıt, TSK'nın yaşanan gelişmeler karşısındaki yaklaşımını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Türkiye'nin, Avrupa Savunma Ajansı ile işbirliği ve AB ile gizlilik dereceli bilgilerin değişimine imkan verecek bir Güvenlik Anlaşması imzalaması, hiçbir teknik gerekçe olmaksızın, tamamen siyasi nedenlerle engellenmektedir. Önümüzdeki süreçte, AGSP'ye olan katkımız, AGSP'nin planlama ve karar oluşturma süreçlerine katılımımız nispetinde olacaktır. Bu gerçekten hareketle, AB'nin önümüzdeki dönemde daha yapıcı ve Türkiye'nin beklenti ve endişelerini karşılayan bir tutum izlemesini ümit etmekteyiz.”²⁵⁸

2005 yılına dair bir diğer önemli gelişme ise, Türkiye'nin çevresinde ve bölgesinde değişen tehdit unsurlarına karşın yeniden tanımladığı Milli Güvenlik Siyaset Belgesidir. Üç temel bölümden oluşan belgede; gelecek dönemde Türkiye'ye yönelik güvenlik konuları üzerinde durulduktan sonra, AB sürecinin

²⁵⁷ Dışişleri Bakanlığı'nda yapılan görüşme, Ankara, 14 Mart 2008.

²⁵⁸ “Org. Büyükanıt'tan İrtica Uyarıları,” 4 Nisan 2008 (http://www.aktifhaber.com/news_detail.php?id=163426).

Türkiye'nin temel iç ve dış güvenlik sorunlarını arttırabileceği veya azaltabileceği üzerinde durulmuştur.²⁵⁹ Türkiye'nin iç tehdit unsurlarının bir sıralamasına da yer verilen belgede, NATO'nun farklılaşan siyasetinde Türkiye'nin yerini almasının önemi vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra, Türkiye'yi çevreleyen bölgedeki tehdit konjonktürü'nün önemli ölçüde değiştiği belirtilmiştir. Bu bağlamda; Suriye ve Yunanistan bir tehdit olmaktan çıkarılırken, Irak'ın geleceğinin savaş sonrasında belirsizliğini koruduğuna ve İran'ın nükleer yetenek kazanmaya çalıştığı yolundaki istihbarat bilgilerine de atıfta bulunulmuştur.²⁶⁰ Ayrıca, Yunanistan'ın Türkiye ile olan sorunları AB zeminine taşınmasına ve bunların Türkiye-AB sorunu olarak algılanmasına izin verilmemesine de değinilirken; AB'ye girişin koşullarının Türkiye'nin milli çıkarlarına da ters olmaması gerektiğine de önem verilmiştir.²⁶¹

Türkiye ile AGSP arasında yaşanan gelişmeler sürecinde 2006 yılının Eylül ayında ise, AB'nin katılım müzakerelerinde 31'inci fasıl olan ortak dış, güvenlik ve savunma politikasıyla ilgili de tarama toplantısı başlamıştır. Bu kapsamda AB, Türkiye'den Ermenistan ile diplomatik ilişkilerin kurulmasını, Kıbrıs Rum Kesimi'nin AB-NATO Stratejik İşbirliğine katılımını engellememesini ve

---

²⁵⁹ Mustafa Balbay, "Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi," *Cumhuriyet*, 14 Kasım 2005 (<http://www.8sutun.com/node/3827>).

²⁶⁰ Sedat Ergin, "Milli Güvenlik Siyaset Belgesi Değiştiriliyor," *Hürriyet*, 24 Kasım 2004 (<http://www.abgs.gov.tr/index.php?l=1&p=33635>).

²⁶¹ Mustafa Balbay, "Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi," *Cumhuriyet*, 14 Kasım 2005 (<http://www.8sutun.com/node/3827>).

Yunanistan ile olan sorunlarını iyi komşuluk ilişkileri çerçevesinde çözmesini talep etmiştir.²⁶²

2007 yılıyla birlikte, AB ile Türkiye arasında yaşanan siyasi ilişkiler ciddi bir duraklama dönemiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu süreçte Fransa gibi AB ülkelerinden Türkiye'ye dair yapılan olumsuz yorumlar ve bu olumsuzlukların Türk kamuoyunda ve hükümetinde yansıttığı yılgınlık psikolojisi sürecin hızını kesen en önemli sebeplerden olmuştur. Yaşanan siyasi duraklamanın yanı sıra; güvenlik ve askeri boyuttaki ilişkilerde de ciddi bir gerileme ve uzaklaşma söz konusudur. Özellikle, AGSP Projeleri kapsamında 2010 yılı “Temel Hedef Kuvvet Kataloğu'na” katılacak olan özel kuvvet tugayını Türkiye'nin; AB emrinden geri çekme kararı AB açısından şok etkisi yaratmıştır.²⁶³ Türkiye ise katılmayı taahhüt ettikleri tugayın, AB tarafından asıl askeri unsurlar içerisinde değil de yedek unsurlar arasında yer verilmesinden ötürü bu kararı aldıklarını belirtmiştir. Çünkü Türkiye 2000'li yıllardan beri AB'nin düzenlediği operasyonlara destek vererek katılmasına rağmen, beklentilerinin AB tarafından tam olarak karşılanmadığını ve sorunların çözümsüzlüğe itildiğini belirtmiştir. Bu bağlamda Türkiye için AB operasyonlarına, hem NATO üyesi olarak hem de AB katılım müzakerelerine başlamış bir ülke olarak sağladığı desteğin; sadece “ilave” olarak görülmesi rahatsız edici olmuştur.²⁶⁴ Türkiye'nin aldığı bu kararı

²⁶² “AB ile Ortak Dış, güvenlik ve savunma tarama toplantısı başladı,” *AB Haber*, 14 Eylül 2006 (<http://www.abhaber.com/haber.php?id=13284>).

²⁶³ Bkz. “AB'ye Asker Resti Çekildi,” *Sabah*, 07 Haziran 2007

(<http://arsiv.sabah.com.tr/2007/06/07/haber,F822EF568689477F9F4EF51BD39839A1.html>).

²⁶⁴ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. “AB'ye Asker Resti,” *Anadolu Ajansı*, 07 Haziran 2007 (<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=6666409>).

NATO'ya haber vermeden ve bildirmeden uygulamaya sokmuş olması da, konuyu NATO'ya dair bir mesele olarak düşünmediğinden kaynaklanmıştır.

Son dönemdeki güvenlik ilişkilerine bakıldığında ise Türkiye'nin AB'nin Kosova'daki misyonu olan EULEX'e katılıp katılmayacağı konusu önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. 17 Şubat 2008 tarihinde Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesiyle, Kosova'yı ilk tanıyan ülkelerden biri de Türkiye olmuştur. Kosova'da, AB'nin polis ve adalet misyonu olarak görev yapacak olan EULEX; AB'nin üstlendiği sivil misyonlardan en kapsamlısı olma hazırlığındadır.²⁶⁵ Kosova'da birbirini tamamlayıcı görevler yürüten NATO ile EULEX arasında resmi bir işbirliğinin sağlanamamasında, AB Türkiye'yi önemli bir engel olarak görmekteydi.²⁶⁶ Çünkü AB'ne göre, Türkiye Kosova'daki AB misyonu ile NATO arasında sağlanacak işbirliğinin resmiyete dökülmesi karşısında NATO'daki varlığının güçsüzleşeceğini düşünüyordu.²⁶⁷ Ancak Türkiye Kosova'da EULEX'de yer alacağına²⁶⁸ dair açıklamalarda bulunarak; sürecin önünü tıkamayacağını sinyallerini vermiştir. Her ne kadar şu anda bu konuda net bir açılım ortaya koyulmadıysa da, ilerleyen günlerde Türkiye'nin AB misyonu olan EULEX içerisinde hangi boyutlarda yer alacağı da önem kazanacaktır.

²⁶⁵ "Türkiye'nin Vetosu EULEX Misyonuna Engel," 21 Şubat 2008 (<http://www.dw-world.de/dw/article/0,2144,3141448,00.html>).

²⁶⁶ *Age*.

²⁶⁷ *Age*.

²⁶⁸ "Türkiye AB'nin Kosova Misyonuna Katılıyor," 15 Şubat 2008 (<http://www.abhaber.com/haber.php?id=20967>).

Değerlendirme ve Sonuç

11 Eylül sonrasında oluşan dünya politikası içerisinde güvenlik kavramına yaklaşım açısından; hem AB'nin hem de ABD'nin rolü ve bakış açısı daha belirgin olarak görülmeye başlamıştır. Özellikle Irak savaşında yaşanan fikir ayrılıkları nedeniyle, NATO ile AB arasında farklılıklar olabildiği gibi, AB içerisinde de aynı konuya dair ayrılıklar olabilmektedir. Bu bağlamda ABD, dünyadaki güvenlik açısından daha sert olarak nitelendirilen sopa gücünü oluştururken, AB ise yumuşak güvenliğe dair yaklaşımlarıyla havuç politikasına yönelik bir tutum geliştirmiştir.²⁶⁹ Her ne kadar AB, AGSP ile kendi güvenlik yapılanmasını geliştirmeye çalışmışsa da; 2000'li yıllarda da, NATO'nun sağladığı askeri güvenlikten faydalanmış ama bir yandan da güvenlik kavramının daha sivil tarafına eğilmeye özen göstermiştir. Çünkü AGSP, NATO gibi askeri bir ittifak olmak yerine daha çok; siyasi bir topluluğun güvenlik boyutunu geliştiren tarafı olarak ilerlemiştir.²⁷⁰

Bu bağlamda AB, AGSP'nin varlığını kendi siyasi gelişimini tamamlayıcı ve bütünleyici bir etken olarak görmüştür. Bu nedenle de, NATO kendi alanı ve sahası dışına çıkarak bütün dünyanın güvenliğini sağlamaya uğraşırken, AB kendi sınırları içinde daha dar ve kısıtlı bir alanda güvenlik çerçevesini geliştirmeye çalışmıştır.²⁷¹ Ancak ne kadar AB ile NATO arasında Atlantik-ötesi ilişkiler bağlamında bir rekabet olsa da; AGSP, NATO'dan devraldığı birçok operasyonda

²⁶⁹ Emekli bir bürokrat ile yapılan görüşme, Ankara, 19 Mart 2008.

²⁷⁰ Dışişleri Bakanlığında yapılan görüşme, Ankara, 14 Mart 2008.

²⁷¹ E. Tümç. Armağan Kuloğlu ile yapılan görüşme, Global Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara, 11 Nisan 2008.

sorumluluğu üstlenerek, ilişkilerin daha da yakın bir işbirliği boyutuna uzanmasını sağlamıştır.

Türkiye açısından ise 11 Eylül'den sonraki süreçte güvenlik konusunda hem AB ile hem de ABD ile olan ilişkiler çok daha belirsiz bir hal almıştır. Özellikle Irak Savaşı sürecinde Türkiye'nin ABD'ye sağlayacağı desteğin 1 Mart 2003 günü yapılan tezkere oylamasında Meclis'ten kabul alamaması ABD'yle olan ilişkileri ciddi bir çıkmaza sokmuştur. Daha sonra bozulan ilişkilerin neticesinde, Ortadoğu güvenliği bağlamında Türkiye'nin Irak'ta etkisiz kalması, kendi aleyhine görülebilecek daha farklı durumların gelişmesine neden olmuştur. Özellikle bu bölgede Türkiye'nin en büyük güvenlik tehdidinin nedeni olan PKK'nın, Avrupa'daki belli güçler tarafından siyasi bir eğilimle algılanması ve onun uzantıları olan Kuzey Irak'taki yapılanmalarının görmezden gelinmesi; Türkiye'nin bu sürece dair yanlış güvenlik politikalarının en büyük eserleri olmuştur.²⁷²

Türkiye, ABD ile olan ilişkilerinde yanlış açılımlar izlerken; AB ile de AGSP konusunda hiçbir mesafe ve ilerleme kaydedememiştir. Türkiye'nin 2002'li yıllardan itibaren AB'den müzakere tarihi alabilmek için izlediği politikalar güvenlik bağlamında bazı tavizlerin verilmesine, değişen Avrupa güvenlik algılamasının doğru okunamamasına neden olmuştur. Türkiye'nin AGSP'deki direnci, AB ile sağlanacak siyasi gelişmeler uğruna kırılırken; AB'nin dayatmalarına da göz yumulmuş ve Türkiye'nin güvenlik konusundaki tutumunda

---

²⁷² *Age.*

gereken tepkiler net olarak yansıtılmamıştır. Özellikle Türkiye'nin, Yunanistan ve Kıbrıs Rum Yönetimi ile olan siyasi gerginliklerinin AGSP bağlamına yansımış olması; bu sürece dair olumsuz bir etki yaratmıştır. Çünkü GKRY'nin bloke etme politikasıyla, Türkiye Avrupa Savunma Ajansı'ndan uzak tutulurken; AB ile arasında her konuda gizli bilgi ve belge değişimini gerektiren güvenlik anlaşmasını da imzalamamaktadır. Bu konuya dair Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt'ın görüşleri daha önceki bölüm olan, AGSP ile ilgili yaşanan gelişmeler ve Türkiye başlığı altında ortaya koyulmuştur.

Aynı zamanda Türkiye, bu süreçte AGSP'nin önderliğinde yapılan birçok operasyonda yer almış olmasına karşın; AGSP'nin karar alma mekanizmasında yer bulabilmek açısından hiçbir ilerleme kaydedememiştir. Bu bağlamda, Türkiye, Afganistan ve Kosova gibi kendisi için önemli olan bölgelerdeki operasyonlarda söz sahibi olmak istemesine rağmen; karar alma mekanizmalarına katılamamaktadır.²⁷³ AB, Türkiye'nin harekatlara katılmasını istemesine rağmen; Türkiye'nin, NATO üyeliğinden kaynaklanan haklarıyla değil, kendi koyduğu şartlarla katılmasını istemektedir.²⁷⁴

Bu bağlamda, AB ile Türkiye arasında güvenlik konusunda ciddi yorum farklılıkları belirirken; ilişkilerin boyutu da net bir görüntü verememiştir. Özellikle 2002'den sonra AB tarafından, Türkiye'nin AGSP'de yeri olup olmaması gerektiği sorgulanırken; hangi özelliklerle işbirliğinin geliştirileceği de

²⁷³ Dışişleri Bakanlığında yapılan görüşme, Ankara, 14 Mart 2008.

²⁷⁴ *Age*.

önem kazanmıştır. Çünkü AB ile Türkiye arasındaki güvenlik algılamalarındaki farklar çok daha belirgin bir hal kazanmıştır. Özellikle AB'nin AGSP'yi geliştirirken, Türkiye'nin coğrafi ve jeo-stratejik öneminden dolayı Türkiye'ye ihtiyacı olduğu fikri; Türkiye tarafından kabul edilmek istenmese de artık, AB tarafından yetersiz bir görüş olarak görülmektedir. Bunun nedeni ise AB'nin Soğuk Savaş sonrasında yeni geliştirdiği güvenlik politikasında sadece ülkelerin coğrafi konumlarını değil aynı zamanda; iç siyasi politikalarının, demokratik yaklaşımlarının ve sosyal devlet gibi özelliklerinin de önem kazanmış olmasıdır.

AB, daha sivil bir güvenlik çerçevesiyle ilerlerken; Türkiye, kendisini güvenlik açısından çok da kabul etmeye istekli olmayan Avrupa'yı, yeni güvenlik yaklaşımlarıyla kendi lehine doğru yönlendirememiştir. Ancak Türkiye'nin AB ile arasında oluşan güvenlik algılaması farklılığını sadece Türkiye'nin eski politikalarına ve yaklaşımlarına indirgeyerek açıklamak da eksik kalacaktır. Çünkü Türkiye'nin eski güvenlik açımlarından vazgeçememesinde kendi güvenlik alanı içerisinde yaşadığı tehditlerin de önemi büyüktür. Türkiye, üzerinde yaşadığı coğrafyadan dolayı savunma ve güvenlik anlamında daha sert ve asker-odaklı bir yaklaşım izlemek zorunda olduğunu; Türkiye'nin kendine has bazı özelliklerinin varlığıyla bağdaştırarak açıklamaktadır. Bu konu hakkında görüşlerini bildiren Harp Akademileri Eski Komutanı Org. Şenoğul şu açıklamalarda bulunmuştur:

“Türkiye, gerek doğu-batı, gerekse kuzey-güney ekseninde, dünyanın en hassas siyasi, ekonomik, askeri ve jeo-stratejik fay hattı üzerinde bulunmaktadır. Yeni tehdit ve risklerin yoğunlaştığı

Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu üçgeninin merkezinde yer alan konumuyla Türkiye; tehdit ve risklerin hem doğrudan hedefini teşkil etmekte, hem de dolaylı etkisi altında bulunmaktadır.”²⁷⁵

Bu noktada; Türkiye ile AB'nin güvenlik algılamalarında mevcut tehdit unsurlarının da payı büyüktür. Türkiye'nin hem etrafındaki bölgelerde yaşanan güvenlik bunalımları hem de kendi içerisinde yaşadığı irtica, bölücülük ve İslami terör gibi sıkıntılar bölgesinde güçlü bir Silahlı Kuvvetlerin varlığını gerektirmektedir. AB ise, Türkiye'nin tanımladığı bu tehditleri, tehdit olarak görmezken; ifade edilen konuların demokrasi, insan hakları ve azınlıklar bağlamında çözülebileceğini düşünüyor. Bu ise Türkiye'nin güvenlik bağlamında, kendisini güç politikasını ve klasik jeopolitik kaygıları aşmayı hedefleyen bir güvenlik topluluğu olarak gören AB²⁷⁶ye ait olmadığını açıkça göstermektedir. Soğuk Savaş sürecinde sadece konjonktürel yapıdan dolayı Türkiye ile AT arasında gelişen “soğuk bir biz” yaklaşımının bile hiçbir parçası günümüzde yoktur. Çünkü artık “biz” olmanın verdiği unsurları oluşturan ve “öteki” olarak algılanan enstrümental bağlar olmadığı gibi; güvenlik açısından iki taraf arasındaki ilişki birbirlerini “biz” ve “öteki” olarak nitelendirdikleri uç bir noktaya doğru sürüklenmektedir.

²⁷⁵ “Harp Akademileri Komutanı'nın Konuşması,” *Türkiye-AB İlişkileri*, 11 Ocak 2001 (http://www.belgenet.com/arsiv/ab/senogul_110101.html).

²⁷⁶ Ali L. Karaosmanoğlu, “Globalization and Its Impact...,” s. 22.

GENEL SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu tez içerisinde AGSP ve Türkiye bağlamında, Avrupa güvenliğinde Türkiye'nin değişen konumu tarihsel açıdan oluşan şartlara ve bu şartların dünya üzerinde yarattığı etkilere bağlı olarak analiz edilmeye çalışılmıştır. Türkiye'nin Avrupa güvenliğindeki yerinin hangi süreçlerde nerede ve nasıl olduğu sorusu, Karl Deutsch'un "güvenlik topluluğu" yaklaşımından faydalanarak sorgulanmıştır. Bu bağlamda tarih boyunca "öteki" olarak algılanan Türkiye'nin Avrupa güvenliğindeki "öteki"liğinin oluşan hangi şartlara göre görmezden gelinemediği ya da gelinemediği, Soğuk Savaş sürecinden günümüze kadar uzanan süreçte dönemsel olarak ele alınmıştır. Altı bölümden oluşan tez kapsamında, giriş bölümünden sonra ikinci olarak teorik çerçeveye yer verilirken; farklı teorilerin güvenlik ve savunma gibi kavramlara dair bakış açılarına da değinilmiştir.

Üçüncü bölümde ise Soğuk Savaş sürecinde Avrupa güvenliğinde Türkiye'nin konumu o dönemin etkili askeri örgütlenmesi olan NATO ekseninde değerlendirilirken; o sürecin "güvenlik topluluğu" olarak ele alınan NATO içerisinde AT ile Türkiye arasında oluşan "biz" faktörünün hangi etkenlerden dolayı oluşabildiği incelenmiştir. Dördüncü bölümde ise Soğuk Savaş sonrası Avrupa'daki güvenlik yapılanmasına ve AGSP'nin oluşum aşamalarına daha çok tarihsel süreçte yaşanan değişimler ve ilerlemeler bağlamında bakılmıştır. Beşinci bölümde ise dördüncü bölümde anlatılan tarihsel çerçeveye ilişkili olarak;

Avrupa’da oluşan yeni güvenlik mimarisi ve Türkiye bağlamında, AGSP’de Türkiye’nin yerinin ne olduğu ya da olması gerektiği ve bunun hem AB hem de ABD nezdinde nasıl bir tutum içerisinde ele alındığı sorgulanmıştır. Ayrıca aynı bölüm kapsamında, Türkiye’nin değişen dünya şartları içerisinde Avrupa güvenliği’ndeki yerinin nereden nereye doğru sürüklendiği ve bunun hangi etkenlerin varlığı ya da yokluğuyla oluşabildiği analiz edilmeye çalışılmıştır. Özellikle Türkiye’nin önceki tarihsel dönemlerdeki yapılanmalardan kaynaklanan haklarının, yeni oluşan yapılanmalarda da bulunmasına dair istekleri ve bunun karşısında oluşan tepkiler uzlaşma metinleri çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Bunun yanı sıra, beşinci bölümde Türkiye ile AB arasında oluşan güvenlik algılama farklılıklarının hangi ekseninde oluşabildiği ve oluşan bu farklılıkların iki tarafın güvenlik anlayışlarını hangi yönlere taşıdığı sorgulanmıştır. Bu noktada da beşinci bölüm içerisinde zamanında belli nedenlerden ötürü “öteki”liği göz ardı edilen Türkiye’nin; Soğuk Savaş sonrasında, güvenlik bağlamında AB ile olan ilişkisinin ne derece “güvenlik topluluğu” kavramına uygun olduğu değerlendirilmiştir. Altıncı bölüm yani son bölümde ise özellikle 2002’den sonra AGSP’de yaşanan gelişmeler ve Türkiye ekseninde; 11 Eylül’ün ve daha sonrasındaki Irak Savaşı’nın etkileri hem Atlantik ötesi ilişkiler hem de AB-Türkiye ilişkileri çerçevesinde ele alınmıştır. Bu bölüm içerisinde ABD’nin ve AB’nin oluşturduğu güvenlik strateji belgelerine yer verilirken; Türkiye’nin bu süreçte yeniden yorumladığı Milli Güvenlik Siyaset Belgesi’nin kapsamına da vurgu yapılmıştır. Özellikle Irak Savaşı’ndan sonra daha da net görünür hale gelen ABD ile AB’nin güvenlik anlayışlarındaki farklılıkların ne bağlamda olduğu ve

Türkiye'nin bu anlayışlardan hangisine daha yakın bir güvenlik politikasının olduğuna bakılmıştır.

Bunun yanında, Avrupa'nın yeni geliştirdiği sivil güvenlik yaklaşımı ile oluşan yeni tehditlere karşı terör kavramını nasıl tanımladığına ve belirlediği terörist listesinin içeriğine de bu bölüm içerisinde yer verilmiştir. Aynı zamanda AGSP çerçevesinde gerçekleştirilen operasyonlara ve Türkiye'nin bu operasyonlarda ne derece yer aldığına da değinilirken; AGSP ile Türkiye bağlamında yaşanan gelişmeler de ele alınmıştır. Bu bölüm içerisinde AB'den müzakere tarihi bekleyen Türkiye'nin siyasi ilişkilerde yaşanan ilerlemeler uğruna, güvenlik ilişkilerinde daha yetersiz kaldığına da vurgu yapılmıştır. Ayrıca, Türkiye'nin bu süreçte güvenlik algılamaları bağlamında AB ile yaşadığı farklılığın nedenleri ve bunun sonuçlarına da yer verilmiştir.

Genel bir çerçeve içerisinde Türkiye açısından tarihsel bağlamda ele alırsak; Soğuk Savaş dönemi boyunca, Türkiye üye olduğu NATO ile Avrupa güvenlik sisteminin önemli bir parçası olmuştur. Özellikle o dönemin tek mevcut tehdidi ve “öteki”si olarak görülen SSCB tehlikesine karşı Avrupa güvenliğinde ve savunmasında önemli bir yer edinmiş olan Türkiye, güvenlik ve tehdit algılamaları ekseninde de NATO'nun önemli bir müttefiki olmuştur. Bu dönem içerisinde Batı Avrupa güvenlik sisteminin “güvenlik topluluğu” olarak görülen en büyük askeri yapılanması olan NATO ile Türkiye arasında, Türkiye'nin jeostratejik konumundan ve hatta askeri gücünden kaynaklanan enstrümental bir bağ oluşmuştur. Ancak bu birliktelik, Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminin şartlarıyla

bağlantılı olarak, “soğuk bir biz” yaklaşımı içerisinde kabullenilmesine ve algılanılmasına neden olmuştur. İdeolojik kamplaşmaların en belirgin olduğu bu dönem içerisinde, coğrafi konumundan kaynaklanan özelliğinden ötürü Türkiye’nin “öteki”liği bir anlamda göz ardı edilmiştir.

SSCB’nin yıkılması ve Soğuk Savaşın bitişi ile birlikte iki kutuplu düzenin sona ermesi, Soğuk Savaş dönemini bünyesinde en fazla hissedilen Avrupa için de önemli değişikliklere ve geçiş dönemine sahne olmuştur. Bu süreç içerisinde güvenlik yaklaşımlarında ve tehditlerinde yeni öğeler belirirken; dengelerin değişmesiyle NATO gibi uluslararası kurumlarda da ciddi dönüşümler yaşanmıştır. Soğuk Savaş dönemi sürecinde NATO güvenlik şemsiyesi altında kendi güvenliğini sağlayan AT üyeleri, 1990’lı yıllarda Avrupa kıtasının tam ortasında Balkanlar’da yaşanan çatışmaların da etkisiyle AGSP’nin gelişimine hız vermişlerdir. 1959 yılından beri AT ile olan siyasi ilişkilerini, AGSP bağlamında güvenlik açısından geliştirmek isteyen Türkiye; hem NATO üyeliği’nden, hem de BAB’daki ortak üyeliği’nden kaynaklanan haklarıyla kendini ifade etmeye çalışmıştır.

Bu süreç içerisinde ABD’ye yönelik yapılan terörist saldırılar ve bunun sonucunda gelişen Irak Savaşı, Soğuk Savaş’ın bitişiyle yeni bir başkalaşım yaşayan Avrupa kıtasını bir kez daha yeni bir açılımla karşı karşıya getirmiştir. Çünkü bu süreçte AB’nin ABD ile yaşadığı güvenlik yaklaşımlarındaki farklılıklar, AB’nin kendi içinde de ayrılıklara ve bölünmelere sebep olmuştur.

Yeni geliştirdiği sivil güvenlik yaklaşımının temelini insan eksenine oturtan AB, demokratik ideallere yönelerek barış ve istikrarı geliştirmeye çalışmıştır.²⁷⁷

Her ne kadar AGSP ile Avrupa güvenliği anlamında önemli adımlar AB bünyesinde atılmış olsa da; bunun ne ölçüde AB'nin tam anlamıyla güvenlik topluluğu olarak görülebilecek bir birlik olma yaklaşımını gösterdiği henüz net değildir. Çünkü son dönemde Irak Savaşında da görüldüğu üzere, AB üye ülkeleri arasında dış politika ve güvenlik anlamındaki fikir ayrılıkları devam etmektedir.

AGSP ve Türkiye bağlamında, Avrupa güvenliğinde Türkiye'nin konumu özellikle Soğuk Savaş sonrasında çok daha karmaşık bir hal almıştır. Çünkü bir yandan AB ile olan ilişkisini siyasal, kurumsal ve hukuksal boyutta uyguladığı yeni programlarla pekiştirmeye çalışan bir Türkiye resminin yanında, bir yandan da güvenlik anlamında AGSP'nin kurumsallaşma sürecindeki karar mekanizmasından uzak tutulan bir Türkiye gerçeği vardır.²⁷⁸ Türkiye'nin bu durumu hakkında Avrupa Parlamentosu Dışışleri Komisyonu'nda yaptığı konuşmasında Türk Dışışleri Bakanı Cem; "AGSK konusunda Türkiye'nin görüş ve tavrının açık olduğunu vurgulamış ancak bunların yeterli bulunmadığına" dair mesajları vermeye çalışmıştır.²⁷⁹ Bu konu hakkında görüşünü ifade eden Doğru

²⁷⁷ Ali L. Karaosmanoğlu, "Globalization and Its Impact..." s. 22.

²⁷⁸ Gözen, "Turkey's Delicate Position..." s. 29.

²⁷⁹ "Dışışleri Bakanı Cem'in Basın Toplantısı: AP'deki Konuşmamda İstediğim Mesajları Verdim," 29 Kasım 2000

(<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/HABERANADOLU/HABER-ANA/2000/11/HA29x11x00.HTM#%204>).

Yol Partisi Genel Başkanı Tansu Çiller ise; “AGSK içerisinde Türkiye’nin duruşunun açıkça reddedildiğini”²⁸⁰ söylemiştir.

Bu bağlamda Türkiye ile AB arasındaki entegrasyon ilişkisi çelişkilerle dolu bir görüntü vermektedir; yani bir anlamda yakınlaşma ve ittifak kurma söz konusu olurken, diğer açıdan da bir yabancılaşma ya da uzaklaşma belirmektedir.²⁸¹ Bu dönem içerisinde Türkiye ile AB arasındaki uzaklaşmada iki tarafında kendi şartlarıyla birbirini algılamaya ve tanımlamaya çalışması büyük bir etkidir. Çünkü AB AGSP ile, geliştirdiği güvenlik yaklaşımında bir Avrupa güvenlik kültürü ve stratejisi oluşturmaya çalışmıştır. Bu noktada da o ülkelerin AGSP sürecindeki konumlarında, sadece coğrafi özellikleri ve askeri güçleri ön plana çıkmamış, aynı zamanda değişen güvenlik kavramının karşısındaki yeni tehdit unsurlarını etkileyen hukuki, sosyal, ekonomik ve demokratik yaklaşımları da önem kazanmıştır.

Bu açıdan bakıldığında ise Türkiye ile AB arasında çok daha fazla uzaklaşma eğilimi görülmektedir; bunun en önemli nedenlerinden biri ise Türkiye’nin, Avrupa’nın yeni güvenlik sistemindeki rolünü oluşturan güvenlik etkenlerinin ve unsurlarının farklı olduğunu görememesidir. Çünkü AGSP içerisindeki operasyonlarda Türkiye, dünya barışına katkıda bulunmak için ne kadar görev almışsa da; her zaman kendi ülkesinin güvenliğini ön planda tutan askeri odaklı bir güvenlik yaklaşımını devam ettirmiştir. Bu tutumun devam

²⁸⁰ “Çiller’in Grup Konuşması,” 14 Kasım 2001
(http://www.belgenet.com/2001/ciller_141101.html).

²⁸¹ *Age*.

ettirilmesinde siyasal coğrafya açısından zor bir alanda bulunduğu inanan Türkiye'nin, ulusal güvenlik kaygılarının ön planda olması büyük bir etkidir. Özellikle 90'lı yıllarla birlikte Türkiye'nin karşısına ulusal güvenliğini tehdit eden unsurlar olarak çıkan; PKK, İslami terör ve irticai türdeki faaliyetler Türkiye'nin resmi bakış açısına göre sert ve askeri odaklı yaklaşımının en önemli nedenleri olmuşlardır. Bu konuya dair fikirlerini belirten Genelkurmay Başkanı Büyükanıt; "Bütün jeopolitik kuramların ilgi sahasında kalan Türkiye topraklarının üzerinde ulusal bütünlüğü koruyarak yaşayabilmek için güçlü olmak gerekmektedir,"²⁸² diyerek mevcut güvenlik anlayışı hakkında ipuçları vermiştir. Bunun yanında, Türkiye'nin kapalı ve sert politikalarının bir diğer örneği ise; Türkiye'nin Milli Güvenlik ve Siyaset Belgesi politikasında uyguladığı gizlilik esasıdır. Özellikle AB ve ABD kendi güvenlik strateji belgelerini internetten yayınlarken, güvenlik perspektiflerine dair alınan kararları bütün dünya ile paylaşırken; Türkiye ise güvenlik strateji belgesini resmen açıklamamakta, Türk kamuoyu bu konuda sadece gazetelerde ve köşe yazılarından çıkan haberlerle kısmen bilgi sahibi olabilmektedir.

Ayrıca, AB'ye üyelik sürecinde yapılan uyum yasalarının kabullenilmesinde de kamuoyu düzeyinde ciddi sorunlar yaşanmış ve ülkenin güvenliğini ilgilendiren iç meselelere karışıldığına dair düşünceler oluşmuştur. Özellikle Avrupa güvenliğinin önemli bir parçası olan demokrasi, insan hakları, azınlıklar ve kolektif kimlikler gibi konulara dair normlar ve uygulamalar Türkiye'nin etnik

²⁸² "Org. Büyükanıt'tan İrtica Uyarıları," 4 Nisan 2008
(http://www.aktifhaber.com/news_detail.php?id=163426).

yapısını tehdit eden unsurlar olarak görülmüş ve tepki toplamıştır. Bu konuya dair, Avrupa Birliği Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu tarafından hazırlanmış olan raporlarda “Türkiye’de dini ve etnik azınlıklar” konusuna ısrarla yer verildiğine dikkati çeken Orgeneral Büyükanıt, Türkiye’de durmadan yeni azınlıklar üretildiğini²⁸³ söyleyerek görüşünü ve tepkisini belli etmiştir. Bunun yanı sıra, Avrupa Birliği Başkanı Barosso’nun Nisan 2008 tarihinde Türkiye’ye yaptığı ziyaret sonrasında Türkiye’nin iç meselelerine dair yaptığı açıklamalar hakkında tepkisini dile getiren Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli de; AB’nin adeta bir müfettiş tavrıyla hareket ettiğini ve Türkiye’ye önyargılı yaklaştığını²⁸⁴ ifade ederek görüşünü belirtmiştir.

Her ne kadar, Türkiye 2002’li yılından beri üzerinde çalıştığı yasa değişiklikleri ve demokratikleşme süreciyle Avrupa’daki yumuşak güvenlik anlayışının bir parçası olduğunu göstermek için uğraşmışsa da; pratikteki uygulamalar aynı düzeyde olamamıştır. Çünkü Türkiye gibi, bölgesinde ve çevresinde açık tehdit unsurları ve terör bunalımlarıyla yaşayan bir ülkenin sert bir güvenlik anlayışını ılımlı hale getirmesi; ancak iç siyasal koşulların ve dış konjonktürün değişimiyle mümkün olabilecektir. Çünkü Soğuk Savaş dönemine kadar belirgin olan bir “öteki” Türkiye’yi “biz”in bir müttefiki ve destekçisi yapabilmiştir. Ancak bu bağ Türkiye’nin o dönemde “biz” olmanın unsurlarını taşıyan kimliğinden ya da özelliklerinden değil, sadece tarihsel dönemin gerektirdiklerinin zorunluluğundan kaynaklanmıştır.

²⁸³ “Büyükanıt’ın Konuşmasının Tam Metni,” *Hürriyet*, 12 Nisan 2007 (<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=6321761>).

²⁸⁴ “Bahçeli: Türklük ve Türk Milleti Ayrı Şeyler,” *Hürriyet*, 15 Nisan 2008 (<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=8703989>).

Soğuk Savaş sonrasında ise Türkiye ile AB arasında güvenlik topluluğu ilişkisini oluşturabilecek herhangi bir “öteki” olmadığı gibi; “biz” olmayı vareden birleştirici herhangi bir unsur ve öge de olmamıştır. Çünkü Türkiye jeo-stratejik pozisyonundan ve ulus-devlet anlayışından ileri gelen kendisine has özellikleri olduğunu söylerken; AB ise kendisinin güvenliği için Türkiye’nin şu dönemde vazgeçilmez olacağını hissedecek herhangi bir coğrafi ve stratejik pozisyon görememektedir.²⁸⁵ Bu noktada ise Türkiye ile AB arasındaki güvenlik kültüründe ayrışmalar ve bölünmeler olabilmektedir. Çünkü, Türkiye kendi güvenliği anlamında karşılaştığı tehditler ile varolma ya da yokolma mücadelesiyle uğraşırken; AB ise olası tehditler olarak algıladığı tehlikelere karşı yaklaşımlar geliştirmekle uğraşmaktadır.²⁸⁶ Bu bağlamda AB ile Türkiye arasında oluşan algılama farklılığında ön plana çıkan unsur; Türkiye’nin kendi iç güvenliğine dair sorunları mevcut güvenlik politikasına gerekçe göstermesi ve bu gerekçeleri AB’nin anlayamaması noktasında belirmektedir. Bu konu hakkında ABD’nin en büyük siyasi analiz kuruluşlarından olan Rand’ın hazırladığı raporda da ifade edildiği gibi; güvenlik konusunda Türkiye ile Batı arasındaki en büyük farklılık, “Türkiye’nin ulusal güvenliğinde iç siyasi konuların ön plana çıkması”²⁸⁷ şeklinde açıklanmaktadır. Her ne kadar Avrupa ve ABD’nin de özellikle son dönemde kendi ülkelerine yönelik iç siyasi tehditler bulunsa da; güvenlik algulamalarını daha farklı bir perspektif ve açımla tanımlamaya çalıştıkları da ayrı bir gerçek

²⁸⁵ Ali L. Karaosmanoğlu, “Globalization and Its Impact...,” s. 22.

²⁸⁶ E. Tümg. Armağan Kuloğlu ile yapılan görüşme, Global Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara, 11 Nisan 2008.

²⁸⁷ Rand Corporation’ın raporu: The Future of Turkish-Western Relations: Toward A Strategic Plan’dan aktaran Cüneyt Ülsever, “TSK’nın Rolünü de Tartışalım,” *Hürriyet*, 30 Ağustos 2000 (<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=-178481&yazarid=3>).

olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konu hakkında 2002 yazında ANAP Kongresinde yaptığı konuşmasında, Türkiye ve AB arasındaki farklılıklardan birinin de “güvenlik” kavramının kapsamında olduğuna dikkatleri çeken Dışişleri Eski Bakanı Mesut Yılmaz, bunun AB’ye bütünleşmeye yönelik reformları engellediğini de ifade etmiştir.²⁸⁸

Bu açıdan günümüzde Türkiye ile AB arasında güvenlik topluluğu ilişkisi olduğunu söylemek imkansızdır; ama bu hususta Türkiye’nin yapması gereken dünyada ve Avrupa güvenliğinde oluşan şartlara göre pozisyonunu belirlemek ve tepkisini belli etmek olacaktır. Çünkü öngörülemez tehdit unsurlarının olduğu günümüzde tarihsel açıdan Türkiye’nin Avrupa güvenliği’ndeki konumu çok daha fazla kompleks ve uç bir noktaya taşınmıştır. Bu nedenle Türkiye’nin yapması gereken eski güvenlik geleneğini, değişen dünya düzeni içinde oluşan şartlara uygun olarak; yeni güvenlik stratejileri ve algılamalarıyla bütünleştirebilmektir.

---

²⁸⁸ Pınar Bilgin, “Türkiye-AB İlişkilerinde Güvenlik...,” s. 218

KAYNAKÇA

- Adler Emanuel, Michael Barnett, (1998) *Security Communities*, (Cambridge: Cambridge University Press)
- Akgül Açıkmeşe, Sinem, (2002) “Avrupa Birliği’nin Geleceği Konvansiyonunda Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının Yeri”, *ATAUM Bülteni*, Güz, ss. 1-8
- Albright, Madeleine, Statement to the North Atlantic Council, 8 Aralık 1998, (http://www.fas.org/man/nato/news/1998/98120802_tlt.html), Erişim: 23 Ocak 2008.
- Arat Tuğrul, Sinem Baykal, (2006) “AB’yle İlişkiler: 1990-2001 - Küreselleşme Ekseninde Türkiye” *Türk Dış Politikası Cilt 2*, derl., Baskın Oran (İstanbul: İletişim Yayınları), ss. 326-365
- Arı, Tayyar, (2004) *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, (İstanbul: Alfa Yayınları)
- Aybet, Gülnur, (2000) *A European Security Architecture after the Cold War*, (London: Macmillan Press)
- Aydın, Mustafa, (2004) “Uluslararası İlişkilerin ‘Gerçekçi’ Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kitiği,” *Uluslararası İlişkiler*, 1, 1, ss. 33-60.
- Bağcı, Hüseyin, (2006) “Türkiye ve AGSK: Beklentiler ve Endişeler,” *21.Yüzyıl’da Türk Dış Politikası*, derl., İdris Bal (Ankara: Lalezar Yayınevi), ss. 967-987.
- Bağcı, Hüseyin, (2006) “11 Eylül Sonrası Dönemde Türk Dış ve Güvenlik Politikalarındaki Gelişmeler ve Yeni Parametreler” *21.Yüzyıl’da Türk Dış Politikası*, derl., İdris Bal (Ankara: Lalezar Yayınevi), ss. 939-945.

- Bailes, Alyson J.K., (2004) "EU and US Strategic Concepts: A Mirror for Partnership and Difference?," *The International Spectator*, 39, 1, ss. 19-33.
- Bal, İdris, (2006) "Bölgesel Güvenlik ve Türkiye'nin Stratejik Önemi," *21.Yüzyıl'da Türk Dış Politikası*, derl., İdris Bal (Ankara: Global Araştırmalar Merkezi), ss. 851-871.
- Bayer, Cornelia, (2005) "A presentation of Emanuel Adler's Concept of Integration," *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, 4, 3, ss. 1-19.
- Bilgin, Pınar, "Soğuk Savaş Sonrası Dünya Güvenlik Gündeminde Değişim Eğilimleri," Güvenlik Sektöründe Demokratik Açılımlar: Türkiye ve Avrupa Güvenlik Sektörü Yönetişimi Konferansı konuşması, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 3 Şubat 2005, (http://www.tesev.org.tr/UD_OBJS/DOC/DEM/03022005-GuvSekDemAc-PinarBilginKonusmasi.doc), Erişim: 09 Kasım 2007.
- Bilgin, Pınar, (2003) "Türkiye- AB İlişkilerinde Güvenlik Kültürünün Rolü," *Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa ve Türkiye*, derl., Cem Karadereli (Ankara: Ayraç Yayınevi), ss.192-220.
- Blair, Alasdair, (2005) *The European Union since 1945*, (Great Britain: Pearson Education)
- Buharalı, Can, (2002) *Avrupa Güvenliğinde AB ve Türkiye*, (İstanbul: Omaş)
- Buzan Barry, Richard Little, (2000) *International Systems in World History* (Oxford: Oxford University Pres)

- Churchill, Winston, Barışın Kuvvetleri Sunumu, Demir Perde Konuşması,
Westminster Koleji, Missouri, 5 Mart 1946,
(<http://www.historyguide.org/europe/churchill.html>), Erişim: 12 Şubat
2008
- Colins, Alan, (2002) "Forming A Security Community: Lessons from ASEAN,"
International Relations of the Asia- Pacific, 7, ss. 203-225.
- Çakmak, Haydar, (2003) *Avrupa Güvenliği-NATO, AGİT, AGSP*, (Ankara: Akçağ
Yayımları)
- Çayhan, B. Esra, (2002) "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye,"
Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, 3, ss. 42-55.
- Çomak, Hasret, (2006) "Avrupa'da Güvenlik Yapılanmasının Yeni Parametreleri
ve Türkiye'nin Durumu," *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 14, 1, ss. 97-
120.
- Davutoğlu, Ahmet, (2001) *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*,
(İstanbul: Küre Yayınları)
- Dedeoğlu, Beril, (2004) "Yeniden Güvenlik Topluluğu: Benzerliklerin Karşılıklı
Bağımlılığından Farklılıkların Birlikteliğine," *Uluslararası İlişkiler*, 1, 4,
ss. 2-21.
- Demirdöğen, Ülkü, (2003) "Avrupa Ordusuna Türk Rızası" *Görüş Dergisi Özel
Sayı-AB*, no.53, Ocak, ss. 53-58.
- Derviş, K., Gros, D., Emerson, M., Ülgen, S., (2004) *Çağdaş Türkiye'nin Avrupa
Dönüşümü, Ekonomi ve Dış Politika Forumu* (İstanbul: Doğan Kitap)
- Deutsch, Karl W., (1968) *The Analysis of International Relations*, (New Jersey:
Prentice-Hall)

- Devetak, Richard, (1996) "Critical Theory," *Theories of International Relations*, derl., Scott Burchill ve Andrew Linklater (New York: St. Martin's Press), ss.145-173.
- Dumitriu, Eugenia, (2004) "The EU's Definition of Terrorism: The Council Framework Decision on Combating Terrorism- Legal Basis for EU Intervention/Institutional Context (Md.5)," *German Law Journal*, 5, (<http://www.germanlawjournal.com/article.php?id=434>), Erişim: 20 Mayıs 2008.
- Emerson, Donald K., (2005) "Security, Community and Democracy in Southeast Asia : Analyzing ASEAN," *Japanese Journal of Political Science*, 6, ss.165-185.
- Erhan Çağrı, Tuğrul Arat, (2006) "AT ile İlişkiler: 1980- 1990: Batı Bloku Ekseninde Türkiye-2," *Türk Dış Politikası Cilt 2*, derl., Baskın Oran (İstanbul: İletişim Yayınları)
- Friedrichs, Jörg, (2004) *European Approachs to International Relations Theory*, (London: Routledge Press)
- Gözen, Ramazan, (2003) "Turkey's Delicate Position between NATO and the ESDP," *SAM Papers*, ss. 1-82.
- Haine, Jean-Yves, (2006) "ESDP: An Overview," *Institute for Security Studies*, (<http://www.maxwell.syr.edu/moynihan/programs/euc/GBS/EU%20data%20sources%20and%20links/European%20Security%20and%20Defense%20data%20and%20links/Overiview%20ESDP%20developments-2004.pdf>), Erişim: 21 Nisan 2008
- Hale, William, (2002) *Turkish Foreign Policy 1774-2000*, (Londra: Frank Cass)

- James, Harold, (2003) *Europe Reborn, A History (1914- 2000)*, (Great Britain: Pearson Education)
- Kader, Özlem, (2005) “Avrupa’da Güvenlik Politikalarının Oluşum Süreci ve NATO-AB-Türkiye ilişkileri Açısından Analizi,” *Türksam Güvenlik Stratejileri*, (<http://www.turksam.net/tr/a699.html>), Erişim: 03 Haziran 2007.
- Karaosmanoğlu, Ali L., (2004) “Globalization and Its Impact on Turkey’s Security,” *The Europeanization of Turkey’s Security Policy: Prospects and Pitfalls*, derl., Ali L. Karaosmanoğlu ve Seyfi Taşhan (Foreign Policy Institute), ss. 11-23.
- Karaosmanoğlu, Ali, (2001) “Türkiye Açısından Avrupa Güvenlik Kimliği: Jeopolitik ve Demokratik Ufuk,” *Türkiye’nin Dış Politika Gündemi*, derl., Şaban H. Çalış, İhsan D. Dağı, Ramazan Gözen (İstanbul: Liberte Yayınları), ss. 65-69.
- Kardaş, Tuncay, (2007) “Güvenlik: Kimin Güvenliği ve Nasıl?,” *Uluslararası Politikayı Anlamak, Ulus-Devlet’ten Küreselleşmeye*, derl., Zeynep Dağı (İstanbul: Alfa Yayınları), ss. 125-152.
- Kegley, Charles W., (1995) *Controversies in International Relations Theory*, (New York: St.Martin’s Press)
- Kılınç, Ramazan, (2001) “The Place of Social Identity in Turkey’s Foreign Policy Options in the Post-Cold War Era in the Light of Liberal and Constructivist Approaches,” Master Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Eylül, ss.21-24.

- Kuloğlu, Armağan, (2006) “21.Yüzyılın Başlangıcında NATO, Avrupa ve Türkiye,” *21.Yüzyıl’da Türk Dış Politikası*, derl., İdris Bal (Ankara: Lalezar Yayınevi), ss. 959-967.
- Kuloğlu, Armağan, (2001) “AGSP ve Türkiye,” *Stratejik Analiz*, 2, 15, ss. 73-79.
- Lantaigne, Marc, (2006-2007) “In Medias Res: The Development of The Shanghai Co-Operation Organization as a Security Community,” *Pacific Affairs*, 79, 4, ss. 615-619.
- Larrabee, F. Stephen, “ESDP and NATO: Assuring Complementarity,” *The International Spectator*, 39, 1, ss. 51-70.
- Lindley-French, Julian, (2003) “Güçlü Bağlar,” *NATO Dergisi*, Sonbahar, (<http://www.nato.int/docu/review/2003/issue3/turkish/art2.html>), Erişim: 25 Kasım 2007
- Linklater, Andrew, (1996) “The Achievements of Critical Theory,” *International Theory: Positivism and Beyond*, derl., Steve Smith, Ken Booth ve Marysia Zalewski (Cambridge: Cambridge University Press), ss. 279-297.
- Marques, Tiago, (2006) “European Security at 25: Concepts, Challenges and Opportunities,” (www.bisa.ac.uk/2006/pps/margques.pdf)
- Morgan, Patrick M., (2003) “NATO and European Security: The Creative Use of an International Organization,” *Journal of Strategic Studies*, 26, ss. 49-74.
- Müftüler-Bağ, Meltem, (2006) “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Güvenlik Boyutundan Bir Bakış,” *TESEV Yayınları Dış Politika Analiz Serisi*, 4, ss.6-28.

- Quille, Gerrard, "The European Security and Defence Policy: from the Helsinki
Headline Goal to the EU Battlegroups," European Parliament, Brüksel,
12 Eylül 2006,
([http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/stud
yesdp_/studyesdp_en.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/study
yesdp_/studyesdp_en.pdf)), Erişim: 19 Mart 2008.
- Özdamar Barış, Mehmet Genç, *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Türkiye-
AB İlişkilerine Etkileri*, (İstanbul: Aktüel Yayınları)
- Özen, Çınar, (2002) "AGSP-NATO İlişkilerinin Geleceğini Belirleyecek Üç
Faktör Üzerine bir Değerlendirme," *ATAUM Bülten*, Güz,
(www.ataum.ankara.edu.tr/Guz2002.pdf), Erişim: 06 Haziran 2007.
- Peters, Ingo, (2004) "ESDP as a Transatlantic Issue: Problems of Mutual
Ambiguity," *International Studies Review*, 6, ss.381-401.
- Robins, Philip, (2003) *Suits and Uniforms-Turkish Foreign Policy since the Cold
War*, (Seattle: Washington Press)
- Schwok Rene, Gianluca Maspoli, (2003) "International Strategies in European
Security," *Studies in Contemporary History and Security Policy*, 12,
ss.147-152.
- Serdar, A. Seda, (2003) "The New European Security Architecture and Turkey,"
*Turkey's Foreign Policy in the 21st Century: A Changing Role in World
Politics*, derl., Tarea Y. Ismail ve Mustafa Aydın (Ashgate: Aldershot
Press), ss. 59-75.
- Shepherd, Alistair, (2006), "Irrelevant or Indispensable? ESDP, the 'War on
Terror' and the Fallout from Iraq," *International Politics*, 43, ss. 71-92
- Teriff, Terry (Ed.), (1998) *Security Studies Today*, (USA: Polity Press)

Terzi, Özlem, (2002) “New Capabilities, Old Relationships: Emergent ESDP and EU-Turkish Relations,” *Southeast European Politics*, 3, 1, ss. 43-61.

Tocci Nathalie, Marc Houben, (2001) “Accommodating Turkey in ESDP,” *Centre for European Policy Studies*, 5, ss. 1-11.

Udum, Şebnem, (2002) “Turkey and the Emerging European Security Framework,” *Turkish Studies*, 3, 2, ss. 69-102.

Umbach, Frank, “The Future of the ESDP,” Reports&Analyses 13/03, Center for International Relations, ss. 1-14.

Uzgel, İlhan, (2006) “ABD ve NATO’yla İlişkiler,” *Türk Dış Politikası Cilt 2*, derl., Baskın Oran (İstanbul: İletişim Yayınları), ss. 243-325.

Waltz, Kenneth N., (1979) *Theory of International Politics*, (New York: Random House)

Wood David M., Birol A. Yeşilada, (2004) *The Emerging European Union*, (USA: Pearson Education)

Belgeler

“A Secure Europe in a Better World”, European Security Strategy, Brussels, December 2003.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı ve Helsinki Nihai Senedi.(b.t.),
<http://www.belgenet.com/arsiv/sozlesme/hns1975.html>.

Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) Bilgi Notu, Ocak 2006, UNGY-I
http://www.abgs.gov.tr/tarama/tarama_files/31/agsp.pdf

Consolidated Version of the Treaty on European Union, Title V, Provisions on a
Common Foreign and Security Policy. (b.t.),

http://www.ellispub.com/downloads/eu_cons_treaty.pdf

Council Common Position 2005/936/CFSP of 21 Aralık 2005, Official Journal of
the European Union

http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2005/l_340/l_34020051223en00800084.pdf

“EU Operations”.

http://consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=268&lang=En&mode=g

EU Terrorism Situation and Trend Report 2008 (TE-SAT)- EUROPOL

European Council Declaration on Strengthening the Common European Policy on
Security and Defence, Cologne European Council, 3-4 June 1999.

European Union Plugging the Gaps in the Fight Against Terrorism, Temmuz 2005

http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/criminal/terrorism/fsj_criminal_terrorism_en.htm

NATO Handbook: The Western European Union (WEU)- The Wider Institutional
Framework for Security. (b.t.),

<http://www.nato.int/docu/handbook/2001/hb1504.htm>.

Presidency Conclusions, European Security and Defence Policy, Brussels

European Council, 24-25 October 2002.

Presidency Conclusions, Declaration of the Council Meeting in Copenhagen, 12-

13 December 2002

Presidency Conclusions, European Council Meeting in Laeken, 14-15 December 2001.

Presidency Conclusions, Helsinki European Council, 10-11 December 1999

Presidency Reports to the Helsinki European Council on Strengthening the Common European Policy on Security and Defence and on Non-Military Crisis Management of the European Union, Helsinki European Council, 10-11 December 1999.

Remarks by Javier Solana, EU High Representative for the Common and Security Policy following the agreement on the establishment of EU-NATO permanent arrangements, Brussels, 16 December 2002.

The National Security Strategy of the United States of America, Eylül 2002.

Treaty of Nice. (b.t.), http://europa.eu.int/lex/lex/en/treaties/dat/12001C/pdf/12001C_EN.pdf

Washington Summit Communique, issued by the heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council, D.C. on 24 April 1999.

Gazete Haberleri ve Yorumlar

AB'den Ankara'ya AGSP Turları. (27 Ekim 2002). *Radikal*

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=54535&tarih=27/10/2002>

AB'ye Asker Resti Çekildi. (7 Haziran 2007). *Sabah*

<http://arsiv.sabah.com.tr/2007/06/07/haber,F822EF568689477F9F4EF51BD39839A1.html>

Askeri Gücü Tartışma Vakti. (4 Mayıs 2003). *Radikal*

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=74092>

Atina AGSP'yi yokuşa sürüyor. (7 Aralık 2001). *Radikal*

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=23110>

Balbay, M. (14 Kasım 2005). Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi. *Cumhuriyet*

<http://www.8sutun.com/node/3827>

İoakimidis, P. (12 Nisan 2005). Casus Belli Zaten Yok. *Radikal*

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=149374>

Ergin, S. (24 Kasım 2004). Milli Güvenlik Siyaset Belgesi Değiştiriliyor. *Hürriyet*

<http://www.abgs.gov.tr/index.php?l=1&p=33635>

Laeken Zirvesi'nin Gündemi AGSP. (30 Kasım 2001). *Hürriyet*

<http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2001/11/30/57005.asp>

Lüle, Z. (30 Nisan 2003). Avrupa Savunma Birliği Doğuyor. *Hürriyet*

<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=143504>

Milli Güvenlik Siyaset Belgesi. (22 Ağustos 2001). *Hürriyet*

<http://eski.bianet.org/diger/bilgi4150.htm>

Robertson'dan NATO Uyarısı. (8 Mayıs 2003). *Radikal*

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=74507>

Sanberk, Ö. (4 Kasım 2003). Arada Kalmamanın Yolları. *Radikal*

www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=90913 - 36k

Zirveden Önce Son Beyanlar. (12 Aralık 2002). *Radikal*

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=59445>

İnternet Sayfaları

<http://www.abhaber.com>

<http://www.deltur.cec.eu.int>

<http://www.ntvmsnbc.com>

<http://www.tasam.org>